

Jaar Verslag 2000 1\2 2000 2

Jaarverslagen loge Raad der Nederlanden

"VBIUDICIA DEFICIENT INCIPIT BELLUM" (vrij vertaald: waar rechterlijke beslissingen te kort schieten begint geweld) is ontleend aan de rechtsgeleerde Hugo de Groot (Grootius). De Groot is beroemd geworden door werken als "Het recht van de zee" en "Inleiding tot de Hollandse rechtsgeleerdheid". De spreuk is afkomstig uit het boek van Hugo de Groot uit 1625 "Over het recht van oorlog en vrede", boek 2, hoofdstuk 1, paragraaf 2 (Grootius: De iure belli ac pacis, liber II, caput I, par 2). De Groot wordt onder meer door dit werk als één van de grondleggers van het moderne volkenrecht gezien. >vervolg op pagina 5

B

Inhoud

4	Voorwoord
6	Algemene beschouwingen
14	De eerste of civiele kamer
25	De tweede of strafkamer
34	De derde of belastingkamer
40	Het Parket
45	De Hoge Raad en het EHRM
52	Tabellen van de civiele kamer
57	Tabellen van de strafkamer
64	Tabellen van de belastingkamer
70	Organogram per 31 december 2002
72	Bijlage

Voorwoord

Het onderhavige jaarverslag behandelt de jaren 2001 en 2002. Op een beknopte wijze wordt verslag gedaan van de werkzaamheden van de Hoge Raad en het Parket.

Uit de algemene beschouwingen zal blijken dat veel wijzigingen zich hebben voorgedaan in de jaren 2001 en 2002, waaronder niet in het laatst de reorganisatie van de rechterlijke organisatie moet worden vermeld. De daarop betrekking hebbende wetgeving is op 1 januari 2002 in werking getreden. De voorbereiding van deze wetgeving heeft veel tijd en energie gevergd van de rechtsprekende macht. In de Hoge Raad en het Parket hebben de president en de toenmalige procureur-generaal met een groot aantal leden van Hoge Raad en Parket op kritische wijze de totstandkoming van de wetgeving gevolgd en hun kritiek, waar mogelijk, gepubliceerd en uitgesproken.

- 4 In de afgelopen jaren is de organisatie van Raad en Parket gemoderniseerd en uitgebreid. De huisvesting is een kwestie van aanhoudende zorg. Een deel van Raad en Parket is wegens gebrek aan ruimte in het hoofdgebouw verhuisd naar een tijdelijk onderkomen aan de overkant van het Lange Voorhout. Het is aan de wetgever om voor een definitieve, passende behuizing zorg te dragen voor de Hoge Raad, een huisvesting die recht doet aan de staatsrechtelijke positie van de Raad.

Hoge Raad en Parket vormen één organisatie. Een schematisch overzicht treft U in dit jaarverslag aan. Niet blijkt daaruit de eenheid die in alle geledingen van Raad en Parket bestaat, een organisatie die nog niet zo omvangrijk is dat men elkaar niet kent.

Op 6 januari 2001 overleed de nog kort tevoren, in maart 2000, afgetreden president mr. S.K. Martens. Zijn betekenis voor de rechtsontwikkeling is op vele plaatsen herdacht. De herinnering aan hem blijft voortleven.

Veel wijzigingen hebben zich voorgedaan in de bezetting van de Hoge Raad en het Parket. Daarvoor wordt verwezen naar elders in dit

jaarverslag. Het is hier de plaats om apart melding te maken van het vertrek van drie personen uit de bezetting.

Met ingang van 1 juli 2001 nam de procureur-generaal mr. Th.B. ten Kate afscheid. Meer dan negen jaar heeft hij een belangrijk stempel gedrukt op Raad en Parket. Met vier presidenten heeft hij op intensieve wijze samengewerkt. Zijn juridische precisie verloor het menselijke aspect niet uit het oog.

Met ingang van 1 maart 2002 verliet de griffier Jhr. mr. W.J.C.M. van Nispen tot Sevenaer de Hoge Raad. In de ruim twintig jaar van zijn griffierschap heeft hij intern, maar vooral ook extern de belangen van de Raad op zichtbare wijze gediend.

Met ingang van 1 december 2002 is afscheid genomen van de directeur bedrijfsvoering mevrouw mr. J.W. Hofman. Zij heeft in de afgelopen jaren op onnavolgbare wijze de bedrijfsvoering gestalte gegeven. Goede verhoudingen in, met en tussen alle geledingen van Hoge Raad en Parket stonden daarbij voorop.

De president W.E. Haak
De procureur-generaal A.S. Hartkamp

Hugo de Groot werd op 10 april 1583 in Delft geboren en bleek uitzonderlijk intelligent. Reeds op 15-jarige leeftijd promoveerde hij tot doctor in de rechten en vestigde zich als advocaat te Leiden. Hij vervulde daarna verschillende bestuursfuncties, onder meer die van raadspensionaris van Rotterdam. Hij raakte later, samen met onder meer de raadspensionaris van Holland, Van Oldenbarnevelt, in conflict met de stadhouder prins Maurits. De reden was de te volgen koers binnen het calvinisme. Het had tot gevolg dat Van Oldenbarnevelt in 1619 gearresteerd werd en Hugo de Groot in het Looftstein gevangen werd gezet. > vervolg op pagina 13

Algemene beschouwingen

hoofdstuk 1

1.1 De plaats van de Hoge Raad in de nationale en internationale rechtsorde

Het toenemende belang van goede rechtspraak

Onafhankelijke en onpartijdige rechtspraak is één van de fundamenteën van de rechtsstaat. In het eind 2002 verschenen rapport¹ van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid wordt ingegaan op de rol van de rechter in Nederland. Een van de conclusies² is dat het vertrouwen van de bevolking in de rechter opvallend hoog blijft. Dit vertrouwen kon zo hoog blijven dankzij de grotere openheid van de rechterlijke macht. In de triaspolitica is een verschuiving te constateren, waarbij de rechterlijke macht aan gewicht heeft gewonnen³. Op talrijke gebieden wordt het moeilijker maatschappelijke situaties te reguleren via gedetailleerde wetgeving. Het toenemende belang van rechtspraak wordt vooral veroorzaakt door de invloed van het internationale en Europese recht, dat via de nationale rechter steeds meer toepassing moet vinden. Dit terwijl aan de nationale wetgever een minder centrale plaats dan voorheen is toebedeeld, gebonden als deze is aan regels die vanuit Brussel worden gedicteerd.

Tegen deze achtergrond bemiddelt de nationale rechter tussen de nationale en internationale rechtsorde. Hij is de nationale interpretator van internationaal en Europees recht. Bij die stand van zaken vergt de rechtsvormende taak van de rechter een verdeling tussen enerzijds de taak van de hoogste rechter – die zich vooral dient te richten op rechtsvorming en rechtseenheid – en anderzijds de taak van de lagere rechters, die gericht is op snelle en effectieve geschilbeslechting. De Hoge Raad deelt deze opvatting, zoals in het rapport van de WRR verwoord. Zijn beleid is daarop gericht.

Door verscheidene wettelijke maatregelen, die in de afgelopen jaren in werking zijn getreden, is de Hoge Raad nog steeds in staat de stroom zaken in cassatie op zodanige wijze op te vangen dat hij

aan zijn taak kan voldoen. De belangrijkste maatregel in dit verband is het verkapte verlofstelsel van art. 81 van de Wet op de rechterlijke organisatie. Dit artikel houdt in dat, indien de Hoge Raad oordeelt dat een aangevoerde klacht niet tot cassatie kan leiden en niet noopt tot beantwoording van rechtsvragen in het belang van de rechtseenheid of de rechtsontwikkeling, de Hoge Raad bevoegd is de gronden van zijn beslissing te beperken tot dit oordeel. Zulke zaken worden over het algemeen behandeld door drie raadsheren, terwijl bovendien de afdoening een aanzienlijke tijdsbesparing oplevert. Niettemin worden zulke zaken door de Hoge Raad wel in behandeling genomen, hetgeen vanuit de optiek van de justitiabele een voordeel is ten opzichte van een verlofstelsel.

Aan zaken die in verband met de rechtseenheid en rechtsvorming een uitvoerige behandeling vergen kan de Hoge Raad de benodigde aandacht besteden.

Desondanks overleggen Hoge Raad en Parket periodiek over ontwikkelingen die in de toekomst gevolgen kunnen hebben voor de taakvervulling en werkbelasting. Tijdens een interne conferentie over dit onderwerp (genoemd: De Hoge Raad aan het Spaarne) zijn ook sprekers van buiten uitgenodigd⁴.

Een sterke balie werkt besparend

Een sterke balie draagt ertoe bij dat aan de Hoge Raad geen zaken ter beoordeling worden voorgelegd die daar niet thuis horen. In civiele zaken en in strafzaken dienen de cassatieklachten te worden geformuleerd door een advocaat. In civiele zaken is dit beperkt tot advocaten in het arrondissement Den Haag.

In februari 2002 heeft een door de Hoge Raad ingestelde commissie van leden van Raad en Parket en advocaten uit de Haagse civiele cassatiebalie een rapport uitgebracht. De taakomschrijving van de commissie hield onder meer in te onderzoeken of het huidige stelsel, inhoudende dat alleen in het arrondissement Den Haag ingeschreven advocaten bevoegd zijn in burgerlijke zaken op te treden, nog voldoet. De commissie heeft geconstateerd dat de kwaliteit van de cassatieberoepen terugloopt en aanbevolen een nadere studie te verrichten

¹ De toekomst van de nationale rechtsstaat.

² A.w., blz. 197.

³ A.w., blz. 271

⁴ Dit waren de hoogleraren Barendrecht, De Hullu en Zwemmer. Zij belichtten deze problematiek telkens toegesneden op het werktein van de drie kamers van de Hoge Raad. Voor een verslag van deze conferentie wordt verwezen naar mr. G.J.M. Corstens, *De Hoge Raad aan het Spaarne*, NJB 2002, blz. 293, Prof. mr. J.M. Barendrecht, *Door muren kijken, Suggesties voor hervorming van de civiele cassatierechtspraak*, NJB 2002, blz. 294 e.v., Prof. mr. J. de Hullu, *Rechtsbescherming door beslissen, rechtsontwikkeling door motiveren*, NJB 2002, blz. 301 e.v., en Prof. mr. J.W. Zwemmer, *De taak van de Hoge Raad in belastingzaken*, NJB 2002, blz. 306 e.v.

naar de haalbaarheid van een instituut, dat als onafhankelijk lichaam wordt belast met de taak het stellen, doorvoeren en handhaven van eisen voor de uitoefening van de civiele cassatiepraktijk, dit ter bevordering van de "zeffunctie" van de civiele cassatiebalie. Een ministeriële commissie onder voorzitterschap van de vice-president van de Hoge Raad, mr. P. Neleman zal een vervolgrapport uitbrengen.

De Hoge Raad acht het wenselijk dat ook in het strafrecht een wettelijke regeling komt voor een gespecialiseerde cassatieadvocatuur⁵.

De internationale hoven in Straatsburg en Luxemburg

Bij het vijftigjarig bestaan van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens in Straatsburg is de aandacht gevestigd op het grote richtinggevende succes van dit Verdrag en van de rechtspraak van het Europees Hof van de Rechten van de Mens (EHRM) in Straatsburg. Tegelijkertijd lijkt dit succes de teloorgang in te luiden van het gezag van het EHRM als geen organisatorische maatregelen worden genomen om de immense toevloed aan zaken in te dammen. Een delegatie van Hoge Raad en Parket heeft begin 2002 een bezoek gebracht aan het EHRM ter bespreking van vragen die naar aanleiding van de rechtspraak van het Hof zijn gerezen. Elders in dit jaarverslag volgt een korte weergave van Nederlandse zaken die in de verslagperiode door het EHRM zijn behandeld⁶.

Ook het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen heeft eind 2002 zijn vijftigjarig bestaan gevierd met een bijeenkomst van presidenten van alle hoogste gerechten in de Europese Unie. Dit Hof kampt eveneens met een te grote toevloed aan zaken. In de afgelopen vijftig jaar heeft het Hof door zijn rechtspraak vorm gegeven aan de gemeenschappelijke markt in de Europese Gemeenschap.

De Vaste Commissie voor Justitie van de Eerste en van de Tweede Kamer der Staten Generaal

In de verslagperiode is wederom enkele malen overleg gepleegd door het presidium van de Hoge Raad met de Vaste Commissie voor Justitie van de Eerste en van de Tweede Kamer. Deze ontmoetingen vinden periodiek plaats. Aan de orde komen vraagstukken waarover de Vaste Commissies nader

wenst te worden ingelicht, dan wel onderwerpen waarvoor de Hoge Raad de aandacht van het parlement wil vragen.

Telkens wanneer een aanbevelingslijst van zes kandidaten voor een nieuwe vacature in de Hoge Raad is ingediend, hebben president en procureur-generaal een gesprek met de Vaste Commissie voor Justitie van de Tweede Kamer over de kandidaten en over het aanbevelingsbeleid.

1.2 De taken van de Hoge Raad⁷

Het jaarverslag geeft een beeld van de Hoge Raad als hoogste gerecht in het Koninkrijk, dat wil zeggen van Nederland, de Nederlandse Antillen en Aruba.

De rechtsprekende taak

De rechtsprekende taak van de Hoge Raad volgt uit art. 118 GW en is voornamelijk nader geregeld in de Wet op de rechterlijke organisatie alsmede in de Cassatieregeling voor de Nederlandse Antillen en Aruba.

De Hoge Raad bestaat uit de eerste of civiele kamer, de tweede of strafkamer, en de derde of bestuursrechtkamer; deze kamer pleegt te worden aangeduid als belastingkamer, omdat zij overwegend belastingzaken behandelt⁸. Bij de afzonderlijke hoofdstukken over die kamers wordt nader ingegaan op hun werkzaamheden. Doel van de rechtspraak is het bevorderen van de rechtseenheid en de rechtsontwikkeling, naast de rechtsbeschermende taak, die de Hoge Raad als één van de weinige hoogste gerechten in Europa nog heeft.

De Ombudskamer (schorsing, ontslag en klachten)

De Hoge Raad kent nog een vierde kamer. Daarbij gaat het niet om cassatierechtspraak. Omdat rechters in onafhankelijkheid hun rechtsprekende taak moeten kunnen verrichten worden zij aangesteld voor het leven, dat wil zeggen totdat zij de wettelijke leeftijdsgrens van 70 jaar hebben bereikt. Zij kunnen niet tegen hun wil door regering of parlement worden geschorst of ontslagen.

De Hoge Raad heeft die bevoegdheid op vordering van de procureur-generaal wél, bijvoorbeeld bij gebleken ongeschiktheid voor de functie, al dan niet als gevolg van ziekte.

Sinds de inwerkingtreding van de Wet Raad voor de rechtspraak op 1 januari 2002 kan op voordracht van de minister van Justitie een lid van een

⁵ In december 1996 is dit reeds bepleit in het rapport van de ministeriële commissie De toegang tot de cassatierechter in strafzaken, blz. 60 e.v., maar de toenmalige minister van Justitie heeft dit voorstel niet overgenomen.

⁶ Hoofdstuk 6, pagina 45 e.v.

⁷ Voor een uitgebreide beschrijving van de taken van de Hoge Raad en het Parket wordt verwezen naar de website van de Hoge Raad www.hogeraad.nl, die ook kan worden gevonden via de website van de rechterlijke macht www.rechtspraak.nl. Tevens is op aanvraag een uitgebreide (ook in het Engels en Frans vertaalde) brochure over de Hoge Raad verkrijgbaar.

⁸ Ook andere bestuursrechtelijke zaken komen daar aan de orde. Zo is bij de inwerkingtreding op 1 januari 2002 van de Wet van 14 september 2001, Stb. 419, in douanezaken cassatieberoep op de Hoge Raad ingesteld.

gerechtsbestuur in geval van een ernstig vermoeden van ongeschiktheid bij Koninklijk Besluit worden geschorst of ontslagen als lid van het bestuur. Van dat besluit staat beroep open bij de Hoge Raad. Voorts verricht de Vierde Kamer in het kader van de zogenaamde ombudsregeling, op vordering van de procureur-generaal onderzoek naar de gedragingen van rechters over wie bij de procureur-generaal is geklaagd. In de toekomst wordt deze regeling gewijzigd, aangezien bij de reorganisatie van de rechtsprekende macht ervan is uitgegaan dat er een nieuwe wettelijke regeling komt voor de behandeling van klachten tegen gedragingen van rechterlijke ambtenaren.

De adviserende taak van de Hoge Raad

Ingevolge art. 74 (voorheen art. 22) Wet op de rechterlijke organisatie (RO) geeft de Hoge Raad advies of inlichtingen wanneer dat vanwege de regering wordt gevraagd. Op grond van dit wets-artikel hebben de Hoge Raad en de procureur-generaal in de jaren 2001 en 2002 vier maal de minister van Justitie geadviseerd.

8 Soms vraagt de minister van Justitie advies aan de president en de procureur-generaal zonder een beroep te doen op art. 74 RO⁹. Van die mogelijkheid heeft de minister in de verslagperiode zesmaal gebruik gemaakt.

1.3 Belastingrechtspraak in twee feitelijke instanties

Het kabinetsbesluit

In mei 2001 heeft de minister van Justitie aan de Tweede Kamer medegedeeld dat het kabinet had besloten om de invoering van een tweede feitelijke instantie in belastingzaken te bevorderen¹⁰.

Ter motivering van dit besluit voerde de minister aan dat de in de discussienota geschetste voordelen van een tweede feitelijke instantie evident zijn, dat het daarbij gaat om een vergroting van de kwaliteit door de mogelijkheid van correctie, om vergroting van de doelmatigheid, en om betere bereikbaarheid van de eerste aanleg van rechtspraak in belastingzaken. Daarmee zou ook twijfel worden weggenomen over de vraag of het huidige Nederlandse stelsel van belastingrechtspraak wel in overeenstemming is met het vereiste van art. 14, vijfde lid, Internationaal Verdrag inzake burger-rechten en politieke rechten (IVBPR). Kort daarna

is door de Tweede Kamer bij de behandeling van het Wetsvoorstel Wet organisatie en bestuur gerechten het amendement van het kamerlid Van Oven c.s. aanvaard¹¹, bij welk amendement werd voorgesteld de Wet op de rechterlijke organisatie aldus te wijzigen dat de rechtbanken in eerste instantie kennis nemen van belasting-zaken. Blijkens de toelichting had het amendement voornamelijk ten doel de mogelijke strijdigheid van het stelsel van belastingrechtspraak in slechts één feitelijke instantie met artikel 14 lid 5 IVBPR weg te nemen, zeker na een recente uitspraak van de Human Rights Committee van de Verenigde Naties. Een werkgroep heeft vervolgens een wetsvoorstel voorbereid, dat in maart 2002 het licht zag.

Snelle invoering is gewenst

Was tot dusverre optimisme met betrekking tot een spoedige realisatie van de desbetreffende wetswijziging gerechtvaardigd – de werkgroep dacht aan 1 januari 2004 als datum van inwerking-treding – anders werd dit toen de minister van Justitie medio augustus 2002 bekend maakte dat de invoering van belastingrechtspraak in twee instanties zou moeten worden uitgesteld zolang de daarvoor benodigde financiële middelen ontbraken.

De president en de procureur-generaal zijn van mening dat met alle kracht moet worden gestreefd naar een snelle invoering van een tweede feitelijke instantie, niet slechts omdat het moeilijk te aanvaarden is dat gedurende onbepaalde tijd onzeker blijft of de Nederlandse belastingrecht-spraak op zo'n belangrijk terrein als dat van de bestuurlijke boeten – waarmee zeer grote bedragen gemoeid kunnen zijn – in overeenstemming is met het IVBPR, maar zeker ook omdat in het algemeen hoger beroep gewenst is. Rechtspraak in twee feitelijke instanties bevordert immers, naar de woorden van de memorie van antwoord inzake het wetsvoorstel voltooiing eerste fase herziening rechterlijke organisatie, de kwaliteit van de bestuurs-rechtspraak (breder draagvlak, mogelijkheid voor partijen – burger en bestuursorgaan – om een hernieuwd rechterlijk oordeel te verkrijgen, zodat herstel van fouten van de rechter in eerste aanleg en van partijen mogelijk is).

¹¹ Kamerstukken II, 2000-2001, 27 181, nr. 20.

⁹ Het betreft hier dus niet advisering door de Hoge Raad.

¹⁰ Kamerstukken II, 2000-2001, 26 352, nr. 47.

De essentie van het hoger beroep

De mogelijkheid voor partijen om eigen fouten of omissies, in eerste aanleg begaan, in appèl te herstellen is van wezenlijke betekenis, terwijl de cassatieprocedure daartoe niet geschikt is.

Van wezenlijke betekenis is dat men in appèl nieuwe argumenten, feiten of gezichtspunten ter ondersteuning van zijn standpunt kan aanvoeren – in cassatie is die mogelijkheid zeer beperkt, omdat geen nieuw feitenonderzoek mogelijk is – zonder dat men behoeft te rechtvaardigen waarom men deze niet reeds in eerste aanleg heeft aangevoerd. Dit is overtuigend gebleken bij de invoering van een tweede feitelijke aanleg bij lichte verkeers-overtredingen welke onder vigeur van de Wet administratiefrechtelijke handhaving verkeersvoorschriften (Wet Mulderzaken) worden berecht. Oorspronkelijk bestond bij de berechting van deze bestuursrechtelijke zaken in feitelijke aanleg door het kantongerecht geen hoger beroep maar uitsluitend beroep in cassatie open. De Hoge Raad kreeg jaarlijks ongeveer 1200 cassatieberoepen in Wet Mulderzaken te behandelen, waarvan het merendeel beroepen betrof welke een nader feitelijk onderzoek vergden waarvoor de cassatieprocedure niet kan dienen. Bij wet van 28 oktober 1999, Stb. 469, is het cassatieberoep in deze bestuursrechtelijke zaken afgeschaft (behoudens cassatie in het belang der wet) en vervangen door een tweede feitelijke aanleg bij het gerechtshof te Leeuwarden.

In het bestuursrecht – en ook in het civiele recht – gaan wel stemmen op om het aanvoeren van nieuwe stellingen in appèl uit te sluiten, behalve indien de betrokken procespartij kan rechtvaardigen waarom zij het argument niet reeds in eerste aanleg heeft aangevoerd. Men baseert dit op het dogmatische uitgangspunt dat in het bestuursrecht uitsluitend de uitspraak van de eerste rechter het onderwerp van het geding in hoger beroep is; in civiele zaken baseert men dit op het dogmatische uitgangspunt dat de appèlprocedure moet worden aangemerkt als een voortgezet debat ten opzichte van het debat in eerste aanleg. Daartegenover kan echter worden aangevoerd dat het procesrecht geen doel in zichzelf dient, maar een dienende taak heeft, namelijk om tot de vaststelling en verwezenlijking van de rechten die uit het materiële recht voortvloeien, te kunnen komen¹², en dat daarom aan die dogmatische uitgangspunten niet

zoveel gewicht mag worden toegekend.

Toegespitst op de belastingrechtspraak: het is niet zonder meer aanvaardbaar dat een belastingplichtige meer belasting zou moeten betalen dan hij rechtens verschuldigd is, enkel omdat hij in eerste aanleg een doorslaggevend argument tegen de aanslag niet als zodanig heeft onderkend en daarom heeft nagelaten het aan te voeren.

1.4 De rechtseenheid

De derde fase van de herziening RO

De eerste twee fasen van de herziening van de rechterlijke organisatie zijn voltooid: integratie van gewone rechtspraak en bestuursrechtspraak in eerste aanleg, en bestuurlijke onderbrenging van de kantongerechten bij de rechtbanken. Wat in eerste aanleg tot stand is gebracht, kan in de derde fase worden afgemaakt zoals de Staatscommissie herziening rechterlijke organisatie dit heeft voorgesteld: hoger beroep van bestuursrechtelijke zaken op de gerechtshoven en cassatie bij de Hoge Raad. Die gedachte leeft sterk in de rechtsprekende macht, de advocatuur en de doctrine.

De weg naar dit einddoel is lang. Het heeft meer dan twintig jaar geduurd voordat de eerste twee fasen werden voltooid. Het verdient daarom aanbeveling onderscheid te maken tussen het einddoel en de weg waarlangs het einddoel kan worden bereikt.

In de derde fase van dit project zal moeten worden beslist over een rechtseenheidsvoorziening, zowel binnen het bestuursrecht als tussen het bestuursrecht en andere rechtsgebieden. Maar eerst zal nadere besluitvorming moeten volgen over de vraag of moet worden vastgehouden aan het bij de eerste fase ingenomen uitgangspunt omtrent rechtspraak in twee feitelijke instanties over de gehele linie, alsmede over de nadere vormgeving van het hoger beroep in bestuursrechtelijke zaken (geconcentreerd dan wel gespreid appèl). In etappes kan het einddoel worden bereikt en kunnen tussen-tijdse maatregelen worden genomen.

Verschillende wijzen om de rechtseenheid te bevorderen

Er zijn in het bestuursrecht verschillende mogelijkheden om de rechtseenheid te bevorderen. Onder een rechtseenheidsvoorziening in het

¹² Aldus Ten Kate in de Haardtbundel, blz. 71, en Franken in Asser-Franken, Algemeen Deel, blz. 8 en 19.

bestuursrecht wordt door de Raad van State begrepen een gemeenschappelijk overleg (geinstitutionaliseerd in een kamer, samengesteld uit de voorzitters van de hoogste feitelijke bestuursrechtelijke colleges, waaraan prejudiciële vragen kunnen worden gesteld) over de interpretatie van rechtsregels die van belang zijn voor de rechtseenheid terzake van het algemeen bestuursrecht.

Gemeenschappelijk overleg over het algemeen bestuursrecht bestaat reeds op informele wijze tussen vertegenwoordigers van alle bestuursrechtelijke colleges, inclusief de Hoge Raad. Bij de Hoge Raad komt het bestuursrecht immers aan de orde in de derde kamer. Ook in de eerste (civiele) kamer en in de tweede (straf) kamer wordt in voorkomende gevallen aan de hand van bestuursrechtelijke beginselen getoetst. Het is bekend dat belangrijke jurisprudentie op het gebied van het bestuursrecht tot stand is gebracht door de civiele kamer van de Hoge Raad.

Wat de Staatscommissie voor ogen stond in verband met de rechtseenheid in alle rechtsgebieden is het openstellen van cassatie van bestuursrechtelijke zaken bij de Hoge Raad, die immers ook andere rechtsvragen dan waartoe de Algemene wet bestuursrecht aanleiding geeft, in hoogste aanleg beoordeelt.

Opmerking verdient in dit verband dat in een reeks van bestuursrechtelijke wetten voor zaken, welke in hoogste feitelijke aanleg worden behandeld door de Centrale Raad van Beroep en het College van Beroep voor het Bedrijfsleven, een cassatievoorziening op de Hoge Raad is opgenomen teneinde te waarborgen dat de rechtseenheid in uitleg van algemene rechtsbegrippen niet teloor gaat.

Zonder één hoogste rechter in cassatie worden veel rechtsbegrippen en rechtsvragen op verschillende wijzen geïnterpreteerd, en dit niet alleen omdat de hoogste bestuursrechters, anders dan de Hoge Raad, niet alle rechtsgebieden bestrijken, maar ook omdat de bestuursrechtelijke wetgever steeds meer rechtsbegrippen uit andere gebieden mede aan de bestuursrechter ter beslissing geeft (vgl. het bestuursstrafrecht).

Voorlopige oplossing

Zonder de noodzaak van een definitieve voorziening ten behoeve van algehele rechtseenheid uit het oog te verliezen, is voorshands een oplossing dat bij wege van tussenstadium het informele en waardevolle overleg tussen de hoogste bestuursrechters – inclusief de Hoge Raad – over de uitleg van de Algemene wet bestuursrecht wordt gecontinueerd¹³ en gestimuleerd. Dit bestaande overleg genereert geen nieuwe wettelijke maatregelen, brengt geen kosten mee, en vormt niet een beletsel om uiteindelijk het einddoel te verwezenlijken.

De volgende stap

Overigens hoeft men bij een volgende stap in de richting van volledige rechtseenheid nog niet over de gehele linie tot cassatie in het bestuursrecht te komen. Aan de hand van de materie kan onderscheid worden gemaakt bij een volgende stap naar de rechtseenheid. Zo heeft het sociale verzekeringsrecht (Centrale Raad van Beroep) veel raakvlakken met het belastingrecht (Hoge Raad)¹⁴, terwijl het ambtenarenrecht (Centrale Raad van Beroep) in veel opzichten verband houdt met het arbeidsrecht (Hoge Raad). In de materie die door de Centrale Raad van Beroep wordt behandeld, is een uitbreiding van cassatie op de Hoge Raad in ieder geval passend. Waar reeds de mogelijkheid van cassatie bestaat van bepaalde begrippen uit een aantal bestuursrechtelijke wetten¹⁵, is de mogelijkheid van geheel cassatieberoep van door de Centrale Raad van Beroep behandelde bestuursrechtelijke zaken een wenselijke en bovendien niet een ingrijpende operatie, zeker als deze wordt ingebed in een verlostelsel. De verlostelselende instantie, bijvoorbeeld de Centrale Raad van Beroep zelf, is dan in staat juist die zaken in cassatie ter beoordeeling voor te leggen die voor de rechtseenheid van belang zijn¹⁶.

Cassatie in het belang der wet is ook een idee

Een ander middel om de rechtseenheid over de gehele linie te bevorderen is een verdere uitbouw van het rechtsmiddel cassatie in het belang der wet, dat reeds thans een functie vervult bij de bewaking van de rechtseenheid tussen gewone rechtspraak en de bestuursrechtspraak in Wet Mulder-zaken. Denkbaar is dat het ook op andere

¹³ Opmerking verdient dat zulk informeel overleg niet zonder meer in de weg staat aan formulering van partijstandpunten.

¹⁴ Er bestaat bovendien een voornemen om de heffing van premies sociale verzekering met ingang van 1 januari 2005 over te hevelen naar de belastingdienst, hetgeen tot gevolg zal hebben dat ook deze materie in hoogste aanleg bij de Hoge Raad komt.

¹⁵ Vgl. Keuzen voor de bestuursrecht-spraak, Discussienota ministerie van Justitie, mei 2001, blz. 31.

¹⁶ De derde kamer van de Hoge Raad kan als bestuursrechtkamer deze cassatieberoepen zonder noemenswaardige uitbreiding behandelen, zeker als de tweede feitelijke aanleg in belastingzaken wordt gerealiseerd, hetgeen een aanzienlijke vermindering in cassatieberoepen in belastingzaken teweeg zal brengen.

¹⁷ Zie mr. J. W. Fokkens, *Over cassatie in het belang der wet, in het bijzonder in strafzaken*, in: *De rechter bewaakt: over toezicht en rechters*, Serie Rechtspleging KUN 2003, blz. 193 e.v., ad blz. 204. Nog verder gaat mr. L. J. M. Timmermans, *De bestuursrechter aan de ketting van de rechtseenheidskamer*, a.w., blz. 137 e.v., die de procureur-generaal wil inschakelen om zaken, die volgens hem in het belang zijn van de rechtseenheid, voor te leggen aan een gemeenschappelijke kamer van de hoogste bestuursrechters.

¹⁸ Hetgeen bij een prejudiciële vraagstelling wel het geval is.

¹⁹ Met Hoge Raad wordt, voor zover van toepassing, mede bedoeld het Parket bij de Hoge Raad.

²⁰ Kamerstukken II, 1999-2000, 27 182, nr. 3, blz. 6.

²¹ Nota naar aanleiding van het Verslag, blz. 8.

²² Hier bedoeld als één organisatie met het Parket.

terreinen het aangewezen middel is om de rechtseenheid tussen bestuursrecht en het burgerlijk recht en het strafrecht tot stand te brengen¹⁷. De procureur-generaal bij de Hoge Raad, die met zijn Parket de meest geschikte instantie is om de rechtseenheid tussen de verschillende rechtsgebieden te bewaken, kan dan een vordering tot cassatie in het belang der wet instellen zodra dit voor de rechtseenheid noodzakelijk is. Omdat cassatie in het belang der wet geen nadeel toebrengt aan de rechten van partijen, zoals die in de beroepen uitspraak zijn verkregen, heeft deze oplossing het voordeel dat zij de procedure niet verlengt¹⁸ en voor partijen geen kosten met zich meebrengt.

1.5 De Hoge Raad als organisatie

De nieuwe structuur van de rechtsprekende macht
Sinds 1 januari 2002 is de organisatie van de rechtsprekende macht gewijzigd door de inwerking-treding van twee wetten, namelijk de Wet organisatie en bestuur gerechten, Stb. 582, en de Wet Raad voor de rechtspraak, Stb. 583. Tegelijkertijd trad de Wet tot herziening van het burgerlijk procesrecht, Stb. 580, in werking. Door de inwerking-treding van de twee eerstgenoemde wetten werd bij de gerechten in eerste aanleg en bij de appèlinstanties een gecentraliseerde bestuursvorm ingevoerd met een Raad voor de rechtspraak, die taken heeft gekregen op het gebied van de bedrijfsvoering. De nieuwe structuur is echter niet van toepassing op de Hoge Raad¹⁹. In de Memorie van Toelichting²⁰ is erop gewezen dat de Hoge Raad van deze nieuwe structuur wordt uitgezonderd vanwege de bijzondere positie in het staatsbestel. De bijzondere positie blijkt, zie ook de wetsgeschiedenis²¹, allereerst uit de opdracht tot cassatierechtpraak. In deze opdracht ligt besloten dat de Hoge Raad in het bijzonder is belast met de zorg voor de rechtseenheid en richting geeft aan de rechtsontwikkeling. Daarnaast waakt hij over de kwaliteit van de rechtspraak van de gerechten. Met deze taken hangt samen dat de Hoge Raad een algemene verantwoordelijkheid heeft inzake het rechtsbestel. Voorts is aan de Hoge Raad een aantal bijzondere taken toevertrouwd, zoals de bevoegdheid tot ontslag van leden van de rechtsprekende macht. Ook verdient vermelding dat de Hoge Raad één organisatie vormt met het Parket bij de Hoge Raad.

Op deze gronden heeft de wetgever gemeend de Hoge Raad buiten de nieuwe organisatiestructuur te houden. Ten slotte kan worden gewezen op de bijzondere taak van de Hoge Raad in het Koninkrijk: De Hoge Raad is ook de hoogste rechter in cassatie van civiele en strafzaken uit de Nederlandse Antillen en Aruba. Ook deze omstandigheid is een argument om de Hoge Raad vanwege de bijzondere positie in het staatsbestel niet te laten vallen onder de nieuwe structuur.

De Hoge Raad en de Raad voor de rechtspraak hebben verschillende taken. De Hoge Raad is het hoogste gerecht, dat de verantwoordelijkheid draagt voor de rechtseenheid en de rechtsontwikkeling. De Raad voor de rechtspraak is een faciliterend orgaan, dat eenheid brengt in de bedrijfsvoering van de gerechten die onder zijn beheer vallen. Richtlijnen die van de Raad voor de rechtspraak uitgaan, kunnen unificerende invloed uitoefenen op de rechtspraak zolang zij niet in strijd komen met het recht, zoals dat in hoogste aanleg door de Hoge Raad wordt uitgelegd.

De president van en de procureur-generaal bij de Hoge Raad hebben periodiek overleg met de Raad voor de rechtspraak. Dit overleg is nuttig, omdat wederzijdse steun en onderling overleg de eenheid in de rechterlijke organisatie bevordert. Los daarvan staat het overleg in de periodieke vergadering van presidenten van de rechtbanken en de appèlcolleges. Daaraan nemen de president en de procureur-generaal deel, in het bijzonder wanneer op de agenda onderwerpen staan die mede van belang zijn voor Hoge Raad en Parket.

Gevolgen voor Raad en Parket

De reorganisatie van de rechterlijke organisatie had ook gevolgen voor de gemeenschappelijke organisatie van Hoge Raad en Parket. Op drie niveaus zijn die aanwijsbaar: de relatie van de Hoge Raad²² als organisatie met het ministerie van Justitie, de interne organisatie van de Hoge Raad en het Parket en het klachtrecht van justitiabelen jegens rechterlijke ambtenaren of anderen die werkzaam zijn in of bij de Hoge Raad. Op grond daarvan hebben op 22 mei 2002 de president, de procureur-generaal en de directeur bedrijfsvoering een "convenant" met de minister van Justitie ondertekend, waarin de relatie tussen het ministerie en de Hoge Raad op het terrein van

de bedrijfsvoering nader is geregeld. Voor de Hoge Raad bleef het zogenaamde duale stelsel²³ bestaan. Kern van het convenant is dat de Hoge Raad met betrekking tot de bedrijfsvoering meer op afstand is komen te staan van het ministerie. De Hoge Raad heeft in het begrotingsproces een meer zelfstandige positie gekregen, vergelijkbaar met die van de Hoge Colleges van Staat.

Met ingang van 1 september 2002 is een nieuw bestuursmodel gerealiseerd, dat is vastgelegd in "het statuut van de gemeenschappelijke organisatie van de Hoge Raad en het Parket van de procureur-generaal bij de Hoge Raad". Uitgangspunt is dat president, procureur-generaal en directeur bedrijfsvoering elk hun eigen verantwoordelijkheid houden, maar deel uitmaken van een gezamenlijke organisatie met een bestuursvorm die bestaat uit een dagelijks bestuur (bestaande uit president, procureur-generaal en directeur bedrijfsvoering), een uitgebreider algemeen bestuur alsmede het sectoroverleg (in de sectoren civiel, straf en belasting).

12 De moderniseringsoperatie in de rechtsprekende macht heeft verder met zich meegebracht dat elk gerecht een externe klachtregeling heeft gekregen. Klachten over de bejegening door rechterlijke ambtenaren of door gerechtsambtenaren worden voortaan gericht aan het gerechtsbestuur. Ook de Hoge Raad en het Parket hebben een klachtenregeling in voorbereiding ten behoeve van degene die een klacht wil indienen over de bejegening door leden van Hoge Raad of Parket of door personeelsleden werkzaam bij Raad of Parket.

De bedrijfsvoering

In 2002 zijn belangrijke verbeteringen tot stand gebracht op het gebied van de bedrijfsvoering²⁴. Naast technische aanpassingen met betrekking tot het begrotingsproces, zijn vele maatregelen genomen die tot doel hebben de werkprocessen te stroomlijnen. Een in het oog springende vernieuwing is het realiseren van een 50-tal telewerkplekken. Door deze voorziening hebben de leden van de Hoge Raad en het Parket thuis de beschikking over en aansluiting op de systemen van de Hoge Raad, inclusief alle documentatie.

Huisvesting

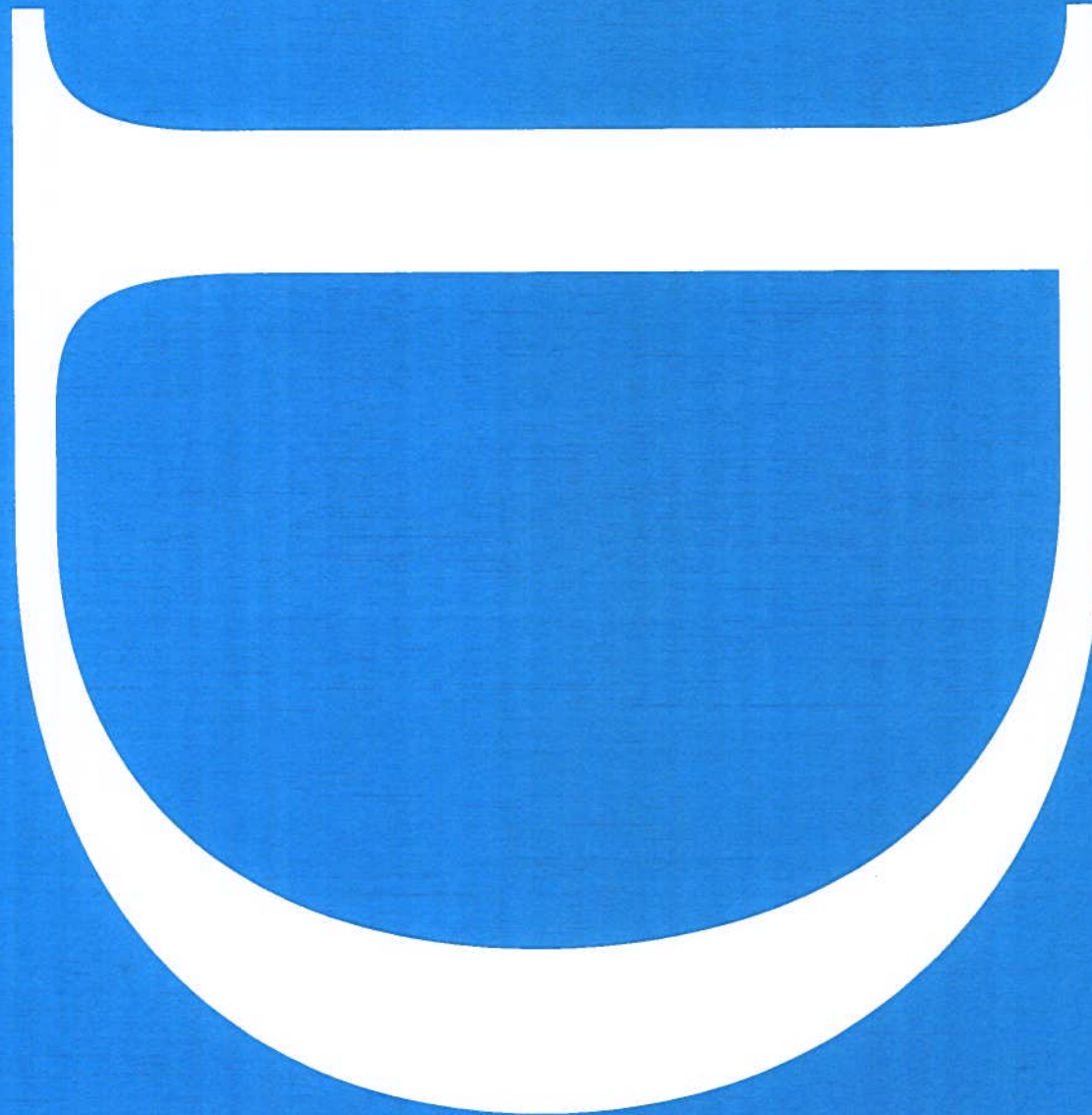
De Hoge Raad is sinds 1988 gehuisvest in een complex, waarvan deel uitmaakt het huis Huguetan

aan het Lange Voorhout. Hieraan is in 1988 nieuwbouw verbonden naar ontwerp van prof. ir. P.K.A. Pennink. De ingang is aan de Kazernestraat. Inmiddels heeft de Hoge Raad een aanzienlijke groei doorgemaakt, in het bijzonder bij het Parket, het wetenschappelijk bureau en de stafdiensten. Deze groei is noodzakelijk geworden door de toename van het aantal zaken en door de eigen beheersverantwoordelijkheid. Ook de gewoonten van raadsheren en leden van het Parket zijn gewijzigd omdat meer dan voorheen gebruik wordt gemaakt van werkruimten bij de Hoge Raad. Door deze factoren werden de huisvestingsproblemen inmiddels zo nijpend dat als noodoplossing een nevenlocatie aan het Lange Voorhout 7 in gebruik moest worden genomen. Sinds 1 maart 2002 is de gehele belastingsector daar gehuisvest.

Deze oplossing kan niet anders dan een tijdelijke zijn, omdat daardoor de eenheid en samenhang die de Hoge Raad kenmerkt, wordt verstoord. Bovendien is zij beheersmatig duur en gecompliceerd doordat dubbele voorzieningen zijn vereist op het gebied van logistiek, beveiliging, bibliotheek en dergelijke. Daarmee wordt het tekort aan bijvoorbeeld representatieve ruimten, zoals een ontvangstruimte, niet opgelost, evenmin is er een oplossing voor de afgifte en opslag van goederen. Al jaren wordt gezocht naar een definitieve huisvesting die recht doet aan de staatsrechtelijke positie van de Hoge Raad. Deze kan worden gevonden in nieuwbouw, waarvoor onder andere het terrein van het Edith Steincollege, grenzend aan de Hoge Raad, kan worden gebruikt. Daarmee wordt, met behoud van het huis Huguetan, een ontsluiting van het complex aan het Louis Couperusplein verwezenlijkt. Overleg over de ruimtelijke indeling van het desbetreffende gebied tussen de gemeente, de Rijksgebouwendienst, het schoolbestuur en een andere belanghebbende (Eneco) is voortgezet. Inmiddels heeft de Rijksgebouwendienst een projectleider aangesteld. Het algemeen bestuur van de Hoge Raad heeft een programma van eisen vastgesteld dat in januari 2002 aan de minister van Justitie is aangeboden. Het huisvestingsplan, waarmee de minister zich heeft verenigd, moet nu aan het kabinet worden voorgelegd.

²³ Het duale stelsel houdt in tegenstelling tot integraal management in, dat het rechterlijk beleid en de ondersteuning daarvan gescheiden zijn.

²⁴ Van de bedrijfsvoering maken deel uit: wetenschappelijk bureau, administratie, interne zaken, bibliotheek, documentatie, archief, alsmede de staf van de directeur bedrijfsvoering.

Op 21 maart 1621 ontsnapte hij op spectaculaire wijze, verborgen in een boekenkist, uit Loevestein. Via Antwerpen kwam De Groot uiteindelijk in Parijs terecht. In 1635 werd hij benoemd tot gezant van het koninkrijk Zweden in Frankrijk (hoewel hij nooit in Zweden was geweest). Toen hij tien jaar later de Zweedse koningin had verzocht om hem als gezant terug te roepen leed hij, op de terugreis vanuit Zweden, schipbreuk voor de Duitse kust. De Groot wist de kust nog wel te bereiken maar bezweek toch aan de ontberingen en stierf op 62-jarige leeftijd in Rostock. >vervolg op pagina 23

De eerste of civiele kamer

hoofdstuk 2

2.1 Inleiding

De cassatierechtspraak van de civiele kamer beslaat een breed terrein. Er zijn zaken op het gebied van personen- en familierecht, erfrecht, algemene vermogensrecht, huurrecht, arbeidsrecht, verzekeringsrecht, vervoerrecht, het intellectuele eigendom enz. Sinds kort horen daarbij de beroepen van de uitspraken van de ondernemingskamer van het gerechtshof te Amsterdam, die voordien door de belastingkamer van de Hoge Raad werden behandeld.

In civiele zaken kan ook een onderscheid worden gemaakt in procedures. Zo kent men procedures die met een dagvaarding (ook wel rolzaken genoemd) beginnen en procedures die met een rekest of verzoekschrift (rekestzaken) worden ingeleid. Rolzaken worden zo genoemd omdat ze op een register of rol worden geplaatst.

Beide procedures hebben een eigen rechtsgang. Het verschil is dat de rechtsgang in rolprocedures meer in handen is van partijen en ook formeler is dan in rekestzaken. De uitspraken in rolzaken heten vonnissen en arresten, die in rekestzaken beschikkingen.

De wet schrijft voor welke procedure moet worden gevolgd. Van oudsher diende de dagvaardingsprocedure om een uitspraak te krijgen als tussen partijen een twistvraag bestond, de verzoekschriftenprocedure diende als het ging om rechtspraak niet op tegenspraak. In de loop van de tijd is het terrein van de verzoekschriftenprocedure uitgebreid: de meeste familierechtelijke geschillen moeten worden ingeleid met een verzoekschrift. Zaken die betrekking hebben op algemene vermogensrechtelijke geschillen beginnen in de regel met een dagvaarding.

2.2 Een greep uit de jurisprudentie

Doel van dit overzicht is een beeld te geven van het brede werkterrein van de civiele kamer. Of de uitspraken, die in de afgelopen twee jaar zijn

gedaan, van een bijzonder maatschappelijk of juridisch belang zijn geweest en of zij de toets der kritiek kunnen doorstaan, staat uiteindelijk ter beoordeling van de "gebruikers" van de uitspraken, dus het juridische en maatschappelijke veld.

Personen- en familierecht

Maatschappelijke veranderingen veroorzaken andere en nieuwe rechtsvragen. Dit komt in het bijzonder tot uiting in het familierecht.

Een al lange tijd in Nederland wonende Marokkaanse man, die zowel de Nederlandse als de Marokkaanse nationaliteit bezat, trouwde in Marokko met een Marokkaanse vrouw. Zij hebben enige tijd samen in Nederland gewoond waarop de vrouw naar Marokko is teruggekeerd. Aldaar werd zij op haar verzoek door de man verstoet. Deze huwelijksontbinding naar Marokkaans recht op grond van verstoting (de "khoel") vindt plaats tegenover twee door de overheid als getuigen benoemde ambtenaren ("adouls"). Van de "khoel" wordt een akte opgemaakt ("acte de répudiation compensatoire"), die door de getuigen wordt ondertekend en vervolgens wordt bekrachtigd (gehomologeerd) door de rechter, belast met notariële zaken, waaronder ook de "khoel" valt ("Cadi Notaire"). Nadat de ambtenaar van de burgerlijke stand in Nederland had geweigerd de akte als huwelijksontbinding in te schrijven in de Gemeentelijke Basisadministratie, verzocht de man de rechtbank om de ambtenaar te bevelen om dat alsnog te doen. De rechtbank heeft dat verzoek toegestaan.

De procureur-generaal bij de Hoge Raad heeft daarop cassatie in het belang der wet ingesteld. In hoofdstuk 5 van dit jaarverslag wordt deze procedure besproken.

Aan de Hoge Raad is de vraag voorgelegd of de beslissing van de rechtbank in strijd was met de artikelen 2 en 3 van de Wet Conflictenrecht Echtscheiding (WCE) ofwel – in gewone taal – wat nu naar Nederlands recht de betekenis was van deze Marokkaanse verstoting. Artikel 2 WCE heeft betrekking op huwelijksontbindingen die tot stand gekomen zijn door de beslissing van een rechter of andere autoriteit en die in Nederland erkend worden indien het om een huwelijksontbinding gaat die tot stand is gekomen na een procedure waarin de vrouw als "wederpartij" de

gelegenheid heeft gehad om gehoord te worden. De Hoge Raad oordeelt dat de "khoel" niet kan worden beschouwd als een gerechtelijke vorm van huwelijksontbinding zoals bedoeld in art. 2WCE. Vervolgens oordeelt de Hoge Raad dat, nu vaststaat dat de gemeenschappelijke nationaliteit van de man en de vrouw de Marokkaanse nationaliteit is, de huwelijksontbinding in Marokko rechtsgevolg heeft, de vrouw met de huwelijksontbinding heeft ingestemd en het ook in het belang van de vrouw is dat zij zich in Nederland op de ontbinding van haar huwelijk kan beroepen, in dit geval de ontbinding in Nederland dient te worden erkend op grond van art. 3WCE. (HR 13 juli 2001, nr. R01/044, NJ 2002, 223; LJN nr AB2623)

Ingevolge het op 1 januari 1998 ingevoerde huidige artikel 1:251 lid 2 BW blijft, in tegenstelling tot voorheen, na echtscheiding het ouderlijk gezag bij beide ouders berusten, tenzij de rechter in het belang van het kind bepaalt dat het gezag één van hen alleen toekomt. Voor gezamenlijk gezag is wel vereist dat de ouders in feite in staat zijn tot een behoorlijke gezamenlijke gezagsuitoefening en dat zij beslissingen van enig belang over hun kind in gezamenlijk overleg kunnen nemen. Zo moeten zij tenminste in staat zijn vooraf afspraken te maken over situaties die zich rond het kind kunnen voordoen op een manier waardoor het kind niet klem of verloren raakt tussen de ouders, in het bijzonder in de periode waarin de echtscheiding en de daarmee verband houdende kwesties nog niet zijn afgewikkeld (HR 10 september 1999, nr. R98/134, NJ 2000, 20). Dit alles houdt onder meer in dat veel van deze zaken, vanwege hun zuiver feitelijk aard alleen in de lagere jurisprudentie spelen en beslist worden. Dit feitelijk karakter van de problematiek, dat de oorzaak is van een zekere gevarieerdheid in de lagere jurisprudentie, is nog eens onderstreept in HR 19 april 2002 (nr. R01/079, NJ 2002, 458; LJN nr AD9143).

Gescheiden ouders hebben recht op een door de rechter vast te stellen omgangsregeling met betrekking tot de kinderen, ook grootouders soms dat recht toe. De Hoge Raad werd onlangs de vraag voorgelegd of ook "sociale grootouders" dat recht hebben. De Hoge Raad heeft het oordeel van een hof juist bevonden, dat in die gevallen strenge eisen gelden ten aanzien van de aan te

voeren concrete omstandigheden met betrekking tot het bestaan van gezinsleven (als bedoeld in artikel 8 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM)) tussen de – in het onderhavige geval – "oma" en het kind. (HR 29 maart 2002, nr. R01/077, NJ 2002, 269, LJN nr AD8191)

Niet alleen het vaststellen van een omgangsregeling levert veel, vooral lagere, rechtspraak op, ook (de hoogte van) de alimentatie is veelvuldig reden tot procederen. Veelal zijn deze zaken vanwege hun zuiver feitelijke aard niet voor cassatie vatbaar. Bij rechtsvragen komt de Hoge Raad er wel aan te pas. Zo werd geoordeeld dat het samenleven van een vrouw met een gehuwde man niet valt onder de reikwijdte van artikel 1:160 BW en zij dus niet is gaan "samenleven met een ander als waren zij gehuwd". Dat is van belang omdat dit artikel gaat over het eindigen van de verplichting alimentatie te betalen. Daaraan werd echter door de Hoge Raad toegevoegd dat de rechter deze samenleving, voor zover zij is komen vast te staan, in aanmerking kan nemen als één van de relevante omstandigheden waarmee bij de beoordeling van de behoefte van de vrouw rekening dient worden gehouden. Deze wijze van beoordeling verdient ook daarom de voorkeur, omdat zij de rechter, anders dan bij de toepassing van artikel 1:160, in staat stelt alle specifieke omstandigheden af te wegen en op grond daarvan tot een op dat geval toegesneden beslissing te komen. (HR 13 juli 2001, nr. R00/120, NJ 2001, 586; LJN nr ZC3603)

De rechter zal bij de beoordeling van een verzoek tot wijziging/nihilstelling van de alimentatie in aanmerking kunnen nemen dat ten aanzien van de alimentatieplichtige de schuldsaneringsregeling van toepassing is. Een hof hanteerde, aldus de Hoge Raad, geen onjuiste maatstaf bij de beoordeling van de vraag of de alimentatie moet worden verminderd door in dat speciale geval te overwegen dat de man op eigen initiatief en zonder voldoende noodzaak om toepassing van de schuldsaneringsregeling heeft verzocht. Met de schulden aan zijn B.V., de vrouw en de gemeente behoort geen rekening te worden gehouden; de man heeft het in zijn macht zijn financiële situatie zodanig te regelen dat hij in staat moet worden geacht aan de verplichtingen ten opzichte van zijn ex-echt-

genote te voldoen. (HR 25 januari 2002, nr. R01/061, NJ 2002, 314; LJN nr AD5818)

Aansprakelijkheid

Elke nieuwe of nieuw toegepaste technische vinding lijkt haar eigen juridische vragen met zich mee te brengen. Zo bleek dat een weg die voorzien is van ZOAB (Zeer-Open-Asfalt-Beton), bij ijzel eerder glad kan worden dan DAB-wegdek (Dicht-Asfalt-Beton). Bij ZOAB-wegdek is gladheid bij ijzel moeilijker te bestrijden. Een bestuurder slipte en botste tegen de vangrail op een weg die spiegelglad was als gevolg van ijzel. Er waren geen waarschuwborden voor gladheid geplaatst, wel was op de radio regelmatig voor gladheid gewaarschuwd. De bestuurder sprak de staat aan ter betaling van schadevergoeding. De rechtbank wees de vordering af. De Hoge Raad oordeelde, dat de rechtbank er terecht van was uitgegaan dat aanwezigheid van ijzel op het wegdek niet een gebrek is in de zin van artikel 6:174 BW, dat onder meer bij openbare wegen de zorgplicht dat de weg in goede staat verkeert regelt. De rechtbank heeft met de volgende oordelen volgens de Hoge Raad geen blijk gegeven van een onjuiste rechtsopvatting, nl. dat aan ZOAB niet een gevaar is verbonden dat, gezien het algemeen bekende gevaar van ijzel op de rijweg, dwingt tot het aannemen van een bijzondere zorgplicht ten aanzien van de veiligheid van weggebruikers, dat de staat als wegbeheerder voldoende zorg heeft betracht door tijdig de gladheid met pekels te bestrijden en dat er ook geen bijzondere waarschuwplicht met betrekking tot de aanwezigheid van ZOAB bestond nu via de media meermalen was gewaarschuwd voor het dreigende gevaar van gladheid, zodat de weggebruiker op dat gevaar bedacht diende te zijn. (HR 3 mei 2002, nr. C00/253, NJ 2002, 465; LJN nr AE2202)

Vergoeding van immateriële schade blijft een belangrijk thema. Naar aanleiding van een verkeersongeval, waarbij een vijfjarig meisje om het leven kwam en de moeder, direct nadat het plaats had gevonden, werd geconfronteerd met de zeer gruwelijke gevolgen daarvan, moest de Hoge Raad oordelen over zogeheten "shock"-schade. De Hoge Raad oordeelde dat, indien iemand door overtreding van een veiligheids- of verkeersnorm een ernstig ongeval veroorzaakt, hij in een geval

als aan de orde niet alleen onrechtmatig handelt jegens degene die daardoor is gedood of gekwetst, maar ook jegens degene bij wie door het waarnemen van het ongeval of door de directe confrontatie met de ernstige gevolgen ervan een hevige emotionele schok te weeg wordt gebracht met daaruit voortvloeiend geestelijk letsel. Dit zal zich met name kunnen voordoen indien iemand tot wie de aldus getroffene in een nauwe affectieve relatie staat, bij het ongeval is gedood of gewond. De daardoor ontstane immateriële schade komt op grond van het bepaalde in artikel 6:106 lid 1, aanhef en onder b, BW voor vergoeding in aanmerking. Daarvoor is dan wel vereist dat het bestaan van geestelijk letsel in rechte kan worden vastgesteld. Dat laatste zal in het algemeen slechts het geval zijn indien sprake is van een in de psychiatrie erkend ziektebeeld. Voor toekenning van "shock"-schade is voldoende dat een rechtstreeks verband bestaat tussen het gevaarzettend handelen en het geestelijk letsel dat een derde door confrontatie met de gevolgen van dit handelen oploopt. Bij samenloop van "shock"-schade en niet voor vergoeding in aanmerking komende affectieschade zal de rechter aan de hand van de omstandigheden van het geval naar billijkheid en schattenderwijs een afweging moeten maken in hoeverre bij het bepalen van de hoogte van de schadevergoeding met deze samenloop rekening wordt gehouden. (HR 22 februari 2002, nr. C00/227, NJ 2002, 240; LJN nr AD5356)

De (mogelijke) vergoeding van immateriële schade speelt ook in het volgende geval. Het slachtoffer was timmerman in dienst van een werkgever. Hij verloor tijdens zijn werk op een bouwlift zijn evenwicht en viel negen meter naar beneden. Als gevolg van dit ongeval is hij op zeker moment in coma geraakt, waarbij hij zich enige tijd in een (soporeuze) toestand heeft bevonden waarvan aannemelijk is dat hij daarin in enige mate het besef heeft gehad van hetgeen hem was overkomen en van de gevolgen daarvan voor zijn naaste familie. Tenslotte is hij overleden. De werkgever is voor vergoeding van materiële en immateriële schade aangesproken. De Hoge Raad oordeelde dat in geval van lichamelijk letsel in beginsel aan de benadeelde een recht op vergoeding van dergelijke schade toekomt. De omstandigheid dat de benadeelde gedurende een bepaalde periode in

staat van bewusteloosheid heeft verkeerd is op zichzelf onvoldoende om aan te nemen dat over deze periode geen aanspraak op vergoeding van immateriële schade bestaat. Deze omstandigheid is wel van belang bij de beantwoording van de volgende vragen: of, en zo ja, in welke mate de betrokkene nadeel heeft geleden en hoe een dergelijk nadeel moet worden begroot. Bij de begroting van het nadeel, aldus de Hoge Raad, zal (noodgedwongen) van de concrete beleving moeten worden geabstraheerd en in meer objectieve zin moeten worden vastgesteld in welke mate van nadeel als hier bedoeld sprake is geweest. De omstandigheid dat de benadeelde gedurende een bepaalde tijd bewusteloos is geweest, zal in het algemeen en behoudens aanwijzingen van het tegendeel, tot het oordeel kunnen leiden dat hij in die periode geen nadeel heeft geleden in de vorm van pijn en/of verdriet, maar dit rechtvaardigt niet zonder meer de conclusie dat in het geheel geen sprake is van gederfde levensvreugde. Aangenomen moet immers worden dat de staat van bewusteloosheid in elk geval tot gevolg heeft gehad dat de benadeelde geen mogelijkheid heeft gehad om van zijn leven te genieten.

In dit geval moest worden aangenomen dat de benadeelde zich (achteraf en in zekere mate) heeft gerealiseerd dat hij gedurende een bepaalde periode bewusteloos is geweest en niet (meer) zijn gewone leven heeft kunnen leiden. De rechter moet dan in beginsel in aanmerking nemen dat de benadeelde als gevolg van het letsel gedurende deze periode levensvreugde heeft gederfd. Ook voor deze periode kan derhalve sprake zijn van naar zijn aard slechts in de vorm van een zekere genoegdoening te vergoeden nadeel. (HR 20 september 2002, nr. C00/328, RvdW 2002, 142; LJN nr AE2149)

Bij de legionellabesmetting in 1999 tijdens de in Bovenkarspel gehouden Westfriese Flora speelden geheel andere kwesties. Achtentwintig bezoekers van de Flora zijn toen als gevolg van de besmetting overleden. Een whirlpool, die kort voor de aanvang van de beurs gevuld was met leidingwater en tijdens de beurs voortdurend op een temperatuur van omstreeks 37,5 graden Celsius is gehouden en overdag steeds gebruikt (of gebubbeld) heeft, was volgens onderzoekers de meest waarschijnlijke bron van de legionellabesmetting. Naar aanleiding

van een vordering, in kort geding, van twee slachtoffers – onder wie de echtgenoot van één van de overledenen – tot vergoeding van (een voorschot op) de schade, kwam de aansprakelijkheid van de whirlpool-handelaar, die de whirlpool tentoonstelde, aan de orde. De vraag moest worden beantwoord, in hoeverre het ontstaan, de aard en de omvang van de schade zoals deze zich heeft voorgedaan, voor de whirlpool-handelaar kenbaar en voorzienbaar moeten zijn geweest. Daarbij gaat het om een veiligheidsnorm die moet worden nageleefd met het oog op het voorkomen en bestrijden van een – ernstig – algemeen gevaar voor de gezondheid van mensen. Het hof had geoordeeld dat de handelaar alleen dan van het nemen van veiligheidsmaatregelen had mogen afzien als in de gegeven omstandigheden het ontstaan van dit gevaar en de gevolgen daarvan voor de gezondheid van bezoekers van de Flora redelijkerwijze niet viel te verwachten. De Hoge Raad achtte dit oordeel juist, evenals het oordeel dat en de reden waarom de handelaar in de gegeven omstandigheden niet had mogen afzien van bepaalde veiligheidsmaatregelen. (HR 29 november 2002, nr. C01/060, RvdW 2002, 192; LJN nr 5162)

Ongevallen tijdens het werk zijn niet zeldzaam. Steeds weer speelt de vraag of de werkgever voor de gevolgen van het ongeval aansprakelijk kan worden gesteld. Zo de volgende twee voorbeelden.

Overeenkomstig de door PTT Post gegeven instructie had een postbesteller de door hem bestuurde dienstauto aan de linkerkant van een zogenaamde buitenweg te Zuidoostbeemster in de berm geparkeerd. Toen de postbesteller was uitgestapt en de achterdeur van de auto had geopend, waaide een envelop uit de laadruimte van de auto de weg op. In een impuls schoot de postbesteller deze achterna, waarna hij werd aangereden door een hem tegemoetkomende auto. De postbesteller heeft door het ongeval ernstig schedel- en hersenletsel opgelopen, is gedeeltelijk arbeidsongeschikt geraakt en werkt nog maar voor 50% bij PTT Post. Daarnaast ontvangt hij een WAO-uitkering. Hij heeft PTT Post aansprakelijk gesteld voor de door het ongeval geleden schade. De rechtbank heeft – anders dan de kantonrechter – de vorderingen van de postbesteller toegewezen. De Hoge Raad heeft het hiertegen gerichte cassatie-

beroep verworpen. De rechtbank is, aldus de Hoge Raad, niet van een onjuiste rechtsopvatting uitgegaan met het oordeel dat aan de door de postbesteller in dit geval verrichte werkzaamheden aanzienlijke risico's zijn verbonden. Op PTT Post rust de aanzienlijke verplichting om veilig werken te bevorderen en op veilig werken toe te zien. De rechtbank heeft daarbij mede de ervaringsregel laten meewegen dat het dagelijks verkeren in een bepaalde werksituatie leidt tot een vermindering van de voorzichtigheid om ongelukken te voorkomen. Dat de postbesteller bij de uitoefening van zijn werkzaamheden ook deelnemer aan het wegverkeer is, doet hier niet aan af. Het gaat om de vraag of PTT Post in redelijkheid door middel van veiligheidsmaatregelen- of instructies de kans op het wegwaaien van post had kunnen en moeten voorkomen of verkleinen en niet om de vraag of PTT Post had kunnen en moeten voorkomen dat postbestellers bij een verkeersongeval betrokken raken doordat zij zomaar vanachter hun bestelauto de weg oplopen. (HR 19 oktober 2001, nr. C99/262, NJ 2001, 663; LJN nr ZC3689)

18

Een apothekersassistente liep tijdens haar werkzaamheden in de apotheek aan tegen een openstaande lade van een medicijnkast, die een collega-werkneemster kort daarvoor had vastgezet waardoor deze niet automatisch dichtviel maar open bleef staan. De apothekersassistente kwam daardoor ten val en liep ernstig letsel op. Zij vorderde van de apotheker vergoeding van de schade. Volgens artikel 7:658 BW is de werkgever jegens de werknemer aansprakelijk voor de schade die deze in de uitoefening van zijn werkzaamheden lijdt, tenzij hij aantoont dat de schade in belangrijke mate het gevolg is van opzet of bewuste roekeloosheid. Dit brengt mee dat eigen schuld of toedoen van de werknemer niet tot vermindering van de door de werkgever te betalen schadevergoeding zal kunnen leiden. De werknemer kan de schade volledig op zijn werkgever verhalen, ook al heeft de werknemer zelf schuld aan de schade. In dit geval had de apotheker in cassatie geklaagd dat het hof voorbij was gegaan aan zijn stelling dat de apothekersassistente tengevolge van een woordenwisseling sneller, althans sneller dan normaal, had gelopen. De Hoge Raad oordeelde dat deze omstandigheid er niet toe kan leiden dat de schade het gevolg is van opzet of bewuste roekeloosheid

van de apothekersassistente. (HR 9 november 2001, nr. C99/241, NJ 2002, 79; LJN nr AD3985)

Als een Nederlander een ongeval in het buitenland overkomt, kan de behandeling van de juridische gevolgen daarvan soms ingewikkelder worden dan de meeste mensen lief is, zelfs als het ongeval door een mede-Nederlander is veroorzaakt. Op een skipiste in Oostenrijk was een 10-jarig Nederlands meisje uit een sleeplift gevallen. In haar val had zij verscheidene liftgebruikers meegesleept, waarbij een aantal van hen, onder wie een Nederlandse vrouw, gewond raakte. De vrouw heeft in verband hiermee op grond van haar rechtspositie uitkeringen ontvangen van onder meer het ABP. Het ABP vorderde in een procedure een verklaring voor recht dat het meisje en haar ouders aansprakelijk zijn voor de door de vrouw geleden schade. In cassatie stond vervolgens de vraag centraal of deze vordering wordt beheerst door het Oostenrijkse dan wel het Nederlandse recht. Het hof heeft geoordeeld dat dit het Nederlandse recht was en de Hoge Raad heeft deze beslissing juist bevonden. Daartoe moest – curieus genoeg – ook beslist worden of in dit geval het Verkeersongevallenverdrag (een verdrag uit 1971) van toepassing was, en wel of het hier ging om een ongeval in het wegverkeer. Daarbij moet de vraag worden beantwoord of de sleeplift een voertuig is dat betrokken is bij een ongeval dat verband houdt met het verkeer. De Hoge Raad oordeelde dat het een overspanning van de strekking van het Verdrag en de daarin gebezigde begrippen zou zijn om een skiongeval als dit te beschouwen als een ongeval dat verband houdt met het wegverkeer. (HR 23 november 2001, nr. C00/144, NJ 2002, 281; LJN nr AD3972).

Kwesties rond vervuilde grond blijven de gemoederen bezig houden.

H heeft van R een terrein met daarop een garage/winkelpand gekocht. Wanneer enkele jaren later aan het licht komt dat de bodem van het terrein is verontreinigd, trekt H aan de bel. Het hof heeft de overeenkomst tussen partijen gewijzigd en heeft daartoe onderzocht welke overeenkomst beiden zouden hebben gesloten indien zij toentertijd van de bodemvervuiling op de hoogte waren geweest. Het heeft vervolgens op de voet van een aantal artikelen van het Burgerlijk Wetboek de overeen-

komst zo aangepast dat de nadelige gevolgen voor rekening komen van beide partijen. De Hoge Raad heeft geoordeeld dat het hof niet van een onjuiste rechtsopvatting heeft blijk gegeven door de koopprijs te halveren en daarbij mede de kosten van bodemonderzoek en van juridische bijstand in aanmerking te nemen. (HR 18 januari 2002, nr. C00/073, NJ 2002, 106; LJN nr AD7321)

De gemeente Boarnsterhim heeft op een gegeven moment vervuilde grond verkocht met een bouwplicht en aldus jegens haar wederpartij een garantie gegeven dat de grond geschikt is voor woningbouw, terwijl zij wist dat die grond in percelen zou worden doorverkocht aan toekomstige bewoners. Betrokkenen stelden dat de gemeente jegens hen onrechtmatig heeft gehandeld. De Hoge Raad heeft geoordeeld dat het hof niet een onjuiste maatstaf heeft aangelegd door in dit geval te oordelen dat de gemeente jegens de toekomstige bewoners onrechtmatig handelde en dat daarbij niet ter zake doet of zij al dan niet van de verontreiniging op de hoogte was of moest zijn. Dit geldt eveneens voor het oordeel dat ook kopers van niet ernstig verontreinigde percelen nadelige gevolgen ondervinden van het feit dat zich in de onmiddellijke nabijheid wel ernstig verontreinigde percelen bevinden. (HR 14 juni 2002, nr. C01/277, RvdW 2002, 104; LJN nr AE2185)

Gezondheidsrecht

Patiënt, ziekenhuis en arts zorgen in velerlei vorm voor rechtspraak van de Hoge Raad.

Bij een patiënt is in het ziekenhuis een deel van de meniscus verwijderd. Kort daarna trad trombose op. De patiënt vorderde onder meer veroordeling van het ziekenhuis en van de behandelende chirurg tot betaling van de schade, omdat in strijd met het protocol verzuimd is hem antistolling toe te dienen. Er bestaat verband tussen dit verzuim en de trombose. Het hof oordeelde onder meer dat de niet-beargumenteerde afwijking van het protocol ten opzichte van de patiënt geldt als een tekortkoming. De Hoge Raad vond dit niet onjuist. Van het ziekenhuis en de chirurg mag worden verwacht dat zij zich in beginsel houden aan de door henzelf opgestelde voorschriften met betrekking tot verantwoord medisch handelen. Afwijking van die voorschriften is slechts aanvaardbaar indien zulks in het belang van een goede patiëntenzorg

wenselijk is. Nu het niet toepassen van de door het protocol voorgeschreven behandeling uitsluitend te wijten was aan "vergeten" behoefde het hof, aldus de Hoge Raad, niet in te gaan op de stelling van het ziekenhuis en de chirurg dat binnen de beroepsgroep als geheel verschil van inzicht bestond omtrent de in het protocol voorgeschreven behandeling. (HR 2 maart 2001, nr. C99/089, NJ 2001, 649; LJN nr AB0377)

Bij inzage van medische dossiers speelt altijd de geheimhoudingsplicht van de hulpverlener een belangrijke rol. Dit speelde in het volgende geval. Een erflater heeft bij een in 1984 verleden testament zijn buurvrouw tot enig erfgenaam benoemd. Hij verbleef op dat moment in een verpleeghuis. In 1983 heeft hij een hersenbloeding gehad. Sindsdien is hij afwezig, lijdt hij aan geheugenverlies en is het moeilijk met hem te communiceren. Het testament, dat wegens verlamningsverschijnselen niet door hem is ondertekend, luidt conform het een aantal maanden tevoren door de notaris opgemaakt concept. De broer van de erflater vordert inzage in het medisch dossier om met de daarin eventueel voorkomende gegevens de geldigheid van het testament aan te vechten met als grond dat de erflater niet in staat was zijn wil te bepalen en aan die wil uitdrukking te geven. De Hoge Raad stelde artikel 7:457 BW voorop. Dat artikel bepaalt onder meer dat de hulpverlener ervoor zorg draagt dat aan anderen dan de patiënt geen inlichtingen over de patiënt dan wel inzage in of afschrift van de bescheiden, bedoeld in art. 7:454 BW (kort gezegd: het dossier met betrekking tot de behandeling van de patiënt), worden verstrekt dan met diens toestemming. Indien verstrekking plaatsvindt, geschiedt deze slechts voor zover daardoor de persoonlijke levenssfeer van een ander niet wordt geschaad. Indien de hulpverlener door inlichtingen over de patiënt dan wel inzage in of afschrift van de bescheiden te verstrekken, niet geacht kan worden de zorg van een goed hulpverlener in acht te nemen, laat hij zulks achterwege. De Hoge Raad oordeelde vervolgens dat het hof tot uitdrukking heeft gebracht dat er voor de doorbreking van de geheimhoudingsplicht zwaarwegende aanwijzingen moeten bestaan. In het voorliggende geval is het belang van geheimhouding van zodanig gewicht dat daarop slechts inbreuk kan worden gemaakt als er voldoende

concrete aanwijzingen bestaan dat een ander zwaarwegend belang zou kunnen worden geschaad. Dit oordeel gaf niet van een onjuiste rechtsopvatting blijk, aldus de Hoge Raad. De beantwoording door het hof van de vraag of de erflater ten tijde van het opmaken van zijn testament al dan niet in staat was zijn wil te bepalen en aan die wil adequaat uitdrukking te geven, berust op de aan het hof voorbehouden waarderings van feitelijke aard. (HR 20 april 2001, nr. C99/030, NJ 2001, 600; LJN nr AB1201)

Procesrecht

Op 1 januari 2002 zijn zowel de Wet op de rechterlijke organisatie (de Wet RO) als het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering tamelijk ingrijpend gewijzigd. De nieuwe bepalingen zullen in de loop van de komende jaren voor nieuwe rechtspraak zorgen. In de onderhavige verslagperiode speelt de hieruit voortvloeiende problematiek nog nauwelijks een rol.

Openbaarheid van rechtspleging is een belangrijk uitgangspunt. Het belang van deze openbaarheid kan soms wrijvingen opleveren met het belang bij handhaving van de vertrouwelijkheid in de beroepsuitoefening van de advocaat. Ook de advocatentuchtrechtspraak, waarmee het Hof van Discipline is belast, is openbaar. De Stichting WORM, die volgens het register van de Kamer van Koophandel ten doel heeft het doen van wetenschappelijk onderzoek betreffende de rechterlijke macht, heeft aan het Hof van Discipline verzocht een aantal tuchtrechtelijke beslissingen te mogen inzien. Het Hof heeft dit verzoek geweigerd. De Stichting heeft vervolgens de Staat gedagvaard en gevorderd dat deze zou worden veroordeeld tot het geven van inzage in en het verstrekken op eerste verzoek van afschriften van alle tuchtrechtelijke beslissingen vanaf 1 januari 1988. Het gerechtshof overwoog dat aan de stichting slechts inzage c.q. afschrift van volledig geanonimiseerde uitspraken kan worden toegestaan. De Hoge Raad oordeelde dat, mede gelet op de huidige maatschappelijk opvattingen over de openbaarheid van rechterlijke uitspraken en de beschikbaarheid daarvan voor het publiek, moet worden aangenomen dat – op voorwaarde dat met het oog op de bescherming van hun persoonlijke levenssfeer de anonimiteit van de bij de procedure

betrokken personen gewaarborgd is – in beginsel geen bezwaar bestaat tegen het op verzoek verstrekken van afschriften van die uitspraken. Een recht op inzage van beslissingen kent echter geen wettelijke grondslag. Hieraan voegde de Hoge Raad toe dat zulks strookt met de desbetreffende bepaling van het wetsvoorstel tot herziening van het procesrecht voor burgerlijke zaken, welke bepaling in beginsel wel een recht op het verkrijgen van een afschrift of uittreksel kent, maar niet een recht op inzage. Tenslotte merkte de Hoge Raad op dat het bestaan van een recht op afschrift niet impliceert dat de daarmee gemoeide kosten, waaronder die van anonimisering, ten laste moeten komen van het gerecht dat de uitspraken heeft gedaan. (HR 29 juni 2001, nr. C99/257, NJ 2001, 613; LJN nr AB2371)

De Nederlandse Antillen en Aruba

De uitspraken van de Antilliaanse en de Arubaanse rechter zijn in overeenkomstige gevallen als in Nederland vatbaar voor cassatie door de Hoge Raad. Het volgende voorbeeld moge dit illustreren. Brown en anderen, aan wie op grond van de Staatsregeling van de Nederlandse Antillen als uitlandige, niet-ingezetenen Antillianen geen actief kiesrecht voor de verkiezingen van de Antilliaanse Staten toekomt, verzoeken een verklaring voor recht dat ook zij actief kiesrecht hebben. De vraag is of de regeling die hun het actief kiesrecht onthoudt in strijd is met artikel 3 van het eerste protocol bij het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM) en of die regeling een ontoelaatbaar discriminatoir onderscheid maakt tussen ingezetenen van de Nederlandse Antillen en uitlandige Antillianen en daardoor strijdig is met anti-discriminatie-bepalingen. Het Gemeenschappelijk Hof van Justitie van de Nederlandse Antillen en Aruba heeft in navolging van het Gerecht in eerste aanleg beide vragen ontkennend beantwoord en de verklaring voor recht geweigerd. Het hof oordeelde, kort samengevat, dat het in de Staatsregeling van de Nederlandse Antillen voor de uitoefening van het actief kiesrecht gestelde vereiste van ingezetenschap niet in strijd is met artikel 3 van het Protocol noch met artikel 25 van het Internationaal Verdrag inzake burgerlijke en politieke rechten (IVBPR): het onderscheid tussen ingezetenen en niet-ingezetenen levert niet een

"unreasonable restriction" of onaanvaardbare "condition" op. Voorts is van verboden discriminatie (als bedoeld in artikel 14 EVRM en artikel 26 IVBPR) geen sprake, omdat niet gezegd kan worden dat het onderscheid tussen ingezetenen en niet-ingezetenen geen legitiem doel dient en dat proportionaliteit tussen doel en middel ontbreekt. De Hoge Raad was zeer kort in zijn behandeling van de bezwaren tegen dit vonnis: deze faalden omdat het **Gemeenschappelijk Hof van Justitie op goede gronden een juiste beslissing had gegeven.**

(HR 16 februari 2001, nr. R99/017, NJ 2001, 291; LJN nr AB0185)

Overige onderwerpen

Soms komt de Hoge Raad op de beslissingen in oudere jurisprudentie terug – het heet dan dat de Hoge Raad "omgaat" –, omdat een andere beslissing geboden wordt geacht, soms is het geboden het omgekeerde te doen en moet oudere jurisprudentie worden bevestigd.

Zo heeft de Hoge Raad in 1965 geoordeeld dat aan een "ander geschrift" als bedoeld in art. 10 lid 1 onder 1 van de Auteurswet 1912 (een geschrift zonder eigen of persoonlijk karakter) slechts auteursrechtelijke bescherming toekomt indien het is openbaar gemaakt of is bestemd om openbaar gemaakt te worden (hetgeen slechts kan indien het op enigerlei wijze ter beschikking van het publiek is gesteld) (HR 25 juni 1965, nr. 9843, NJ 1966, 116). De Raad zag in de rechtsontwikkeling sedert 1965, in welke periode op het terrein van de "geschriftenbescherming" afzonderlijke wettelijke regelingen zijn getroffen voor computer-programma's en databanken, geen grond om terug te komen op dat oordeel. (HR 8 februari 2002, nr. C00/109, NJ 2002, 515; LJN nr AD6093)

De Hoge Raad is soms verplicht vragen te stellen aan het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen over de uitleg van de Europese regelgeving. Dat komt onder meer regelmatig voor op het terrein van de intellectuele eigendom.

Eén voorbeeld:

FWT brengt onder de naam Perfetto fitnesskleding in het verkeer en treedt op als importeur van Perfetto Sportswear Inc. Een aantal van de door FWT aangeboden kledingstukken is voorzien van een twee-strepenmotief. Deze strepen lopen parallel, zijn van gelijke breedte, contrasteren met de hoofdkleur en zijn aangebracht op de zijnaden

van de kleding. Het merk van Adidas, een uit drie strepen bestaand motief, is een zogeheten sterk merk en geniet algemene bekendheid. Adidas vorderde onder meer FWT te gebieden in de Benelux te staken en gestaakt te houden het gebruik van het teken, dat bestaat uit het drie-strepen-beeldmerk of enig ander teken, dat overeenstemt met het drie-strepen-motief van Adidas, zoals het door FWT gebezigde twee-strepen-motief. Adidas legde aan haar vordering ten grondslag dat door het door FWT ten verkoop aanbieden van de kleding met het twee-strepenmotief, het gevaar bestaat dat het in aanmerking komende publiek in verwarring zou raken en de kledingstukken zou kunnen associëren met sport- en vrijetijdskleding van Adidas en voorts dat FWT aanhaakt bij de bekendheid en populariteit van het drie-strepen-merk en dat de exclusiviteit van het Adidas-beeldmerk zou kunnen worden aangetast. De Hoge Raad achtte het stellen van vragen van uitleg nodig over de Europese regelgeving (in dit geval: de Eerste Richtlijn 89/104/EEG van de Raad van 21 december 1988 betreffende de aanpassing van het merkenrecht der lidstaten). Zonder vragen van uitleg kon niet worden beslist of die Richtlijn bescherming biedt althans voor wat betreft (zeer) bekende merken en/of merken met een groot onderscheidend vermogen, ook buiten aanwezigheid van verwarringsgevaar, in die gevallen waarin ongerechtvaardigd voordeel wordt getrokken uit of afbreuk wordt gedaan aan het onderscheidend vermogen of de reputatie van het merk. (HR 12 oktober 2001, nr. C98/348, NJ 2002, 12; LJN nr ZC3688)

De Hoge Raad is eveneens verplicht prejudiciële vragen te stellen aan het Benelux-Gerechtshof, bijv. op het gebied van de Eenvormige Beneluxwet op de merken en de Eenvormige Beneluxwet inzake Tekeningen of Modellen.

De verscheidenheid aan zaken, die de Hoge Raad te behandelen krijgt, is groot. De klassieke wijze van indelen volgens de boeken en titels van het Burgerlijk Wetboek is geen garantie voor het verkrijgen van een volledig overzicht. Verantwoordelijk daarvoor is onder meer de toenemende internationalisering van het recht – het recht van de Europese Unie bijvoorbeeld, maar ook het recht, voortvloeiend uit en samen-

hangend met de vele verdragen waaraan Nederland zich gebonden heeft. Maar ook vele gewone wetten én rijks wetten schakelen de burgerlijke rechter in op een terrein dat hij voorheen niet of nauwelijks kende.

Zo bepaalt artikel 17 van de Rijkswet op het Nederlandschap dat een ieder die, buiten een bij enige in een der delen van het Koninkrijk gevestigde rechterlijke instantie of een in administratief beroep aanhangige zaak, daarbij onmiddellijk belang heeft, bij de rechtbank te 's-Gravenhage of, indien hij in de Nederlandse Antillen of Aruba woonachtig is, bij het Gemeenschappelijk Hof van Justitie van de Nederlandse Antillen en Aruba een verzoek kan indienen tot vaststelling van zijn Nederlandschap of tot vaststelling dat hij het Nederlandschap niet bezit. Het verzoek kan ook strekken tot de vaststelling dat de betrokkene op een bepaald tijdstip het Nederlandschap al dan niet bezat. Zo heeft de Hoge Raad een beroep tegen een beschikking van de Haagse rechtbank verworpen. Het verzoek om vast te stellen dat de betrokkene de Nederlandse nationaliteit bezit, was afgewezen, omdat de betrokkene in een bepaalde, cruciale periode de wil had haar woonplaats in Nederland prijs te geven en naar Suriname te verplaatsen. (HR 2 maart 2001, nr. ROO/088, NJ 2001, 462; LJN nr AB0383).

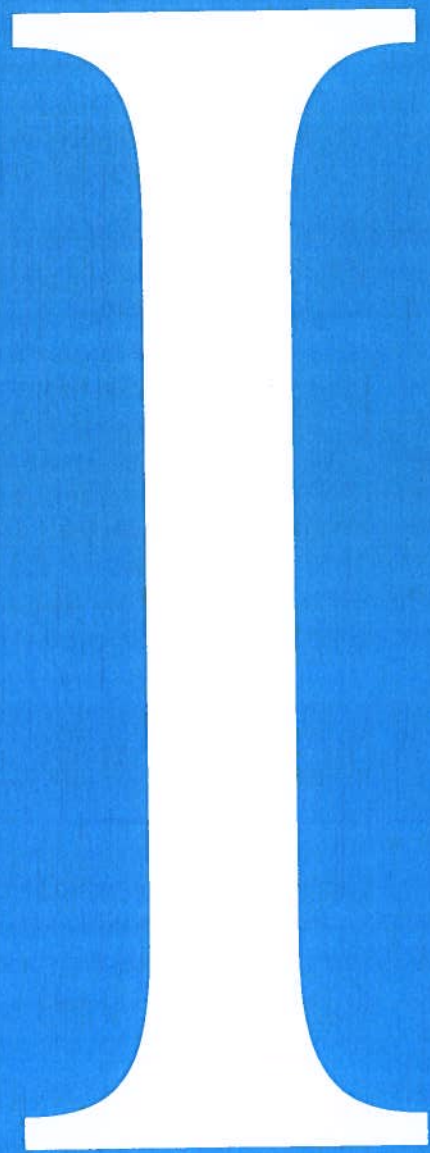
Wat later speelde weer een dergelijk verzoek. In dat geval kwam aan de orde de Overeenkomst betreffende de toescheiding van staatsburgers tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Republiek der Verenigde Staten van Indonesië. De vraag was op welk tijdstip voldaan moest zijn aan de in artikel 3 van die overeenkomst vervatte voorwaarde dat een Nederlander die voor de Indonesische nationaliteit wilde opteren, tenminste zes maanden woonachtig was in Indonesië. Diende deze zesmaandstermijn te zijn vervuld vóór het tijdstip van de soevereiniteitsoverdracht (27 december 1949) of vóór het afleggen van de optieverklaring? De Hoge Raad oordeelde dat bepalend is het tijdstip waarop de verklaring wordt afgelegd. (HR 6 april 2001, nr. ROO/103, NJ 2001, 263; LJN nr AB0906)

Van een geheel andere orde is een zaak waarin de Hoge Raad een staatsrechtelijk probleem moest

beoordelen, namelijk de reikwijdte van de parlementaire immuniteit van artikel 71 van de Grondwet. Wat was het geval? De Parlementaire Enquêtecommissie Opsporingsmethoden (ook bekend als de Commissie Van Traa) heeft op 1 februari 1996 haar eindrapport aangeboden aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Het rapport is gepubliceerd met de daarbij behorende bijlagen. Tot die bijlagen behoort de rapportage van de onderzoeksgroep Fijnaut, die onderzoek heeft verricht naar de aard en omvang van de georganiseerde criminaliteit in Nederland. B heeft deel uitgemaakt van deze onderzoeksgroep en nam – met anderen – twee deelrapporten voor zijn rekening. S heeft een verklaring voor recht gevorderd, inhoudend dat B onrechtmatig jegens hem had gehandeld door – kort gezegd en voorzover thans relevant – onvoldoende maatregelen ter waarborging van de anonimiteit te nemen en daarmee de verplichting te schenden de onderzoeksgegevens zo op te stellen dat deze in de onderzoeksrapportage niet tot individuele personen zouden kunnen worden herleid. Daarmee was ook de vraag aan de orde gesteld over de reikwijdte van de parlementaire immuniteit, ofwel de parlementaire onschendbaarheid. De Hoge Raad oordeelde, in overeenstemming met de advocaat-generaal en evenals het hof en de rechtbank, dat de onderzoeksrapportage behoort tot de stukken die schriftelijk zijn overgelegd aan een commissie uit de Staten-Generaal, maar dat de desbetreffende onderzoeker daarmee nog niet zou behoren tot de leden van de Staten-Generaal of “andere personen die deelnemen aan de beraadslaging”. Het beroep op parlementaire immuniteit of een daarvan afgeleide immuniteit werd verworpen. (HR 28 juni 2002, nr. C01/124, NJ 2002, 577; LJN nr AE1544)

De voormalige advocaat-generaal Koopmans heeft opgemerkt dat de actie uit onrechtmatige daad langzamerhand geschikt wordt geacht om elk onopgelost maatschappelijk vraagstuk, ongeacht de aard daarvan, aan het oordeel van de civiele rechter te onderwerpen. Ter afsluiting een voorbeeld daarvan.

De Vereniging van juristen voor de vrede en de Stichting “Miljoenen zijn tegen” vorderen, samengevat, jegens de Staat verklaringen voor recht en verboden met betrekking tot de inzet van

De spreuk was vanaf 1938 in de zittingzaal van het toenmalige gebouw van de Hoge Raad aan het Plein in Den Haag te lezen in een wanddecoratie die eind jaren dertig door
De Raad van State werd ontworpen. Het stelde in een muur van marmeren blokken de spreuk af. Het stelde in een muur van marmeren blokken de spreuk af. Het stelde in een muur van marmeren blokken de spreuk af.

kernwapens in NAVO-verband en de instemming met, goedkeuring van en medewerking aan plannen daartoe en voorbereiding daarvan. Zij hebben aan hun vordering ten grondslag gelegd een (dreiging van) onrechtmatig handelen door de Staat.

Het hof had eisers hun vorderingen ontzegd.

De Hoge Raad heeft het daartegen ingestelde cassatieberoep verworpen. De Hoge Raad overwoog onder meer dat de burgerlijke rechter een grote mate van terughoudendheid aan de dag moet leggen bij de beoordeling van vorderingen, zoals in het onderhavige geding, die ertoe strekken handelingen ter uitvoering van politieke besluitvorming op het gebied van buitenlands beleid en defensie, die in de toekomst zouden kunnen worden verricht, reeds thans als onrechtmatig en derhalve als verboden aan te merken. Het is immers niet aan de burgerlijke rechter om deze politieke afwegingen te maken. Bovendien dient de burgerlijke rechter aan de daartoe geroepen organen van de Staat op voorhand voldoende ruimte te laten voor het maken van deze politieke afwegingen aan de hand van niet te voorziene, concrete omstandigheden van het geval en deze ruimte zo min mogelijk te beperken door het opleggen van een verbod waarbij deze omstandigheden niet in aanmerking kunnen worden genomen.

(HR 21 december 2001, nr. C99/355, NJ 2002, 217; LJN nr ZC3693)

De tweede of strafkamer

hoofdstuk 3

De strafkamer van de Hoge Raad oordeelt in een aantal procedures als hoogste Nederlandse rechter. Hieronder wordt behalve aan haar recente uitspraken in gewone strafzaken ook aandacht besteed aan uitleveringszaken, herzieningszaken, vorderingen tot cassatie in het belang der wet en Antilliaanse en Arubaanse strafzaken.

3.1 Strafzaken: materieel strafrecht en strafprocesrecht

Binnen het strafrecht wordt onderscheid gemaakt tussen materieel strafrecht en strafprocesrecht. Het materiële strafrecht zegt welke gedragingen onder welke omstandigheden strafbaar zijn. Het verwijst, kort gezegd, naar de normen die iedereen moet naleven. Een belangrijk deel van het materiële strafrecht is te vinden in het Wetboek van Strafrecht (Sr), maar ook in andere wetten en lagere regelgeving zijn veel normen opgenomen waarvan de naleving met het strafrecht kan worden afgedwongen. Het strafprocesrecht bepaalt hoe en door wie wordt onderzocht of een strafbaar feit is begaan en hoe en door wie daaraan gevolgen kunnen worden verbonden. Het strafprocesrecht legt dus regels op aan bijvoorbeeld de politie, het openbaar ministerie en de rechter. Als voorbeeld kan hier dienen het in het Wetboek van Strafvordering (Sv) neergelegde voorschrift dat de verdachte, voordat hij wordt verhoord, erop moet worden gewezen dat hij niet tot antwoorden verplicht is.

Het materiële strafrecht is net als het strafprocesrecht voortdurend in beweging. Zowel in nationale als in internationale context worden nieuwe bepalingen in het leven geroepen, ondergaan bestaande bepalingen aanpassing of komen bepalingen te vervallen. Daarnaast is de rechtspraak van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens te Straatsburg en het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen te Luxemburg van invloed. In dit dynamische werkterrein is de strafkamer van de Hoge Raad opgedragen te waken

over de rechtseenheid en de rechtsontwikkeling. In het hiernavolgende worden enkele zaken belicht waarin in de verslagperiode een beslissing is gegeven. De keuze van de besproken zaken is mede bepaald door de bijzondere aandacht die daaraan door de media is geschonken.

3.1.1. Ontwikkelingen op materieel strafrechtelijk terrein

Euthanasie en hulp bij zelfdoding

Het verlenen van hulp bij zelfdoding en het toepassen van euthanasie zijn strafbaar gesteld in de artikelen 293 en 294 van het Wetboek van Strafrecht. Een op 24 december 2002 uitgesproken arrest (LJN nr AE8772) bevat op dit terrein een belangrijke beslissing. Alvorens op dat arrest in gaan wordt kort de ontwikkeling geschetst in de rechtspraak op dit gebied.

In het bijzonder gedurende de laatste twee decennia heeft in Nederland een publiek debat plaatsgevonden over de strafwaardigheid van euthanasie en hulp bij zelfdoding. In de loop van dat debat is rechtspraak tot stand gekomen die enige ruimte heeft geboden tot het door artsen straffeloos verlenen van hulp bij zelfdoding en de straffeloos toepassing van euthanasie door artsen.

Het handelen van de arts is onder omstandigheden niet strafbaar, wanneer aangenomen moet worden dat hij in noodtoestand heeft gehandeld. In een aantal arresten heeft de Hoge Raad beoordeling maatstaven ontwikkeld voor het geval een arts, die hulp bij zelfdoding verleent dan wel euthanasie toepast, zich op noodtoestand beroept. (HR 27 november 1984, NJ 1985, 106, HR 21 oktober 1985, NJ 1987, 607 en HR 21 juni 1994, NJ 1994, 656).

Omstandigheden kunnen in een individueel geval met zich meebrengen dat het verlenen van hulp bij zelfdoding, evenals het toepassen van euthanasie op ernstig en uitdrukkelijk verlangen, gerechtvaardigd kan worden geacht. Het gaat daarbij om gevallen waarin moet worden aangenomen dat de pleger van het feit, staande voor de noodzaak te kiezen uit onderling strijdige verplichtingen, de zwaarwegende is nagekomen. In het bijzonder kan in noodtoestand komen te verkeren wanneer hij wordt gesteld voor de noodzaak te kiezen tussen enerzijds de plicht tot behoud van het leven en anderzijds de plicht om als arts al het mogelijke te doen om ondraaglijk en uitzichtloos

lijden van een aan zijn zorg toevertrouwde patiënt te verlichten.

Indien een arts, die euthanasie bij een patiënt heeft toegepast of die aan deze de noodzakelijke middelen heeft verschaft tot zelfdoding, aanvoert dat hij heeft gehandeld in noodtoestand, dient de rechter, kort gezegd, te onderzoeken of deze arts uit onderling strijdige plichten een keuze heeft gemaakt die objectief beschouwd gerechtvaardigd is te achten.

Dat ondraaglijk en uitzichtloos lijden met een lichamelijke oorzaak een situatie in het leven kan roepen waarbij de arts die euthanasie toepast of behulpzaam is bij zelfdoding onder omstandigheden niet strafbaar is, is door de Hoge Raad in de jaren tachtig beslist. In vervolg daarop oordeelde de Hoge Raad in 1994²⁵ dat ook wanneer van lichamelijke aandoeningen geen sprake is, maar het ondraaglijk en uitzichtloos lijden wordt veroorzaakt door een classificeerbare psychische aandoening, de arts in uitzonderlijke gevallen niet strafbaar is. Omdat het lijden en met name de ernst en uitzichtloosheid ervan in zulke gevallen moeilijker objectief kunnen worden vastgesteld, dient het onderzoek van de rechter of in dergelijke gevallen sprake is van noodtoestand, met uitzonderlijk grote behoedzaamheid te geschieden.

In de recente zaak, waarin op 24 december 2002 uitspraak is gedaan, stond de vraag centraal of ook in geval van afwezigheid van medisch geclassificeerde lichamelijke of psychische ziektes of aandoeningen, zoals bij een patiënt die "klaar is met leven", een arts die hulp bij zelfdoding verleent of euthanasie toepast, zich onder omstandigheden met vrucht op noodtoestand kan beroepen. Die vraag is door de Hoge Raad ontkennend beantwoord. In de beantwoording van die vraag betrof de Hoge Raad behalve zijn eigen rechtspraak ook de geschiedenis van de in het voetspoor van die rechtspraak tot stand gekomen Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding, Staatsblad 2001, 194, die op 1 april 2002 in werking is getreden. Deze wet heeft overigens voor een belangrijk deel bestaande rechtspraak van de Hoge Raad vastgelegd.

Belediging

In de verslagperiode heeft een aantal zaken waarin de vraag of sprake was van belediging in strafrechtelijke zin de aandacht getrokken. Eenvoudige gevallen van belediging leveren in het algemeen juridisch niet de grootste problemen op. Er ontstaat echter een spanningsveld wanneer de norm die belediging verbiedt, komt te staan tegenover bijvoorbeeld de grondwettelijke vrijheid van meningsuiting of de vrijheid van godsdienst. Opzettelijk een ander beledigen is strafbaar. Indien echter op niet onnodig grievende wijze uiting wordt gegeven aan bijvoorbeeld een geloofs-overtuiging, kan, hoewel voor een ander kwetsende dingen worden gezegd, onder omstandigheden van belediging in strafrechtelijke zin geen sprake zijn. Dit is het kader waarin de eerste twee hierna besproken arresten van de Hoge Raad moeten worden gezien.

In januari 2001 besliste de Hoge Raad de zaak van het toenmalige parlamentslid Van Dijke die in een interview met Nieuwe Revu onder meer zou hebben gezegd "Ja, waarom zou een praktiserende homoseksueel beter zijn dan een dief?" Het gerechtshof had de verdachte in die zaak vrijgesproken. Het hof had in zijn oordeel betrokken dat de vrijheid van godsdienst en van meningsuiting mede bepalend kunnen zijn voor het al dan niet aannemen van een beledigend karakter van – op zichzelf beschouwd kwetsende of grievende – uitlatingen. Het hof oordeelde vervolgens dat de vergelijking van de homoseksuele praxis met andere in verdachtes religieuze opvatting eveneens zondige gedragingen, binnen de grenzen van het aanvaardbare was gebleven en daarom een beledigend karakter misten. De Hoge Raad liet die uitspraak van het gerechtshof in stand. Daarbij nam de Hoge Raad in aanmerking dat de uitlatingen kenbaar in direct verband stonden met de uiting van de geloofsopvatting van de verdachte en als zodanig voor hem van betekenis waren in het maatschappelijk debat. (HR 9 januari 2001, NJ 2001, 203; LJN nr AA9368)

In een recenter arrest betrof het een dominee die in een ingezonden brief in een regionale krant homofilie als een vieze en vuile zonde had bestempeld. Ook deze dominee was door het gerechtshof vrijgesproken van belediging, ondanks dat zijn uitlatingen op zich zelf voor homoseksuelen grievend werden geacht. Het gerechtshof had

²⁵ HR 21 juni 1994, NJ 1994, 656, zaak-Chabot

no 94 5/99

01/7/2011

vastgesteld dat de uitlatingen kenbaar in direct verband stonden met de geloofsovertuiging van de verdachte en dat deze voor hem van betekenis waren voor een maatschappelijk debat. Onnodig grievend werden de door de dominee gekozen bewoordingen niet geacht, zodat zijn uitlating door het hof geen belediging in strafrechtelijke zin opleverde. Ook deze beslissing liet de Hoge Raad in stand. (HR 14 januari 2003, LJN nr AE7632)

In het zo-even besproken arrest speelde de vrijheid van godsdienst een rol in de beoordeling van de gewraakte uitlatingen. Ook andere grondrechten kunnen op gespannen voet komen te staan met het verbod op belediging. Zo kwam in een ander arrest de vrijheid van artistieke expressie in botsing met strafrechtelijke normen die bedoelen bescherming te bieden tegen beledigende of smadelijke uitlatingen. Onderwerp van deze zaak was een roman die een hilarische en onmiskenbaar niet aan de werkelijkheid ontleende scène bevat waarin ter beslechting van een politieke strijd een door de burgemeester aangekondigde schaatswedstrijd plaatsvindt tussen twee wethouders, genaamd Groen en Gladpootje. De roman bevat op dit punt een passage waarin een man tegen een andere man met een uitgedoofde pijp zegt: "Zeg Kees, jij hebt hbs gedaan, dat is toch tegen de wet? Het wordt hier steeds gekker... Je kunt toch niet over de sloop van een pand beslissen door middel van een wedstrijdje schaatsen?" "Ik weet het niet", mompelde de uitgedoofde pijp terug, "maar wat ik wel erg vind is dat Gladpootje zich daarvoor leent. Zo'n keurige katholiek, en dat op zondag! Maar ja. Wat wil je ook, met zo'n joodje aan het hoofd".

Aan de schrijver werd vanwege die laatste zin het strafrechtelijk verwijt gemaakt dat hij in het openbaar bij geschrift een groep mensen, te weten joden, wegens hun ras subsidiair de burgemeester van Zandvoort had beledigd. De Hoge Raad oordeelde dat het enkele feit dat bepaalde uitlatingen in een roman zijn gedaan door een door de schrijver gecreëerde romanfiguur niet in de weg behoeft te staan aan het oordeel dat de schrijver zich beledigend heeft uitgelaten. Voor de beoordeling van de vraag of een passage in een roman beledigend is in strafrechtelijke zin, zo oordeelde de Hoge Raad, dient die passage te worden gelezen in samenhang met de overige inhoud van de roman. Daarbij moet met name worden gelet op de aard

en de strekking van de roman en de plaats die de desbetreffende passage daarin inneemt. Ook andere omstandigheden kunnen in dit verband van belang zijn, zoals de rol van de (roman)figuur aan wie de passage in de mond wordt gelegd en de wijze waarop deze figuur wordt beschreven. Voorts komt betekenis toe aan de omstandigheid of en in hoeverre het geschrevene door de verbeeldingskracht van de schrijver is losgemaakt van historische gebeurtenissen. Een en ander kan dus met zich mee brengen dat aan een bepaalde passage, ook al zou zij op zichzelf beschouwd beledigend zijn in de zin van genoemde wetsbepalingen, op grond van de aard en strekking van de roman en de verdere in aanmerking te nemen omstandigheden, toch het beledigend karakter moet worden onzegd. Op deze grond heeft de Hoge Raad de vrijspraak in stand gelaten. (HR 9 oktober 2001, NJ 2002,76; LJN nr ZD2776)

3.1.2. Ontwikkelingen in het strafprocesrecht

Artikel 279 van het Wetboek van strafvordering

Op 1 februari 1998 is een nieuw art. 279 Sv in werking getreden. Die bepaling houdt in dat de verdachte, die niet ter terechtzitting verschijnt, zich kan laten verdedigen door een daartoe gemachtigde advocaat. Met de invoering van deze bepaling heeft de wetgever onder meer beoogd tegemoet te komen aan de bezwaren van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens tegen de Nederlandse regeling voor de verdediging van de verdachte die niet ter terechtzitting is verschenen. De Hoge Raad heeft uiteengezet dat het nieuwe art. 279 Sv meebrengt dat bij afwezigheid van de verdachte ter terechtzitting de bevoegdheden van een advocaat die niet gemachtigd is, zeer beperkt zijn. Dit arrest betekende een breuk met de in de praktijk door sommige gerechten gehanteerde werkwijze waarbij aan een niet-gemachtigde advocaat meer ruimte werd gelaten voor het voeren van de verdediging van de afwezige verdachte. (HR 23 oktober 2001, NJ 2002,77; LJN nr AD4727)

In vervolg op dit arrest besliste de Hoge Raad, dat wanneer de rechter in strijd met het wettelijk systeem de niet-gemachtigde advocaat de ruimte heeft gelaten voor het voeren van het verweer dat bewijsmateriaal onrechtmatig is verkregen, dit verweer geen bespreking behoeft.

Cassatieklachten over de verwerping van een dergelijk door de niet-gemachtigde advocaat gevoerd verweer worden door de Hoge Raad niet besproken. (HR 23 april 2002, NJ 2002, 338; LJN nr AD 8860)

Vervolgingsbeslissing door een ander dan de officier van justitie

Uitgangspunt is dat de bevoegdheid om te beslissen tot strafvervolgning over te gaan aan de officier van justitie toekomt. De uitoefening van diens bevoegdheden kan slechts worden opgedragen aan andere bij het parket werkzame ambtenaren, voor zover de hoofdofficier van justitie daarmee heeft ingestemd.

In dit verband heeft de Hoge Raad vóór de verslagperiode al beslist dat de bevoegdheid tot het nemen van de vervolgingsbeslissing niet aan politieambtenaren kan worden gemandateerd. (HR 14 maart 2000, NJ 2000, 423; LJN nr AA5119)

In de verslagperiode is een tweetal variaties op dit thema aan de orde geweest. Iemand was gedagvaard om terecht te staan wegens het weigeren om mee te werken aan een alcoholonderzoek.

- 28 De dagvaarding was opgemaakt op basis van het ORKA-systeem. Dit is, volgens het openbaar ministerie, een geautomatiseerd systeem dat in directe verbinding staat met het parket en waarin na gegevensinvoer op het politiebureau, de vervolgingsbeslissing "geautomatiseerd" wordt genomen door het parket. Het gerechtshof oordeelde echter dat niet was gebleken dat de vervolgingsbeslissing was genomen door de officier van justitie of een door deze gemandateerde parketfunctionaris. Daarom kon de werking van het automatiseringssysteem niet met een dergelijke beslissing worden gelijk gesteld. De Hoge Raad liet het oordeel van het hof in stand en merkte daarbij op dat de wetgever een specifieke wettelijke grondslag in het leven zal moeten roepen indien mandatering van de vervolgingsbeslissing aan niet bij het parket werkzame personen, zoals politieambtenaren, in de praktijk wordt gewenst.

(HR 2 oktober, 2001, NJ 2002, 271; LJN nr AB3317)

In een vergelijkbaar geval had een politieambtenaar gedagvaard op basis van een door de officier van justitie verstrekte algemene, categorale, opdracht (de handleiding PAU: door de Politie Aanhouden en Uitreiken). De politieambtenaar had voorafgaand aan de beslissing tot vervolging in de concrete zaak daarover dus geen contact gehad met de

officier van justitie of een gemandateerde parketfunctionaris. De Hoge Raad overwoog dat de vervolgingsbeslissing ten aanzien van iedere verdachte afzonderlijk en met inachtneming van de omstandigheden van het geval dient te worden genomen. Daarmee is niet verenigbaar dat die beslissing zou kunnen worden genomen bij wijze van algemene opdracht van de officier van justitie tot dagvaarding in zaken die aan bepaalde kenmerken voldoen.

De hier behandelde rechtspraak kan in het bijzonder van belang zijn bij de ontwikkeling van zogenaamd lik-op-stukbeleid. (HR 30 oktober 2001, NJ 2002, 272; LJN nr AD4457)

Voortschrijdende relativering van bepaalde vormverzuimen

Op 2 november 1996 is art. 359a Sv in werking getreden. Met die bepaling heeft de wetgever de rechter uitdrukkelijk in de gelegenheid willen stellen de gevolgen van vormverzuimen af te stemmen op de omstandigheden van het geval. De bepaling, die een opsomming bevat van mogelijke reacties op vormverzuimen, beoogde de rechtspraak van de Hoge Raad vast te leggen. Deze rechtspraak houdt in dat voor niet-ontvankelijkverklaring van het openbaar ministerie in de vervolging van een verdachte alleen in de meest ernstige gevallen van vormverzuim, en dus bij hoge uitzondering, plaats kan zijn. In andere gevallen kan worden besloten bepaald bewijsmateriaal, vanwege de wijze waarop dat materiaal is verkregen, niet te gebruiken (bewijsuitsluiting). Voorts kan in verband met een vormverzuim de op te leggen straf verminderd worden en in sommige gevallen kan worden volstaan met de constatering dat zich een vormverzuim heeft voorgedaan. De toepassing van dwangmiddelen, zoals het fouilleren van een persoon of het doen van een doorzoeking, is aan regels gebonden. Wanneer dwangmiddelen worden toegepast met schending van die regels spreekt men wel van onrechtmatig handelen. Bewijsmateriaal dat wordt verkregen als gevolg van zulk onrechtmatig handelen mag in sommige gevallen niet gebruikt worden. Daarop beriep zich de advocaat in de navolgende zaak. Het betrof een geval waarin een politieambtenaar een persoon in strijd met de daarvoor geldende regels had gefouilleerd. Bij die fouillering was een vuurwapen aangetroffen. Voor het bezit van

dat vuurwapen werd de verdachte vervolgd. De advocaat van de verdachte bepleitte dat de vondst van dit vuurwapen niet mocht worden gebruikt voor het bewijs, omdat dit bewijs op onrechtmatige wijze was verkregen. Het gerechtshof constateerde dat de vondst van het vuurwapen het gevolg was van de onrechtmatige fouillering, maar gebruikte de vondst van het vuurwapen wel voor het bewijs. Het hof compenseerde dit vormverzuim door vermindering van de aan de verdachte opgelegde straf. De Hoge Raad liet deze beslissing in stand. (HR 26 juni 2002, NJ 2002, 625; LJN nr AD9204)

In een andere zaak was er mogelijk sprake van dat in strijd met de daarvoor geldende regels niet voorafgaand aan een doorzoeking een schriftelijke machtiging tot binnentreden in een woning was afgegeven. De Hoge Raad oordeelde dat de onrechtmatigheid die dat op zou leveren niet zonder meer tot bewijsuitsluiting behoeft te leiden (HR 2 juli 2002, NJ 2002, 624; LJN nr AE1738).

Overzichtsarrest met betrekking tot betekenisvoorschriften

Het Wetboek van Strafvordering bevat een aantal voorschriften met betrekking tot de betekening van gerechtelijke mededelingen in strafzaken, zoals de dagvaarding. Die voorschriften strekken ertoe te zoveel mogelijk te verzekeren dat de geadresseerde op de hoogte komt van gerechtelijke mededelingen. Het was de Hoge Raad bekend dat in de praktijk onzekerheid bestond over de uitleg die de Hoge Raad aan die voorschriften in zijn rechtspraak heeft gegeven. Mede daarom heeft de Hoge Raad in zijn arrest van 12 maart 2002 (NJ 2002, 317; LJN nr AD5163) de hoofdlijnen van zijn rechtspraak op dit gebied samengevat en waar nodig verduidelijkt en geactualiseerd. Aldus is een voor de praktijk handzaam overzicht gegeven van de rechtspraak op het gebied van de betekening van gerechtelijke mededelingen.

3.2 Uitleveringszaken

Uitlevering is het overdragen van een persoon ("de opgeëiste persoon" in uitleveringsjargon) aan een ander land, om hem daar ter zake van een bepaald feit een strafvervolgning te laten ondergaan of om een voor bepaalde feiten opgelegde straf ten uitvoer te leggen. Nederland levert alleen personen uit op basis van een verdrag. Een dergelijk

verdrag wordt alleen gesloten met landen waarin Nederland het vertrouwen heeft dat uitgeleverde personen een eerlijk proces zullen krijgen en dat straffen kunnen worden ondergaan op een wijze die niet in strijd is met de mensenrechten, zoals onder meer neergelegd in het Europese Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden. Ten aanzien van eigen onderdanen geldt verder nog dat zij alleen worden uitgeleverd om een strafvervolgning te ondergaan en dan nog alleen als een terugkeergarantie wordt gegeven. Dat wil zeggen dat de betreffende persoon, indien hem een straf wordt opgelegd in het buitenland, hij deze straf in Nederland mag ondergaan. Het uitleveringsverkeer is tot op grote hoogte een kwestie tussen staten. Het vertrouwen van de Nederlandse staat in de strafrechtspleging in het land dat de uitlevering verzoekt (de verzoekende staat) loopt als een rode draad door de procedure. De rol van de rechter is beperkt tot een beoordeling van de juridische toelaatbaarheid van de uitlevering. Indien de rechter de uitlevering in een concreet geval toelaatbaar acht, moet de minister van Justitie vervolgens besluiten of daadwerkelijk tot uitlevering wordt overgegaan. Belangrijk is verder dat in de uitleveringszaak maar heel marginaal ter beoordeling staat of de opgeëiste persoon het feit waarvoor zijn uitlevering wordt gevraagd, heeft begaan. Die vraag zal in beginsel in het nog te voeren buitenlandse strafproces beantwoord moeten worden. In het zeldzaam voorkomende geval dat de opgeëiste persoon onverwijld zijn onschuld kan aantonen, moet de rechter de uitlevering ontoelaatbaar verklaren. Ook de vraag of het tegen de opgeëiste persoon ingebrachte bewijsmateriaal op rechtmatige wijze is verkregen dient in beginsel in het buitenlandse strafproces gezien te worden. In de uitleveringsprocedure wordt ook op dit punt een marginale toets aangelegd (zie bijv. HR 13 november 2001, NJ 2002, 244; LJN nr AB2882).

De rechtbanken oordelen in eerste aanleg in uitleveringszaken. Tegen de beslissing van de rechtbank staat alleen beroep in cassatie bij de Hoge Raad open. Een van de onderwerpen waaro het onderzoek van de rechter zich in uitleveringszaken toespitst, vormt de vraag naar de dubbele strafbaarheid: het feit waarvoor de uitlevering wordt verzocht moet zowel in Nederland als in het land dat de uitlevering verzoekt, strafbaar zijn

Is een feit in Nederland niet strafbaar, of is niet genoegzaam aangetoond dat een feit waarvoor uitlevering wordt verzocht in het buitenland strafbaar is, dan wordt de betreffende persoon voor dat feit niet uitgeleverd (zie bijv. HR 12 maart 2002, NJ 2002, 353; LJN nr AD8728).

Een andere belangrijke vraag, die onder meer met het voorgaande samenhangt, is of de feiten waarvoor de uitlevering wordt gevraagd voldoende specifiek zijn omschreven. Zonder een precieze omschrijving valt immers niet te beoordelen of aan de eis van dubbele strafbaarheid is voldaan. De rechter die de uitlevering toelaatbaar verklaart zal in zijn uitspraak precies aan moeten geven voor welk feit of voor welke feiten hij de uitlevering toestaat (vgl. HR 22 mei 2001, NJ 2001, 467; LJN nr ZD2733).

3.3 Herziening

Ook herzieningsverzoeken worden door de strafkamer van de Hoge Raad behandeld. Het gaat daarbij om gevallen waarin iemand bij vonnis door de strafrechter is veroordeeld en dit vonnis onherroepelijk is geworden. Na een dergelijke veroordeling kan een nieuw feit bekend worden – ook wel een “novum” genoemd – op grond waarvan het ernstig vermoeden kan ontstaan dat, zou de rechter met dat feit bekend zijn geweest, hij de verdachte zou hebben vrijgesproken. In zulke gevallen kan bij de strafkamer van de Hoge Raad een verzoek worden ingediend tot herziening van de betreffende veroordeling. De Hoge Raad beoordeelt alleen de ontvankelijkheid van de aanvraag. Indien hij de aanvraag gegrond oordeelt, dan verwijst hij de zaak naar een gerechtshof voor een volledig nieuwe behandeling.

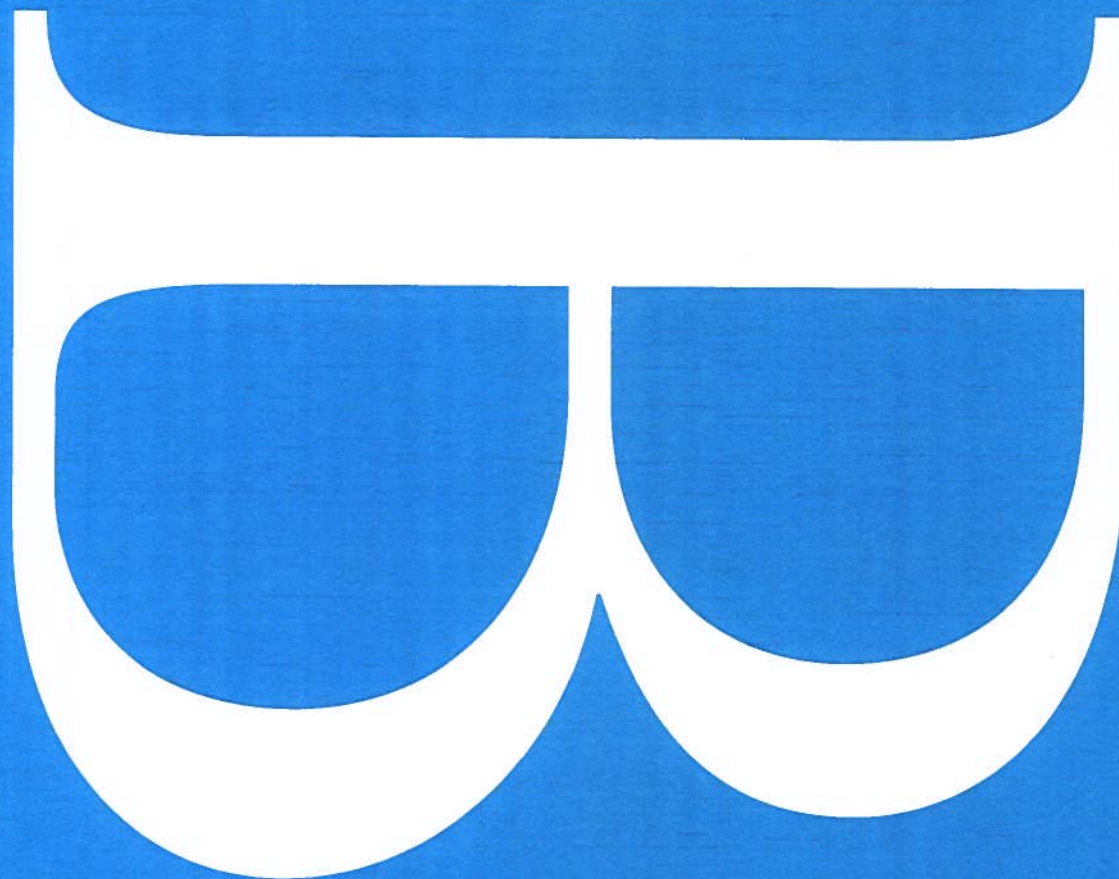
Een novum kan in beginsel alleen een omstandigheid van feitelijke aard betreffen waarmee de rechter niet bekend was. Een mening, overtuiging of gevolgtrekking kan in het algemeen niet als een zodanige feitelijke omstandigheid worden aangemerkt. Veel herzieningsverzoeken stranden erop dat zij niet zijn gegrond op een novum, bijvoorbeeld omdat uit het onderzoek van de Hoge Raad volgt dat de rechter geacht moet worden bekend te zijn geweest met hetgeen als nieuw feit wordt aangevoerd. Ook is mogelijk dat er weliswaar een feit wordt aangevoerd waarmee de rechter niet bekend was, maar dat dit feit niet het ernstig vermoeden wekt dat de rechter tot een andere

uitspraak zou zijn gekomen. Het aantal herzieningsverzoeken dat gegrond wordt verklaard is beperkt. In het bijzonder gaat het daarbij om gevallen waarin sprake lijkt te zijn geweest van persoonsverwisseling. Daarbij moet bijvoorbeeld gedacht worden aan de situatie dat degene die door de politie wordt aangehouden de naam en adresgegevens van een ander opgeeft. Het komt dan voor dat die ander wordt gedagvaard en veroordeeld. In zulke gevallen kan de herzieningsprocedure uitkomst bieden (zie bijv. HR 18 september 2001, LJN nr AD5440 en HR 26 november 2002, LJN nr AE6875).

Een bijzonder geval, waarin de Hoge Raad het herzieningsverzoek gegrond heeft verklaard, betreft – wat is gaan heten – de Puttense moordzaak. In die zaak ging het er in essentie om dat een getuige-deskundige terug kwam op zijn bij het hof afgelegde verklaring. In het algemeen zal dat geen novum opleveren, maar in deze zaak moest de verklaring van de deskundige geacht worden een belangrijke rol te hebben gespeeld bij de belissing van het hof om de verdachten te veroordelen. Het terugkomen door de getuige-deskundige op zijn verklaring leverde het ernstige vermoeden op, dat het hof de verdachten zou hebben vrijgesproken als het daarmee bekend zijn geweest. (HR 26 juni 2001, NJ 2001, 564; LJN nr AA9800)

In twee andere gevallen werd een verzoek tot herziening gedaan van rechterlijke beslissingen die waren genomen in het kader van de berechting van strafbare feiten tijdens de Tweede-Wereldoorlog begaan. In de eerste zaak ging het om een verzoek tot herziening van een op grond van het Tribunaalbesluit en de Wet overgang bijzondere rechtspleging gewezen vonnis van de kantonrechter van 11 oktober 1948. De kantonrechter had de aanvraagster veroordeeld wegens het tijdens de bezetting verlenen van steun aan de vijand en ‘het openlijk hebben doen blijken van ingenomenheid met de vijand’. De Hoge Raad verklaarde de aanvraag niet-ontvankelijk, omdat het rechtsmiddel van herziening tegen uitspraken van de Tribunaal volgens de wet niet openstaat.

In het andere geval ging het om een herzieningsverzoek ten aanzien van een beslissing van het Bijzonder Gerechtshof, ingediend door de weduwe van de veroordeelde. Het arrest van het Bijzonder Gerechtshof zou in de ogen van de aanvraagster herzien moeten worden omdat de veroordeelde

Boven de spreuk waren beelden geplaatst van vier grote wetgevers: de bijbelse Mozes (de tien geboden), de Griek Solon (Atheense grondwet), de Byzantijnse keizer Justinianus (Corpus Iuris Civilis) en de Franse keizer Napoleon (Code Civil, Code Pénal). Onder de spreuk zaten de rechtsprekende raadsheren. De beelden en de marmeren platen met de spreuk zijn vandaag de dag nog te zien in het huidige (nieuwe) gebouw van de Tweede Kamer der Staten-Generaal aan het Plein.

slechts ongewild bevelen zou hebben opgevolgd. Van een uitspraak van het Bijzonder Gerechtshof kan wel herziening worden gevraagd, zodat de Hoge Raad hier wel aan een inhoudelijke beoordeling toekwam. Die leidde tot de slotsom dat de kwestie die in de aanvraag naar voren werd gebracht door het Bijzonder Gerechtshof ook al uitvoerig was onderzocht en dat de door de aanvraagster overgelegde verklaringen niet het ernstige vermoeden wekten dat voor het slagen van een herzieningsaanvraag vereist is. (HR 20 november 2001, LJN nr AD 5904 en HR 29 november 2002 NJ 2003,37; LJN nr AE9034)

Bij wet van 12 september 2002, Stb. 479, is als herzieningsgrond aan artikel 457 Wetboek van strafvordering toegevoegd dat herziening noodzakelijk is met het oog op rechtsherstel als gevolg van een uitspraak van het Europese Hof van de rechten van de mens, waarin is vastgesteld dat jegens de veroordeelde artikel 6 van het Europees mensenrechtenverdrag is geschonden.

Deze wijziging is op 1 januari 2003 (Stb. 2002,600) in werking getreden, zodat hiermee in de verslagperiode nog geen ervaring werd opgedaan.

3.4 Cassatie in het belang der wet

Een andere weg waarlangs aan de strafkamer van de Hoge Raad af en toe zaken ter beslissing worden voorgelegd, is door middel van een vordering tot cassatie in het belang der wet. Indien een gewoon rechtsmiddel, zoals hoger beroep of beroep in cassatie niet (meer) openstaat, kan de procureur-generaal bij de Hoge Raad een vordering tot cassatie in het belang der wet indienen. Op die manier kan de Hoge Raad in zaken die door het aanwenden van gewone rechtsmiddelen niet (meer) aan zijn oordeel kunnen worden onderworpen toch in de gelegenheid worden gesteld bepaalde rechtsvragen te beantwoorden. Hieronder wordt aandacht besteed aan twee in de verslagperiode ingestelde vorderingen tot cassatie in het belang der wet.

In één zaak was een vraag aan de orde met betrekking tot art. 591a Sv. In die bepaling is onder meer geregeld dat wanneer een 'zaak' eindigt in een vrijspraak, de gewezen verdachte de door hem gemaakte advocaatkosten vergoed kan krijgen uit de staatskas. Verzoeken daartoe worden door de rechtbanken en hoven behandeld. Tegen hun beslissingen in deze zaken staat geen cassatie-

beroep open, zodat de Hoge Raad zich hierover normaal gesproken niet uit kan laten. Omdat in de rechtspraak van de rechtbanken en de hoven het begrip 'zaak' verschillend werd uitgelegd, achtte de procureur-generaal bij de Hoge Raad een beslissing van de Hoge Raad wenselijk. Door het indienen van een vordering tot cassatie in het belang der wet kon de Hoge Raad ter bevordering van de rechtseenheid zich erover uitspreken dat onder het begrip 'zaak' dient te worden verstaan al datgene wat op het rechtsgeding betrekking heeft. Dit betekent dat als meer strafbare feiten in één dagvaarding worden ten laste gelegd niet ieder strafbaar feit een zaak vertegenwoordigt, maar dat voor alle ten laste gelegde feiten tezamen sprake is van één zaak. (HR 8 mei 2001, NJ 2001, 508; LJN nr AB1502)

De tweede casus die in dit verband bespreking verdient betreft de zaak waarin de in Suriname gepleegde 'decembermoorden' aan de orde waren. Op de voet van art. 12 Sv had een tweetal nabestaanden van de slachtoffers zich bij het gerechtshof te Amsterdam erover beklaagd dat de toenmalige Surinaamse legerleider niet wegens die moorden strafrechtelijk werd vervolgd.

Het Amsterdamse hof beschikte dat de officier van justitie te Amsterdam de voormalig legerleider diende te vervolgen. Tegen dergelijke beschikkingen staat geen beroep in cassatie open. De procureur-generaal bij de Hoge Raad vorderde cassatie van de beschikking van het Amsterdamse hof in het belang der wet. De Hoge Raad vernietigde de Amsterdamse beschikking omdat het hof ten onrechte terugwerkende kracht had toegekend aan de Uitvoeringswet folteringverdrag. Het hof had daarom ten onrechte geoordeeld dat de voormalig legerleider voor in Suriname gepleegde moorden strafrechtelijk in Nederland vervolgd kan worden. (HR 18 september 2001, LJN nr AB1471)

3.5 Antilliaanse en Arubaanse zaken

De strafkamer van de Hoge Raad neemt kennis van cassatieberoepen die zijn ingesteld in strafzaken van de Nederlandse Antillen en Aruba. Zo nam de Hoge Raad beslissingen die van belang zijn voor de wijze waarop de uitreiking dient te geschieden van onder meer de aanzegging van de behandeling ter terechtzitting van het cassatieberoep. (HR 28 mei 2002, LJN nr AE1735 en HR 28 mei 2002, LJN nr AE3247)

Ten slotte wordt hier gewezen op een arrest waarin de Hoge Raad uiteenzette hoe art. 438b van het Wetboek van Strafrecht van de Nederlandse Antillen moet worden uitgelegd. In die bepaling is voorzien in minimumstraffen bij veroordeling wegens enkele zeer zware misdrijven zoals een roofoverval. De Hoge Raad oordeelde op grond van de behandeling in het Antilliaanse parlement ("de Staten") dat deze minimumstraffen alleen van toepassing zijn wanneer sprake is van recidive. (HR 5 februari 2002, LJN nr AD6981)

De derde of belastingkamer

hoofdstuk 4

4.1 Inleiding

De derde kamer van de Hoge Raad pleegt te worden aangeduid als de belastingkamer. Die kamer behandelt niet uitsluitend, maar wel overwegend belastingzaken. Het betreft hier belastingen en heffingen op zowel het terrein van de rijksoverheid als dat van lagere overheden, zoals provincies, gemeenten en waterschappen. Daarnaast behandelt de belastingkamer onder meer onteigeningszaken en cassatieberoepen tegen uitspraken van de Centrale Raad van Beroep en van het College van Beroep voor het bedrijfsleven. Bij de laatstbedoelde beroepen beperkt de toetsing zich tot de toepassing van elementen van sociale zekerheids- of subsidie-regelingen die een verband hebben met fiscale regels en begrippen. Met ingang van 1 januari 2002 is de taak van de belastingkamer uitgebreid met de behandeling van cassatieberoepen tegen uitspraken van de douanekamer van het gerechtshof te Amsterdam, die met ingang van die datum de behandeling van douanezaken heeft overgenomen van de Tariefcommissie. De behandeling van cassatieberoepen tegen beschikkingen en arresten van de ondernemingskamer van het gerechtshof te Amsterdam is in de loop van 2002 overgenomen door de civiele kamer van de Hoge Raad.

De toename van de instroom van zaken in de verslagperiode en de toename van de werkvoorraad baart zorgen. Het moge duidelijk zijn dat de Hoge Raad met grote interesse de ontwikkeling met betrekking tot de belastingrechtspraak in twee feitelijke instanties volgt. Te verwachten is immers dat invoering van twee feitelijke instanties in de belastingrechtspraak onder andere tot gevolg zal hebben dat de instroom van zaken met een sterk feitelijk karakter bij de Hoge Raad in belangrijke mate zal worden ingedamd.

4.2 Een greep uit de jurisprudentie

De inhoud van de arresten die door de belastingkamer zijn gewezen geeft inzicht in de werkelijke activiteiten. In het onderstaande overzicht wordt

een aantal van die arresten, naar onderwerp ingedeeld, besproken.

4.2.1 Verdere doorwerking van de Algemene wet bestuursrecht

Sinds 1 september 1999 zijn, op enkele uitzonderingen en afwijkingen na, de procedureregels die de Algemene wet bestuursrecht (Awb) in hoofdstuk 8 geeft voor het beroep op de rechter in bestuurszaken, ook van toepassing op de beroepsprocedures in belastingzaken (het beroep bij de gerechtshoven en het beroep in cassatie bij de Hoge Raad). Daarmee is de laatste grote stap gezet op weg naar een vrijwel integrale toepasselijkheid van het algemene bestuursrecht en bestuursprocesrecht ook op fiscaal terrein. Voor de behandeling van bezwaarschriften is van belang de iets minder recente uitbreiding van de Awb met de zogenoemde derde tranche per 1 januari 1998. De verslagperiode heeft stof opgeleverd voor het met enkele voorbeelden illustreren van deze ontwikkelingen.

Het is nu ook in belastingzaken mogelijk herziening te vragen van een rechterlijke uitspraak. Dit wordt geregeld in artikel 8:88 van de Awb. De Hoge Raad heeft in de jaren 2001 en 2002 een vijftiental herzieningsverzoeken ontvangen met betrekking tot door hem gewezen arresten. Dit aantal zou doen veronderstellen dat de openstelling van herziening in een behoefte voorziet. In de gevallen waarin tot nu toe door de Hoge Raad op een verzoek tot herziening is beslist, moest echter steeds worden geconstateerd dat de verzoekende partij zich een te ruime voorstelling had gemaakt van de herzieningsmogelijkheid.

Herziening is een buitengewoon rechtsmiddel. De toepassing ervan is door de wet aan nauwe grenzen gebonden. Grond voor herziening van een uitspraak kan slechts worden gevonden in feiten of omstandigheden die a. hebben plaatsgevonden vóór de uitspraak waarvan herziening wordt verzocht, b. bij de verzoeker vóór de uitspraak niet bekend waren en redelijkerwijs niet bekend konden zijn en c. als zij bij de rechter eerder bekend waren geweest, tot een andere uitspraak zouden hebben kunnen leiden. De eerste twee eisen dammen de reikwijdte van de herzieningsmogelijkheid al fors in. De derde eis maakt de marges nog smaller. Dit geldt des te meer wanneer het gaat om herzieningsverzoeken die betrekking hebben

op een uitspraak van de cassatierechter. In de cassatieprocedure is namelijk als regel geen plaats voor een feitelijk onderzoek. Voor feiten waarvan voor het eerst in een verzoek om herziening melding wordt gemaakt, geldt daarom in de regel dat, zo die feiten in de fase voorafgaande aan het wijzen van het arrest waarvan herziening wordt gevraagd, ter kennis van de Hoge Raad zouden zijn gebracht, deze buiten het bestek van de beoordeling zouden zijn gevallen en daarom niet tot een andere beslissing zouden hebben geleid.

In het kader van de derde tranche zijn aan de Awb regels toegevoegd over mandaat en delegatie. In een arrest van 8 februari 2002, BNB 2002/138, LJN nr AD9084 stond onder meer ter beoordeling door de Hoge Raad een klacht van de betrokken belastingplichtige, die betrekking had op het niet naleven door de belastingdienst van het bepaalde in artikel 10:3, lid 3, van de Awb. Volgens die bepaling mag aan de ambtenaar die het primaire besluit, in dit geval de vaststelling van een belastingaanslag, krachtens mandaat heeft genomen, geen mandaat worden verleend om ook op het bezwaarschrift tegen dat besluit te beslissen. In het te beslissen geval werd van de kant van de belastingdienst ontkend dat de aanslag krachtens mandaat was opgelegd. Daarbij werd een beroep gedaan op jurisprudentie van de Hoge Raad die inhoudt – kort gezegd – dat ervan moet worden uitgegaan dat een aanslag is vastgesteld door het volgens de wet bevoegde orgaan zelf, wanneer niet op formeel juiste wijze tot uitdrukking is gebracht dat aan een ondergeschikte die bevoegdheid is gemandateerd. Dit uitgangspunt achtte de Hoge Raad echter niet bruikbaar voor de beoordeling van de klacht over de schending van de in artikel 10:3, lid 3, van de Awb neergelegde norm voor de behandeling van een bezwaarschrift tegen een aanslag. Die norm wil een zorgvuldige heroverweging van het primaire besluit waarborgen. Daarom moet worden nagegaan, aldus de Hoge Raad, welke ondergeschikte in feite de aanslag heeft opgelegd en welke ondergeschikte in feite de uitspraak op het bezwaarschrift heeft gedaan. Wat moet de rechter (het gerechtshof) doen indien deze vaststelt dat met schending van de hierboven vermelde norm is beslist op een bij de belastinginspecteur ingediend bezwaarschrift tegen een aanslag? Onder het procesrecht dat gold tot

1 september 1999 ontzegde de Hoge Raad het gerechtshof de bevoegdheid om de inspecteur op te dragen zijn beslissing over te doen; het gerechtshof moest zelf herstellen wat er mis was gegaan. Als bijvoorbeeld de belastingplichtige ten onrechte niet was gehoord over zijn bezwaar, mocht het hof de uitspraak op het bezwaarschrift niet om die reden vernietigen, want het daaraan klevende gebrek kon het hof herstellen door de belastingplichtige in de gelegenheid te stellen bij het hof zijn verhaal te vertellen. Door het van toepassing worden van hoofdstuk 8 van de Awb per 1 september 1999, is het aan de gerechtshoven niet langer in algemene zin verboden om ingeval een gebrekkige uitspraak op een bezwaarschrift wordt vernietigd de inspecteur die beslissing te laten overdoen. Artikel 8:72, lid 4, van de Awb bepaalt voor dat geval namelijk met zoveel woorden dat de rechter – als één van de mogelijkheden – het bestuursorgaan kan opdragen een nieuw besluit te nemen. In de meeste gevallen zal het echter nuttig noch praktisch zijn dat de rechter van die mogelijkheid gebruik maakt; in belastingzaken heeft het bestuursorgaan namelijk in de regel geen beleids- 3 vrijheid.

In het hierboven vermelde arrest, waarin aan de orde was een mogelijke overtreding van het verbod om dezelfde ondergeschikte ambtenaar zowel de primaire beslissing als de beslissing op het bezwaar tegen die beslissing te laten nemen, overwoog de Hoge Raad dat een dergelijke overtreding maakt dat de beslissing op het bezwaar onbevoegd is genomen. Een gerechtshof dat zo'n gebrek vaststelt kan dit – ook onder het tot 1 september 1999 geldende procesrecht – niet zelf herstellen. De uitspraak op het bezwaarschrift moet worden vernietigd, waarna opnieuw, maar dan in overeenstemming met het voorschrift van artikel 10:3, lid 3, van de Awb, uitspraak op het bezwaarschrift moet worden gedaan.

4.2.2 Heffingen lagere overheden en Wet waardering onroerende zaken

Lagere overheden – de provincies, de gemeenten en de waterschappen – heffen een scala aan belastingen. De meest bekende zijn waarschijnlijk de gemeentelijke onroerendezaakbelastingen. Daarnaast valt te wijzen op waterschapslasten, rioolrechten, reinigingsrechten, afvalstoffen-

heffingen, baatbelastingen, parkeerbelastingen (parkeergeld is namelijk een belasting), leges, begrafenisrechten en toeristenbelastingen.

Elk van deze heffingen leidt tot fiscale procedures. De klachten betreffen soms louter formele aspecten, die de verbindendheid van de desbetreffende belastingverordening raken. Maar vaak gaat het om inhoudelijke klachten, waarbij klachten over de waardering op de voet van de Wet waardering onroerende zaken (de zogenoemde Wet WOZ) de kroon spannen. In het navolgende worden in het kort arresten behandeld, die betrekking hebben op enkele van deze belastingen van lagere overheden.

Onroerendezaakbelastingen en de Wet WOZ

Op het gebied van de onroerendezaakbelastingen en de Wet WOZ hebben de meeste procedures betrekking op de waardering, veelal van de woning. Veel van deze zaken lopen voor de belastingplichtige stuk bij de Hoge Raad, omdat de beperkte taak van de Hoge Raad meebrengt dat hij niet opnieuw de feiten beoordeelt.

- 36 In het arrest HR 1 maart 2002, BNB 2002/144, LJN nr AD7797, stond de verbindendheid van een verordening onroerendezaakbelastingen op het spel, omdat de gemeente Harderwijk het tarief van de eigenarenbelasting op een hoger bedrag had vastgesteld dan was toegestaan onder de Gemeentewet. De Hoge Raad oordeelde evenwel dat zulks niet leidde tot algehele onverbindendheid van de verordening; slechts het tarief was onverbindend voorzover het te hoog was. De aanslag kon derhalve in stand blijven tot het toegestane bedrag.

Een belangrijk aspect inzake de onroerendezaakbelastingen en de waardering ingevolge de Wet WOZ betreft de kwestie van de objectafbakening: gemeenten dienen nauwkeurig aan te geven ter zake van welke onroerende zaak de belasting wordt opgelegd dan wel de waarde wordt vastgesteld. Dit levert met name problemen op bij meer complexe onroerende zaken zoals recreatieparken en bedrijfscomplexen. Gemeenten onderkennen bijvoorbeeld soms niet dat gedeelten van bedrijfscomplexen verhuurd zijn aan derden en om die reden een zelfstandig object vormen. In zijn arrest van 8 juli 1992, BNB 1992/311, LJN nr ZC5037, heeft de Hoge Raad beslist dat in geval van een onjuiste objectafbakening de aanslag

vernietigd moest worden; het gevolg was dat, met name indien de procedure over een dergelijke onjuiste aanslag veel tijd in beslag had genomen, de gemeente door het verstrekken zijn van de aanslagtermijn niet meer de gelegenheid had om over het desbetreffende jaar alsnog een correcte aanslag op te leggen. In zijn arresten van 27 september 2002, BNB 2002/375 en 376, LJN nrs AE8146 en AD5341, is de Hoge Raad van deze strenge leer teruggekomen en heeft hij beslist dat als een fout is gemaakt bij de objectafbakening doordat de aanslag mede betrekking heeft op objecten die in gebruik zijn bij derden, de objectafbakening in bezwaar of beroep door de gemeente of de belastingrechter kan worden aangepast, zodanig dat de aanslag nog slechts betrekking heeft op één – op juiste wijze afgebakend – object (waarbij eventueel de waarde van het object dient te worden verlaagd).

Parkeerbelasting

Parkeerbelasting was aan de orde in o.m. het arrest HR 14 juni 2002, BNB 2002/295, LJN nr AD7779. Het ging in dit arrest om een naheffingsaanslag parkeerbelasting die werd opgelegd binnen 3 tot 5 minuten na het verstrijken van de tijd waarvoor parkeergeld was voldaan. Het hof oordeelde dat de naheffingsaanslag achterwege had moeten blijven omdat bij zo'n geringe overschrijding van de op het parkeerbiljet vermelde parkeertijd niet valt uit te sluiten dat de tijd waarvoor parkeerbelasting is voldaan, in werkelijkheid niet is overschreden. Maar de HR besliste dat, omdat vaststond dat de naheffingsaanslag werd opgelegd toen de tijd waarvoor parkeerbelasting was betaald verstreken was, de naheffingsaanslag terecht was opgelegd; dat het tijdvak met slechts 3 tot 5 minuten was overschreden deed daaraan niet af.

Baatbelasting

Op het gebied van de baatbelasting geeft het zogenoemde bekostigingsbesluit nog wel eens aanleiding tot geschillen. Voordat de gemeente aanvangt met het uitvoeren van een voorziening, waarvan zij de kosten door middel van een baatbelasting wil verhalen op gebouwen die door de voorziening zijn gebaat, dient zij een bekostigingsbesluit vast te stellen, waaruit blijkt welke gebouwen mogelijk als gebaat zullen worden aangemerkt.

Tevens dient in het bekostigingsbesluit te zijn aangegeven in welke mate de lasten van de voorziening zullen worden verhaald. Als een bekostigingsbesluit niet voldoet aan de gestelde vereisten, leidt dat tot onverbindendheid van de baatbelastingverordening en kan de gemeente de baatbelasting niet heffen.

Het bekostigingsbesluit was aan de orde in de arresten HR 25 oktober 2000, BNB 2001/17, LJN nr AA7836, HR 24 juli 2001, BNB 2001/328, LJN nr AB2768 en HR 20 september 2002, BNB 2002/369, LJN nr AE7863). In het eerste en laatste geval ging het om voorzieningen (herinrichting binnenstad Arnhem resp. aanleg riolering in Leusden) die gefaseerd in delen van de desbetreffende gemeenten werden uitgevoerd en waarin per deelgebied een baatbelastingverordening werd vastgesteld; er was echter slechts één bekostigingsbesluit waarin wel het totale bedrag van de geschatte kosten van de voorzieningen van alle deelgebieden en van de via de baatbelasting te verhalen kosten waren vermeld, maar waarin niet de bedragen waren gespecificeerd per deelgebied. Daardoor bleek niet welke kosten werden geraamd voor een specifiek deelgebied en in welke mate die lasten voor dit deelgebied zouden worden verhaald door middel van baatbelasting. Het gevolg was dat de bekostigingsbesluiten niet voldeden en dat daardoor de baatbelastingverordeningen onverbindend waren. In het tweede geval, dat eveneens de herinrichting van een gedeelte van een gemeente – in dit geval Hilversum – betrof, was in het bekostigingsbesluit een gebaat gebied opgenomen dat groter was dan het uiteindelijk in de belastingverordening aangeduide gebied. In dit geval hield het bekostigingsbesluit wel stand: de Hoge Raad oordeelde dat het gebate gebied in het bekostigingsbesluit niet exact behoeft overeen te stemmen met dat van de belastingverordening.

4.2.3 De deelnemingsvrijstelling

Opvallend veel arresten zijn over de deelnemingsvrijstelling geweest. Dit is de vrijstelling van vennootschapsbelasting die een moedervennootschap heeft voor de voor- en nadelen die zij met haar aandelenbezit in een dochtervennootschap, de deelneming, realiseert. Deze vrijstelling is binnen concernverhoudingen, vooral ook in internationaal verband, van groot belang.

In drie hierna te bespreken arresten speelde de strekking van die vrijstelling een belangrijke rol: het voorkomen dat over de door de dochtervennootschap behaalde winst tweemaal vennootschapsbelasting wordt geheven, namelijk eerst bij de dochtervennootschap en vervolgens ook bij de moedermaatschappij over de aan haar uitgekeerde winst of de waardeinstijging van haar aandelenbezit in de dochtervennootschap.

Zo besliste de Hoge Raad dat de aankoopkosten van een deelneming aftrekbaar van de winst zijn. Daarbij werd teruggekomen van een arrest uit 1996 waarin geoordeeld werd dat die kosten bij de deelneming moesten worden geactiveerd, waardoor aftrek niet mogelijk was. Inmiddels is bij de Tweede Kamer een wetsvoorstel ingediend waarin de wet met terugwerkende kracht zodanig wordt gewijzigd dat de aankoopkosten niet meer aftrekbaar zijn. (HR 24 mei 2002, BNB 2002/262, LJN nr AD8553).

In een ander arrest ging het om een vennootschap die in waardepapieren belichaamde opties (falcons) bezat om aandelen in een andere vennootschap voor een vastgelegde prijs te kopen.

Indien de optie zou worden uitgeoefend zouden de alsdan verkregen aandelen tot een deelneming gaan behoren, maar zolang dat nog niet gebeurd was, bezat de vennootschap die aandelen nog niet. Daarom was het de vraag of het op de falcons gerealiseerde voordeel onder de deelnemingsvrijstelling viel. De Hoge Raad besliste dat indien het belang bij een tot een deelneming behorend aandeel wordt opgesplitst, zoals bij het schrijven van een optie, het met de strekking van de deelnemingsvrijstelling strookt om bij beide belanghebbenden bij dat aandeel de deelnemingsvrijstelling toe te passen. Hierdoor viel de verkoopwinst op de falcons onder de deelnemingsvrijstelling. (HR 22 november 2002, BNB 2003/34, LJN nr AD8488)

Het derde arrest betrof de bepaling in de wet dat kosten van een deelneming niet aftrekbaar zijn indien deze niet "middellijk dienstbaar zijn aan het behalen van in Nederland belastbare winst". Door deze bepaling zijn onder meer de financieringskosten ter zake van een buitenlandse deelneming, die geen in Nederland belastbare winst maakt, niet aftrekbaar. Het arrest betrof de vraag of dit niet in strijd is met het EG-recht indien het om de aankoop van een in een andere lidstaat

gevestigde vennootschap gaat. De Hoge Raad heeft hierover aan het Hof van Justitie EG een prejudiciële beslissing gevraagd. (HR 11 april 2001, BNB 2001/257, LJN nr AB0990). Deze beslissing is nog niet ontvangen.

Zoals gezegd, geldt de deelnemingsvrijstelling niet alleen voor de te ontvangen dividenden maar ook voor een eventueel te behalen verkoopresultaat op de aandelen in de deelneming. Nu komt het nogal eens voor dat de verkoopovereenkomst erin resulteert dat niet alleen bij de verkoop een koopsom wordt betaald, maar dat ook na de verkoop nog betalingen worden verricht. De vraag doet zich dan voor of de deelnemingsvrijstelling zich ook uitstrekt over deze latere betalingen. In de verslagperiode werd de lijn van eerdere jurisprudentie doorgetrokken, waarin was beslist dat de na de verkoop nog te ontvangen betalingen op de verkoopdatum moeten worden gewaardeerd, dat voor de toepassing van de deelnemingsvrijstelling deze aldus gewaardeerde schuldvordering als verkoopopbrengst in aanmerking moet worden genomen en dat de waardeverschillen van deze vordering nadien niet onder de deelnemingsvrijstelling vallen.

Een voorbeeld voor een dergelijke nabetaling na de verkoop is de zogeheten earn-outregeling. Daarbij wordt tussen koper en verkoper overeengekomen dat de koopsom (gedeeltelijk) wordt omgezet in een vordering, meestal af te lossen in termijnen, waarvan de grootte (mede) afhankelijk is van toekomstige resultaten van de verkochte deelneming. Bij de verkoop staat uiteraard nog niet vast hoe hoog deze toekomstige winsten zullen zijn en de omvang van de te ontvangen termijnen is daardoor onzeker. In een arrest bevestigde de Hoge Raad eerdere jurisprudentie, waarin was beslist dat de verplichting van de koper bij het ontstaan ervan moet worden gewaardeerd en dat de waardeveranderingen van die verplichting vervolgens in de winst vallen. Dit geldt niet alleen voor de schuld van de koper maar ook voor de vordering van de verkoper. Dit maakt het noodzakelijk de vordering (en bij de koper de verplichting) te waarderen naar het moment van de verkoop van de deelneming. De verkoper heeft er in dit geval belang bij zijn vordering zo hoog mogelijk te waarderen. Voor de koper geldt met betrekking tot

zijn schuld het omgekeerde. Teneinde dit praktische probleem op te lossen is de wet per 1 januari 2002 zodanig gewijzigd dat de waardeveranderingen op earn-outvorderingen (en earn-outverplichtingen) onder de deelnemingsvrijstelling vallen. (HR 30 juni 1999, BNB 2001/139, LJN nr AA2810)

Een ander geval van mogelijke betalingen na de verkoop betreft de betalingen uit hoofde van een bij de verkoop door de verkoper gegeven balansgarantie. Een balansgarantie houdt meestal in dat de verkoper aan de koper de schade zal vergoeden die deze ondervindt indien en voorzover bepaalde posten van de overdrachtsbalans (zoals bijvoorbeeld de debiteuren) uiteindelijk minder opleveren dan waarvoor deze posten op die balans zijn opgenomen. Ook de waarde van een zodanige vordering kan na de verkoop van de deelneming veranderen, bijvoorbeeld ten gevolge van verslechterde solvabiliteit van de verkoper. De Hoge Raad besliste dat ook dergelijke waardeveranderingen niet onder de deelnemingsvrijstelling vallen. (HR 12 juli 2002, BNB 2003/61, LJN nr AE5223)

4.2.4 Onteigening

Het onteigeningsgeding valt doorgaans uiteen in twee fasen. In de eerste fase beoordeelt de rechter of de gevorderde onteigening dient te worden uitgesproken en spreekt hij, als hij tot de slotsom komt dat aan alle eisen is voldaan, de zogenoemde vervroegde onteigening uit met vaststelling van het bedrag dat als voorschot op de schadeloosstelling zal moeten worden uitgekeerd. In de tweede fase gaat het om de begroting van de schadeloosstelling die aan de onteigende partij en eventuele andere belanghebbenden, zoals de huurder of de pachter van de onteigende onroerende zaak, moet worden toegekend. De meeste onteigeningszaken die de Hoge Raad te behandelen krijgt gaan over de omvang van de schadeloosstelling. Maar het aandeel van de zaken waarin de onteigende partij opkomt tegen het vonnis waarin de vervroegde onteigening is uitgesproken, is de laatste jaren gegroeid.

Tegen zo'n vonnis van vervroegde onteigening was het cassatieberoep gericht in de zaak die leidde tot het arrest HR 4 april 2001, NJ 2001, 306, LJN nr AB1246. De onteigende partij klaagde onder meer dat de onteigening ter uitvoering

van een bouwplan, niet had mogen worden uitgesproken voordat dat bouwplan tot in hoogste instantie planologisch zou zijn goedgekeurd. Deze klacht werd ongegrond verklaard. Een onteigening behoeft niet te worden uitgesteld tot het tijdstip waarop het bestemmingsplan dat voorziet in het werk waarvoor onteigend wordt, onherroepelijk is geworden. De onteigening mag volgens de Hoge Raad al worden uitgesproken als aannemelijk is dat de bouwvergunning voor het betreffende werk kan worden verleend.

In de zaak die leidde tot het arrest HR 20 september 2002, NJ 2002, 564, LJN nr AE7912, werd het vonnis van vervroegde onteigening door de onteigende bestreden, omdat, zo luidde het betoog, de milieueffecten van de aanleg van de weg waarvoor onteigend werd, nog niet waren beoordeeld.

Het vonnis van onteigening zou daarom in strijd zijn met de Europese Richtlijn 85/337 EEG betreffende de milieueffectbeoordeling van bepaalde openbare en particuliere projecten: de MER-richtlijn. De Hoge Raad verwierp dit betoog en gaf daarbij aan dat de MER-richtlijn niet tot bescherming van de private eigendom strekt, maar tot bescherming van het milieu. Over de noodzaak van een milieueffectbeoordeling dient dan ook te worden geklaagd in procedures voor de bestuursrechter over de aanleg van het werk waarvoor onteigend wordt of over de planologische wegbereiding daarvan.

Enige maanden later besliste de Hoge Raad opnieuw in een zaak waarin de onteigende partij tegen het onteigeningsvonnis opkwam, omdat geen milieueffectbeoordeling had plaats gehad van het werk (een dijkverbetering) waarvoor onteigend werd. Ditmaal had de onteigende partij al in het kader van de bestuursrechtelijke toetsing van het bestemmingsplan dat de planologische basis bood voor de dijkverbetering, geklaagd dat er eerst een milieueffectbeoordeling moest gebeuren. De bestuursrechter had deze klacht echter verworpen. In het cassatieberoep tegen het onteigeningsvonnis voerde de onteigende partij aan dat de uitspraak van bestuursrechter in strijd is met de MER-richtlijn, dat ook de Europese Commissie van die strijdigheid uitging en dat de onteigening niet had mogen worden uitgesproken alvorens het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen op dit gebied duidelijkheid heeft verschaft. Ook in deze zaak heeft de Hoge Raad

het cassatieberoep verworpen. De onteigeningsrechter moet voorbijgaan aan een verweer tegen een vordering tot onteigening met als stelling dat het werk waarvoor onteigend wordt, pas kan worden uitgevoerd nadat een milieueffectbeoordeling heeft plaatsgevonden, aldus de Hoge Raad (HR 22 november 2002, NJ 2003, 49, LJN nr AE7652). De Hoge Raad is dus niet ingegaan op de vraag of de eerdere uitspraak van de bestuursrechter al dan niet strookt met de MER-richtlijn. De tweede fase van het onteigeningsgeding, waarbij het gaat om de aan de onteigende partij toe te kennen schadeloosstelling, was aan de orde in een zaak waarin een gedeelte van een perceel akkerbouwgrond in de gemeente Haarlemmermeer was onteigend. De door de rechtbank benoemde deskundigen taxeerden in hun advies de onteigende grond op f 40 per m², omdat een redelijk handelend koper rekening zou houden met de mogelijkheid dat ter plaatse binnen 10 à 20 jaar een bedrijven-terrein of kantorencomplex ontwikkeld zou kunnen worden. De rechtbank volgde dit advies niet en kende aan het onteigende een waarde toe van slechts f 12,50 per m², zijnde de agrarische waarde. Vergelijkingen met transacties in de gemeente Haarlemmermeer waarbij voor akkerbouwgrond een hogere prijs was betaald dan de agrarische, liet de rechtbank buiten beschouwing omdat in die gemeente meermalen speculatieve grond-aankopen waren gedaan. De Hoge Raad casseerde het vonnis van de rechtbank, omdat dit onvoldoende begrijpelijk was. Volgens de Hoge Raad kan een gegadigde die er rekening mee houdt dat agrarische gronden op langere termijn een andere bestemming zullen krijgen, op grond van die verwachting bereid zijn een hogere prijs te betalen dan de agrarische waarde. Er kan niet gezegd worden dat zo'n gegadigde zich door dermate speculatieve overwegingen laat leiden dat hij niet kan worden aangemerkt als een redelijk handelend koper (HR 14 juni 2002, RW 2002, 110, LJN nr AE4378).

Het Parket

hoofdstuk 5

5.1 Algemeen

De toename van de werkzaamheden van het parket bij de Hoge Raad is de belangrijkste reden geweest voor verhoging van het wettelijk maximum aantal advocaten-generaal van zestien tot tweeëntwintig (Wet van 31 oktober 2002, Stb. 540).

In 2002 zijn twee nieuwe advocaten-generaal benoemd.

De belangrijkste en meest omvattende taak van de leden van het parket is 'concluderen' (het nemen van 'conclusies'): het adviseren van de Hoge Raad. In deze adviezen worden – voorzover in cassatie van belang – de feitelijke gegevens van de ter beslissing voorliggende zaak geschetst en juridische beschouwingen gegeven – onder vermelding van rechtspraak en literatuur – die uitmonden in een advies aan de Hoge Raad. De conclusies worden tezamen met de uitspraak van de Hoge Raad gepubliceerd.

Het parket concludeert ten behoeve van alle kamers van de Hoge Raad. In civiele en strafzaken is het nemen van conclusies verplicht. In belastingzaken wordt uitsluitend geconcludeerd in daarvoor in aanmerking komende zaken. De cijfermatige gegevens betreffende de conclusies zijn opgenomen in de cijfertabellen van de kamers¹.

De procureur-generaal geeft leiding aan het parket. Tot zijn taken en bevoegdheden – die mede kunnen worden uitgeoefend door de plaatsvervangend procureur-generaal en advocaten-generaal – behoort voorts:

- de vervolging van ambtsmisdrijven en ambts-overtredingen begaan door leden van de Staten-Generaal, ministers en staatssecretarissen;
- het instellen van vorderingen tot cassatie in het belang der wet;
- het instellen van vorderingen tot schorsing of ontslag van voor het leven benoemde rechterlijke ambtenaren;
- de behandeling van klachten ingevolge de zogenaamde ombudsregeling (de vervallen artikelen 14a tot en met 14e (oud) van de Wet

op de rechterlijke organisatie). Deze regeling is, in afwachting van een nieuwe wettelijke klacht-regeling, van toepassing gebleven op grond van artikel XIII van de Wet van 6 december 2001, Staatsblad 582 en artikel 3, hoofdstuk 15 van de Wet van 6 december 2001, Staatsblad 584.

De ombudsregeling en cassatie in het belang der wet komen aan de orde in de volgende twee paragrafen.

De procureur-generaal is uitsluitend bevoegd tot vervolging van ambtsdelicten begaan door de hiervoor genoemde ambtsdragers indien daartoe opdracht is gegeven bij Koninklijk Besluit of bij een besluit van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. In de verslagperiode is een dergelijke opdracht niet gegeven.

In het kader van zijn bijzondere taak inzake de schorsing en het ontslag van – kort gezegd – rechters, is in de verslagperiode aan de procureur-generaal een aantal gevallen voorgelegd. Daarbij ging het veelal om langdurige arbeidsongeschiktheid. In dergelijke gevallen komt het niet tot het instellen van een ontslagvordering omdat de betrokkene, na afronding van de procedure met betrekking tot het medisch advies als bedoeld in artikel 46j Wet rechtspositie rechterlijke ambtenaren, zelf om ontslag pleegt te verzoeken. In een geval waarin het optreden van een rechter aan de orde was gesteld, heeft de procureur-generaal nader onderzoek laten verrichten. Daaruit bleek dat de bezwaren ongegrond waren en er geen aanleiding was voor een vordering.

De procureur-generaal behandelt ook verzoeken om aanwijzing van een ander gerecht op grond van artikel 510 van het Wetboek van Strafvordering. Het betrof in de verslagjaren één verzoek.

Het aantal dagvaardingen en andere exploiten bestemd voor de Staat die overeenkomstig de wet aan het parket van de procureur-generaal zijn betekend, bedroegen in de verslagjaren en de daaraan voorafgaande jaren:

1999 - 2468
2000 - 2240
2001 - 2278
2002 - 2188

¹ Zie tabel 1 in de hoofdstukken 7, 8 en 9 van dit jaarverslag.

5.2 De ombudsregeling

Algemeen

Ingevolge de ombudsregeling kan degene die een klacht heeft over een gedraging van een met rechtspraak belaste rechterlijke ambtenaar, de procureur-generaal bij de Hoge Raad verzoeken een vordering in te stellen bij de Hoge Raad tot het doen van een onderzoek naar die gedraging. De ombudsregeling is van toepassing verklaard op de (plaatsvervangende) leden van een aantal bijzondere colleges.

De veranderingen in de Wet op de rechterlijke organisatie, die per 1 januari 2002 zijn ingevoerd hebben ook gevolgen gehad voor het klachtrecht. In de vorige paragraaf is al opgemerkt dat, in afwachting van een nieuwe wettelijke klachtregeling, de ombudsregeling – die is neergelegd in de per 1 januari 2002 vervallen artikelen 14a tot en met 14e (oud) van de Wet op de rechterlijke organisatie – van toepassing is gebleven. Naast deze zogenaamde externe klachtregeling bestaat sinds 1 januari 2002 de interne klachtregeling: een regeling die door het gerechtshof van rechtbanken en gerechtshoven overeenkomstig artikel 26 van de Wet op de rechterlijke organisatie wordt vastgesteld. Artikel 14b is aangepast aan de nieuwe situatie; er is een weigeringsgrond toegevoegd, die inhoudt dat een klacht door de procureur-generaal wordt afgewezen indien de klager een klacht kan of had kunnen indienen op grond van de interne klachtregeling.

Aantal ingediende klachten

In 2001 zijn 79 en in 2002 zijn 58 klachten ontvangen. In 1999 en 2000 waren die aantallen 129 respectievelijk 95.

De klacht: de vereisten

Klachten moeten schriftelijk bij de procureur-generaal worden ingediend. Het geschrift moet aan een aantal eisen voldoen: de naam en het adres van de verzoeker moeten worden vermeld, en de gedraging waarover wordt geklaagd en de daartegen gerezen klacht moeten zo duidelijk mogelijk worden beschreven.

Geklaagd kan worden over de wijze waarop een rechter zich in de uitoefening van zijn functie jegens de klager heeft gedragen.

De ombudsregeling is uitsluitend van toepassing op rechters. In de verslagperiode werden klachten ingediend tegen personen en instanties die niet onder het bereik van de klachtregeling vallen, zoals griffiers, leden van het Openbaar Ministerie, de politie, advocaten, curatoren in faillissement en notarissen. Deze klachten konden dus niet in behandeling worden genomen.

De klachtregeling betreft louter klachten over de wijze waarop een rechter zich in de uitoefening van zijn functie heeft gedragen. Een klacht over een notaris, lid van een Kamer van Toezicht, die in zijn hoedanigheid van notaris had gehandeld, en een klacht over het optreden van een rechter in het kader van een civiele procedure waarbij hij als procespartij, en dus als privé-persoon, was betrokken, vielen derhalve niet onder de klachtregeling.

Er kan alleen worden geklaagd over een gedraging jegens de klager, dus niet over een gedraging die bijvoorbeeld een andere procespartij betreft. 41

Rechterlijke beslissingen

De meeste klachten tegen instanties waarop de ombudsregeling van toepassing is, hebben betrekking op rechterlijke beslissingen. In 2001 was bij 41 klachten en in 2002 bij 34 klachten (mede) sprake van bezwaren tegen een rechterlijke beslissing.

Klachten over rechterlijke beslissingen en over de motivering daarvan zijn echter uitdrukkelijk uitgesloten van de klachtregeling. Niet alleen een einduitspraak is een rechterlijke beslissing; het betreft alle beslissingen die een rechter neemt aangaande de behandeling van de zaak en de loop van de procedure, zoals de beslissing wie als getuigen worden opgeroepen en gehoord, wat er wordt opgenomen in het proces-verbaal en om de behandeling van een zaak (niet) aan te houden.

Rechterlijke beslissingen kunnen uitsluitend worden getoetst via het procesrecht, door het instellen van een rechtsmiddel. De klachtregeling houdt niet de mogelijkheid in om als aanvulling op de

bestaande procesregels een weg te openen om dergelijke beslissingen te laten toetsen, ook niet indien in de betreffende procedure geen rechtsmiddel (meer) openstaat. De procureur-generaal is niet bevoegd zich te mengen in een procedure die tussen partijen gaande is (geweest); aan verzoeken om aanwijzing van een andere rechter, versnelde behandeling, heropening, vernietiging of herziening kon derhalve niet worden voldaan. De procureur-generaal heeft evenmin de bevoegdheid schadevergoeding toe te kennen.

Redelijke termijn

Klachten die niet waren ingediend binnen één jaar nadat de gebeurtenis waarover werd geklaagd zich had voorgedaan, zijn niet in behandeling genomen. Een klacht moet namelijk binnen een redelijke termijn zijn ingediend. Het is vast beleid van de procureur-generaal om een termijn van één jaar te hanteren, zulks in navolging van artikel 12 van de Wet Nationale ombudsman.

Herhaalde klacht

- 42 In de verslagperiode is een aantal klachten afgewezen op de wettelijke grond dat een klacht over dezelfde gedraging reeds eerder was afgedaan, terwijl er geen sprake was van nieuwe feiten of omstandigheden, die tot een ander oordeel zouden hebben kunnen leiden.

Voorziening bij een rechterlijke instantie

De ombudsregeling staat niet open indien met betrekking tot een klacht een voorziening bij een rechterlijke instantie openstaat of heeft opengegaan. Op deze grond zijn klachten over gebrek aan rechterlijke onpartijdigheid afgewezen; dergelijke klachten kunnen immers in een wrakingsprocedure aan de orde worden gesteld.

Behandeling door het desbetreffende college

Een vordering tot onderzoek door de Hoge Raad wordt alleen ingesteld als bij een klacht een gedragsnorm aan de orde is die vaststelling door de Hoge Raad behoeft. In de verslagperiode heeft een dergelijke klacht zich niet voorgedaan.

Voor het overige worden klachten, voor zover deze binnen het kader van de klachtregeling vallen, afgehandeld door de procureur-generaal. Het is een regel van klachtrecht dat klachten eerst door

het desbetreffende college worden behandeld. Reeds voor de totstandkoming van de hierboven genoemde interne klachtregeling van de rechtbanken en gerechtshoven was het daarom vast beleid van de procureur-generaal om klachten voor onderzoek, inhoudelijke behandeling en afdoening door te zenden naar de president, dan wel het gerechtsbestuur van het betrokken college. De procureur-generaal wordt geïnformeerd over de uitkomst.

In 2001 zijn 10 en in 2002 zijn 5 klachten doorgezonden.

Een voorbeeld van een kwestie die aan het desbetreffende gerecht werd voorgelegd, betrof het zonder oproeping van de belanghebbenden behandelen van en uitspraak doen op een verzoek tot doorhaling van een geboorteakte. Hoewel de toepasselijke procesrechtelijke bepalingen deze gang van zaken toestonden, is de klacht voor het gerecht aanleiding geweest het beleid ten aanzien van het al dan niet oproepen van belanghebbenden te verscherpen.

In een geval waarin in een brief een beslissing inzake een bewindvoering was medegedeeld zonder verdere toelichting, heeft de betrokken rechter op verzoek van de procureur-generaal de bewindvoerder alsnog een toelichting gegeven.

Een doorgezonden klacht over het niet in acht nemen van de termijn voor uitspraak werd gegrond verklaard. Termijnoverschrijding was voorwerp van zorg van het betreffende college en het aantal gevallen van termijnoverschrijding was reeds sterk teruggedrongen.

Een klacht over het optreden van een rechter die tijdens een zitting poogde een schikking te treffen, werd door het bestuur van het betreffende college ongegrond verklaard. Er bleek niet dat de rechter klager onheus had bejegend. Een rechter mag een schikkingsmogelijkheid met partijen bespreken op een informele en directe wijze, waarbij het de rechter vrijstaat te wijzen op het procesrisico bij voortprocederen en de oplopende proceskosten.

Naar aanleiding van een klacht over het niet geïnformeerd zijn over de datum van een descente,

heeft het betreffende gerechtsbestuur de administratieve procedure met betrekking tot het (telefonisch) doorgeven van een tijdstip van behandeling van een zaak aangepast.

Afgedane zaken

De procureur-generaal is niet een beroepsinstantie waar een klacht na behandeling – al dan niet na een verzoek daartoe van de procureur-generaal – opnieuw wordt beoordeeld. Indien de klacht door het desbetreffende college behoorlijk is behandeld en afgedaan, is er geen genoegzame grond voor verdere behandeling door de procureur-generaal.

5.3 Cassatie “in het belang der wet”

Uitgangspunten

De beslissing of, en zo ja, in hoeverre een vordering tot cassatie “in het belang der wet” moet worden ingesteld, betreft een discretionaire bevoegdheid die toekomt aan de procureur-generaal bij de Hoge Raad (art. 78 lid 1 van de Wet op de rechterlijke organisatie).

Het (bijzondere) rechtsmiddel cassatie in het belang der wet strekt ertoe de rechtsontwikkeling en rechtseenheid te bevorderen. Uit art. 78 lid 6 Wet op de rechterlijke organisatie volgt dat het buitengewone cassatieberoep niet het belang van (één van) partijen beoogt te dienen. In deze bepaling is tot uitdrukking gebracht dat de uitspraak van de Hoge Raad op een vordering tot cassatie in het belang der wet geen verandering brengt in de rechten van partijen, zoals deze uit de bestreden uitspraak van de lagere rechter voortvloeien.

Afdoening

Een verzoek tot het instellen van een cassatieberoep in het belang der wet wordt door de procureur-generaal beoordeeld.

Voor de aspecten die aan de orde komen bij het nemen van de beslissing door de procureur-generaal wordt verwezen naar de toelichting op de jaarcijfers 1999-2000, p. 60-61 (a t/m k).

Een aantal gevallen waarin is besloten van een vordering af te zien verdient hier aparte vermelding.

Het is vast beleid van de procureur-generaal om geen cassatie in het belang der wet in te stellen

tegen een apert onjuiste beslissing, omdat in zo’n geval geen sprake is van een omstreden rechtskwestie die opheldering behoeft. In de verslagperiode werd op grond hiervan een verzoek afgewezen in een zaak waarin een rechter een EG-richtlijn (analogisch) had toegepast die nog niet in nationaal recht was omgezet. Nu bepalingen van een niet-omgezette richtlijn geen rechtstreekse toepassing kunnen vinden tussen particulieren, had de rechter blijk gegeven van een evident onjuiste rechtsopvatting. In een dergelijk geval wordt een kopie van de brief van de verzoek(st)er en van het antwoord daarop van de procureur-generaal ter kennisneming gezonden naar het desbetreffende gerecht.

Evenmin wordt cassatie in het belang der wet ingesteld wanneer bekend is dat een wetsvoorstel in verband met de door het verzoek opgeworpen vraag in voorbereiding is. Een voorbeeld uit de verslagperiode betrof de vraag of met het oog op het doel van de wettelijke schuldsanering strafrechtelijke boetes kunnen worden omgezet in vervangende hechtenis. Nu in het kader van de evaluatie van de Wet schuldsanering natuurlijke personen (WSNP) een regeling wordt voorbereid waarbij de (strafrechtelijke) boete-inning één van de onderwerpen is, gaf het verzoek geen aanleiding tot het instellen van een vordering. Wel wordt in een dergelijk geval een kopie van het verzoek en de antwoordbrief van de procureur-generaal onder de aandacht van het ministerie van Justitie gebracht.

Ook een beslissing die berust op een wettelijke bepaling die is gewijzigd of vervallen, wordt niet voorgedragen voor cassatie in het belang der wet. Dit deed zich voor bij een verzoek waarin de toepasselijkheid en uitleg van art. 814 (oud) Rv, dat per 1 januari 2002 is vervallen, aan de orde was.

Met het oog op de inwerkingtreding van de Vreemdelingenwet 2000 op 1 april 2001 zijn de in de verslagjaren ontvangen verzoeken in vreemdelingenzaken vanaf dat tijdstip afgewezen. De in art. 33g Vreemdelingenwet (oud) gegeven mogelijkheid voor de procureur-generaal om cassatie in het belang der wet in te stellen is in de Vreemdelingenwet 2000 namelijk komen te vervallen.

Voordrachten

In de verslagperiode zijn vier vorderingen tot cassatie in het belang der wet ingesteld.

In maart 2001 werd een vordering tot cassatie in het belang der wet ingesteld met als onderwerp een in Marokko tot stand gekomen huwelijksontbinding door verstoting (Marokkaanse "khoel") en art. 2 en 3 van de Wet conflictenrecht echtscheiding (WCE). De rechtbank had geoordeeld dat de huwelijksontbinding door verstoting in Nederland op de voet van art. 2 WCE diende te worden erkend. Volgens de Hoge Raad kan erkenning van deze vorm van huwelijksontbinding niet worden gegrond op art. 2 WCE, nu de "khoel" niet kan worden beschouwd als een gerechtelijke vorm van huwelijksontbinding. Toch werd het beroep verworpen, en was de huwelijksontbinding volgens de Hoge Raad voor erkenning vatbaar nu in dit concrete geval voldaan was aan de eisen van art. 3 WCE.²

44 Voorts is begin mei 2001 gebruik gemaakt van de mogelijkheid tot cassatie in het belang der wet tegen een beschikking waarin werd bevolen tot vervolging van D. Bouterse ex art. 12 Sv. De Hoge Raad vernietigde deze beschikking en oordeelde dat art. 1 en art. 2 Uitvoeringswet folteringverdrag niet mogen worden toegepast op feiten die zijn gepleegd vóór inwerkingtreding van die wet op 20 januari 1989. Daarnaast stelde de Hoge Raad dat onder foltering niet kan worden begrepen zelfstandig doden zonder dat dit is voorafgegaan door of vergezeld van mishandeling in de zin van art. 1 Uitvoeringswet folteringverdrag. Aangaande de rechtsmacht heeft de Hoge Raad geoordeeld dat vervolging en berechting van een vermoedelijke dader van een in het buitenland begane foltering, slechts mogelijk is als daartoe een aanknopingspunt voor de vestiging van rechtsmacht is. Dit laatste is bijvoorbeeld het geval als de vermoedelijke dader dan wel het slachtoffer Nederlander is of daarmee gelijkgesteld moet worden, of omdat de vermoedelijke dader zich ten tijde van zijn aanhouding in Nederland bevindt.³

In februari 2002 is door middel van cassatie in het belang der wet aan de Hoge Raad de vraag voorgelegd welke betekenis toekomt aan het begrip "belanghebbende" in de Landinrichtingswet.

De Hoge Raad oordeelde dat aan dit begrip in beginsel dezelfde betekenis moet worden toegekend als daaraan toekomt in de Algemene wet bestuursrecht.⁴

Daarnaast betrof een in 2002 ingestelde vordering tot cassatie in het belang der wet de administratieve afdoening van een snelheidsovertreding in het kader van de Wet administratiefrechtelijke handhaving verkeersvoorschriften (WAHV). De Hoge Raad heeft beslist dat enkel de kentekenhouder die op grond van art. 5 WAHV aansprakelijk is voor het voldoen van de administratieve sanctie, de mogelijkheid heeft om bezwaar en beroep aan te tekenen tegen oplegging van die sanctie; degene die de feitelijke gedraging heeft verricht kan tegen de oplegging van de sanctie dus niet uit eigen hoofde beroep instellen.⁵

Op twee eerder door de procureur-generaal ingediende vorderingen heeft de Hoge Raad op 8 mei 2001 uitspraak gedaan. Beide vorderingen stelden de vraag aan de orde wat moet worden verstaan onder het begrip "zaak" in art. 591a Sv. Op grond van deze bepaling kan schade- en/of kostenvergoeding worden verzocht als de zaak is geëindigd zonder oplegging van straf of maatregel. In HR 8 mei 2001, NJ 2001, 508; LJN nr AB1502, heeft de Hoge Raad geoordeeld dat de term "zaak" in art. 591a Sv moet worden opgevat als "al datgene waarop het rechtsgeding betrekking had". Dit betekent dat alle op één tenlastelegging voorkomende feiten onder het begrip "zaak" vallen en derhalve niet als meerdere zaken mogen worden gezien.

In HR 8 mei 2001, NJ 2001, 509; LJN nr AB1509, wordt door de Hoge Raad ook de procedure tot ontneming van wederrechtelijk voordeel niet als een aparte (van de hoofdzaak te onderscheiden) zaak in de zin van art. 591a Sv aangemerkt.⁶

Aantal

In 2001 zijn 27 verzoeken ontvangen; in 2002 waren dat er 26. In de vorige verslagjaren was dit aantal 46 in 1999 en 28 in 2000.

⁴ HR 21 juni 2002, NJ 2002, 596; LJN nr AE4414.

⁵ HR 14 januari 2003, JOL 2003, 21; LJN nr AE9093.

² HR 13 juli 2001, NJ 2002, 223; LJN nr AB 2623. Zie ook pagina's 14 en 15 van dit verslag.

⁶ Zie ook pagina 32 van dit verslag.

³ HR 18 september 2001, NJ 2002, 559; LJN nr AB1471. Zie ook pagina 32 van dit verslag.

De Hoge Raad en het Europees Hof voor de Rechten van de Mens¹

¹ Alle hier genoemde uitspraken van het EHRM zijn toegankelijk via: <http://www.echr.coe.int>.

hoofdstuk 6

Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) biedt de mogelijkheid om, wanneer alle nationale rechtsmiddelen zijn uitgeput, bij het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) in Straatsburg te klagen over een vermeende schending van de rechten van de mens, zoals neergelegd in het verdrag. Onder de voorwaarden genoemd in dit verdrag, staat derhalve na het cassatieberoep bij de Hoge Raad nog beroep open bij het EHRM. In dit hoofdstuk wordt een overzicht geboden van de EHRM-zaken die in laatste instantie door de Hoge Raad werden beslist en gedurende de verslagperiode door het EHRM zijn behandeld. Het gaat om achttien zaken in totaal. Vijf zaken werden behandeld in het verslagjaar 2001 en dertien zaken in het verslagjaar 2002. Alvorens in te gaan op deze zaken, volgt een uiteenzetting van de procedure bij het EHRM.

De procedure bij het EHRM²

De procedure voor het EHRM neemt een aanvang met de indiening van een verzoekschrift. Het EHRM neemt na onderzoek eerst een beslissing (decision) over de ontvankelijkheid van het verzoekschrift. De voorwaarden voor ontvankelijkheid zijn:

- alle nationale rechtsmiddelen dienen te zijn uitgeput en de klacht moet zijn ingediend binnen zes maanden na de datum van de definitieve nationale beslissing;
- het verzoekschrift mag niet anoniem worden ingediend;
- het verzoekschrift mag niet in wezen gelijk zijn aan een zaak die reeds eerder door het EHRM is onderzocht, evenmin mag het een zaak betreffen die reeds aan een andere internationale instantie voor onderzoek of regeling is voorgelegd en die geen nieuwe feiten bevat;

- het verzoekschrift wordt niet-ontvankelijk verklaard wanneer het EHRM van oordeel is dat het niet verenigbaar is met de bepalingen van het verdrag of de protocollen daarbij, het kennelijk ongegrond is of een misbruik betekent van het recht tot het indienen van een verzoekschrift.

Een verzoekschrift kan meerdere klachten bevatten, waarbij verschillende mensenrechten in het geding kunnen zijn. Het komt daarom voor dat een bepaalde klacht niet-ontvankelijk wordt verklaard, terwijl een andere klacht, die in hetzelfde verzoek is gedaan, in behandeling wordt genomen. In de beslissingen van het EHRM wordt in die gevallen tot gedeeltelijke (niet-) ontvankelijkverklaring geconcludeerd.

Wanneer een zaak (gedeeltelijk) ontvankelijk wordt verklaard, onderzoekt het EHRM of partijen bereid zijn de zaak te schikken. Wordt een schikking tot stand gebracht dan geeft het EHRM in een uitspraak (judgment) een korte uiteenzetting van de feiten en de bereikte oplossing. Indien geen schikking wordt bereikt, stelt het EHRM een onderzoek in naar de gegrondheid van het verzoekschrift en doet de zaak af met een uitspraak (judgment) waarin een oordeel wordt gegeven over de vraag of een door het EVRM beschermd recht is geschonden. Het EHRM houdt zitting in comités, Kamers en een Grote Kamer. Een comité, dat uit drie rechters bestaat, kan met eenparigheid van stemmen een verzoekschrift niet-ontvankelijk verklaren of van de rol schrappen, wanneer deze beslissing zonder nader onderzoek kan worden genomen. Is geen beslissing genomen dan doet een Kamer, die uit zeven rechters bestaat, uitspraak over de ontvankelijkheid en over de gegrondheid van individuele verzoekschriften. In bijzondere gevallen, namelijk wanneer een zaak aanleiding geeft tot een ernstige vraag betreffende de interpretatie van het EVRM of de Protocollen daarbij, of wanneer strijd zou ontstaan met een eerdere uitspraak van het EHRM zal de Kamer de zaak doorverwijzen naar de Grote Kamer van het EHRM, bestaande uit zeventien rechters. De Grote Kamer kan op verzoek van partijen ook zaken behandelen waarin in eerste instantie uitspraak is gedaan door een Kamer. De Grote Kamer aanvaardt een dergelijk verzoek alleen wanneer de zaak een ernstige interpretatievraag betreft of een ernstige kwestie van algemeen belang.

² Zie de artikelen 28 - 43 EVRM.

Overzicht EHRM-zaken in 2001

In 2001 werden na de behandeling in cassatie door de Hoge Raad vijf zaken door het EHRM behandeld. In drie zaken liet het EHRM zich uit over de ontvankelijkheid van de verzoekschriften. In twee zaken deed het EHRM uitspraak.

Beslissingen (decisions)

De zaak **M.M. tegen Nederland**³ betrof een zaak waarin klager, advocaat van beroep, werd veroordeeld voor feitelijke aanranding van de eerbaarheid van de vrouw van een gedetineerde cliënt van hem en van een vrouwelijke cliënte. Daarnaast was hem verkrachting van een derde vrouw ten laste gelegd, maar daarvan werd hij vrijgesproken. Bij de veroordeling wegens aanranding van de vrouw van zijn cliënt werd gebruik gemaakt van afgetapte telefoongesprekken. De vrouw had deze gesprekken zelfstandig, doch met praktische (technische) hulp van de politie, opgenomen. Zo installeerde de politie de taperecorder, instrueerde de vrouw over het gebruik daarvan en verwisselde twee keer de geluidsbanden. In hoofd-
46 zaak luidde de klacht van klager dat art. 8 EVRM (eerbiediging privéleven) was geschonden, omdat de politie de telefoongesprekken had afgetapt in strijd met art. 125 f tot en met h Sv. Dit artikel vereist voor het aftappen van een telefoon een in het kader van een gerechtelijk vooronderzoek door de rechter-commissaris gegeven bevel.

Op 21 mei 2002 verklaarde het EHRM deze klacht ontvankelijk⁴ en recentelijk, op 8 april 2003, deed het EHRM uitspraak en oordeelde deze klacht gegrond⁵.

Anders dan de Hoge Raad⁶ oordeelde het EHRM dat het optreden van de politie hier te kwalificeren viel als inmenging van een publieke autoriteit, zodat gehandeld had moeten worden conform het bepaalde in art. 125 f tot en met h Sv. Aangezien niet overeenkomstig de wet was gehandeld nam het EHRM schending aan van art. 8 EVRM.

De overige klachten, in totaal vier, werden door het EHRM op respectievelijk 30 januari 2001 en 21 mei 2002 niet-ontvankelijk verklaard. Het betrof onder meer de klacht dat de Hoge Raad, door zijn zaak ex art. 101a RO (thans: art. 81 RO) met een verkorte standaardmotivering af te doen, in strijd zou hebben gehandeld met art. 6, lid 1, EVRM (recht op eerlijk proces). Ook de klacht dat art. 6, lid 1 en 2, EVRM zou zijn geschonden omdat de afgetapte

telefoongesprekken als bewijs waren gebezigd, werd verworpen omdat de veroordeling als zodanig op ander bewijs steunde. Daarom kon volgens het EHRM klager niet worden beschouwd als slachtoffer in de zin van het EVRM. Eenzelfde conclusie werd getrokken ten aanzien van de klachten die betrekking hadden op de zaak waarin klager was vrijgesproken.

In de zaak **De Bruijn tegen Nederland**⁷ beriep klager zich op schending van art. 6 EVRM (recht op eerlijk proces). De hoofdreden daarvan was dat de Hoge Raad klager niet-ontvankelijk had verklaard in zijn cassatieberoep omdat de cassatietermijn reeds was verstreken. Klager stelde dat deze omissie van zijn kant was veroorzaakt door het feit dat hij te laat de beschikking kreeg over een volledig afschrift van het tegen hem gewezen vonnis. Het EHRM oordeelde echter dat klager, of in elk geval zijn advocaat, wel de beschikking had gekregen over een verkorte versie van dit vonnis, een zogenaamd "kop-staart" vonnis en dat hij op basis van dit vonnis tijdig cassatie had kunnen instellen. Aangezien de wet hem vervolgens voldoende mogelijkheden zou hebben geboden om zijn cassatieberoep op basis van een uitgewerkt, gemotiveerd vonnis aan te vullen, achtte het EHRM klager niet in zijn recht op verdediging geschaad. Het verzoekschrift werd niet-ontvankelijk verklaard.

De zaak **Brand tegen Nederland**⁸ betrof een klager die strafrechtelijk werd veroordeeld met oplegging van terbeschikkingstelling met verpleging.

Door een gebrek aan plaatsen werd klager evenwel niet tijdig, conform zijn veroordeling, in een beveiligde inrichting geplaatst. Om die reden meende klager dat de artikelen 3 EVRM (verbod van onmenselijke behandeling) en 5 EVRM (recht op persoonlijke veiligheid) waren geschonden. Het EHRM oordeelde de eerste klacht niet-ontvankelijk vanwege het ontbreken van een voldoende mate van ernst. De beslissing over de ontvankelijkheid van de tweede klacht werd aangehouden.

Uitspraken (judgments)

De zaak **Holder tegen Nederland**⁹ werd na een eerdere ontvankelijkverklaring door het EHRM tussen partijen geschikt. Klager stelde dat art. 6, lid 1 en 3 (c), EVRM geschonden was, omdat de

³ EHRM 30 januari 2001, nr. 39339/98.

⁷ EHRM 22 mei 2001, nr. 40801/98.

⁸ EHRM 11 september 2001, nr. 49902/99.

⁴ EHRM 21 mei 2002, nr. 39339/98 NJCM-Bulletin 2002, p. 926.

⁵ EHRM 8 april 2003, nr. 39339/98.

⁶ HR 18 februari 1997, NJ 1997, 500.

⁹ EHRM 5 juni 2001, nr. 33258/96 NJCM-Bulletin 2001, p. 791 (EHRC 2001, nr. 50).

¹² EHRM 22 januari 2002, nr. 42323/98.

¹⁰ EHRM 16 oktober 2001, nr. 38055/97, NJCM-Bulletin 2002, p. 163 (EHRC 2001, nr. 82).

¹¹ HR 27 mei 1997, NJ 1997, 577.

¹³ EHRM 29 januari 2002, nr. 45600/99, NJCM-Bulletin 2002, p. 1020.

¹⁴ EHRM 29 januari 2002, nr. 45618/99.

¹⁵ HR 15 juli 1998, NJ 2000, 168 (BNB 1998, 293).

dagvaarding tot twee keer toe niet aan hem in persoon betekend was, waardoor hij niet op de hoogte zou zijn geweest van de zittingsdata van zijn strafzaak. Daardoor was hij niet aanwezig en werd hij bij verstek veroordeeld.

In de zaak **Eliazer tegen Nederland**¹⁰ deed het EHRM uitspraak over de gegrondheid van het verzoekschrift. Klager stelde dat het in art. 6, lid 1, EVRM besloten liggende recht op toegang tot de rechter was geschonden en het recht ex art. 6, lid 3 onder c, EVRM om zichzelf te verdedigen of daarbij de bijstand te hebben van een raadsman juncto het in artikel 14 EVRM neergelegde discriminatieverbod. De Hoge Raad¹¹ had klager niet-ontvankelijk verklaard in zijn cassatieberoep, omdat hij bij verstek veroordeeld was door het Gemeenschappelijk Hof van Justitie voor de Nederlandse Antillen en Aruba. Art. 10 lid 2 Cassatieregeling voor de Nederlandse Antillen en Aruba bepaalt namelijk dat na een bij verstek gewezen vonnis geen cassatie kan worden ingesteld. Cassatieberoep staat wel open voor verdachten die bij hun proces aanwezig waren. Klager stelde dat voor dit verschil tussen aanwezige en afwezige verdachten geen redelijke en objectieve rechtvaardiging bestond. Het EHRM overwoog evenwel dat het klagers eigen keuze was om al dan niet te verschijnen en dat hem bij verschijning de mogelijkheid om cassatieberoep in te stellen wel zou zijn geboden. Het EHRM concludeerde om die reden dat er geen sprake was van schending van het EVRM.

Overzicht EHRM-zaken in 2002

In 2002 werden na de behandeling in cassatie door de Hoge Raad dertien zaken door het EHRM behandeld. In negen zaken heeft het EHRM een beslissing over de ontvankelijkheid van de klacht genomen. Eén daarvan betrof de zaak M.M. tegen Nederland die in het overzicht over het jaar 2001 reeds besproken is. In vier zaken deed het EHRM uitspraak over de gegrondheid van het verzoekschrift en gaf derhalve een oordeel over de vraag of sprake was van een schending van een in het EVRM neergelegd mensenrecht. In één daarvan werd na de uitspraak over de gegrondheid van het verzoekschrift een schikking bereikt over de hoogte van de financiële genoegdoening aan klaagster.

Beslissingen (decisions)

De zaak **Sniekers tegen Nederland**¹² betrof een klager die strafrechtelijk was veroordeeld. Klager stelde dat art. 6, lid 1, EVRM geschonden zou zijn, omdat de procedure in zijn strafzaak voor het gerechtshof niet binnen een redelijke termijn zou zijn afgerond. De Hoge Raad stelde hem in het ongelijk. Het EHRM oordeelde op grond van de omstandigheden eveneens dat de redelijke termijn niet was overschreden en verklaarde de klacht niet-ontvankelijk. De beslissing over de ontvankelijkheid van de tweede klacht werd aangehouden. In deze klacht stelt klager dat art. 6, lid 2, EVRM (onschuldpresumptie) geschonden zou zijn, omdat het gerechtshof bij de bepaling van de hoogte van zijn straf een feit zou hebben laten meewegen waarvan hij was vrijgesproken.

In de zaken **Auerbach tegen Nederland**¹³ en **Arends tegen Nederland**¹⁴ sprak het EHRM gelijktijdig de niet-ontvankelijkheid uit. De klacht van beide klagers had in hoofdzaak betrekking op een nieuwe wettelijke regeling met betrekking tot het autokostenforfait, neergelegd in art. 42, lid 4 Wet op de Inkomstenbelasting 1964. Door deze regeling ontstond een verschil tussen automobilisten die een fiscale vrijstelling genoten doordat zij hun lease-auto uitsluitend voor woon-werkverkeer gebruikten en vrijwel geen privé-kilometers reden en automobilisten die deze vrijstelling niet genoten. Klagers stelden dat door toepassing te geven aan deze regeling art. 14 EVRM (discriminatieverbod) in samenhang met art. 1 Eerste Protocol (bescherming eigendom) zouden zijn geschonden. Bovendien stelden klagers dat hen geen effectief rechtsmiddel in de zin van art. 13 EVRM zou zijn geboden. De Hoge Raad¹⁵ oordeelde destijds in beide zaken dat er sprake was van ongelijke behandeling waarvoor geen redelijke en objectieve rechtvaardiging bestond en dat het op de weg van de wetgever lag om de geconstateerde ongelijkheid op te heffen. De Hoge Raad voegde daaraan toe er om die reden van uit te gaan dat een reeds aangekondigd wetsvoorstel, bedoeld om de geconstateerde ongelijkheid op te heffen, ook daadwerkelijk zou worden ingediend en veroordeelde de staatssecretaris van Financiën in de proceskosten. Het EHRM nam in zijn oordeel omtrent de discriminatie de argumenten van de Hoge Raad over en concludeerde tevens dat de

enkele vaststelling door de Hoge Raad dat sprake was van een schending, zijn instructie aan de wetgever deze ongedaan te maken en de kostenveroordeling van de staatssecretaris voldoende rechtsherstel in de zin van het EVRM vormde, zodat klagers niet als slachtoffer in de zin van het verdrag konden worden beschouwd en om die reden niet-ontvankelijk waren.

In de zaak **Hendriks tegen Nederland**¹⁶ was klager voor hetzelfde strafbare feit zowel in België als in Nederland vervolgd en tenslotte in Nederland strafrechtelijk veroordeeld. Klager stelde dat in zijn strafzaak de redelijke termijn als bedoeld in art. 6, lid 1, EVRM overschreden zou zijn. Het EHRM concludeerde echter dat de strafzaak van klager door de Nederlandse gerechtelijke instanties binnen een redelijke termijn was afgerond en verklaarde het verzoekschrift geheel niet-ontvankelijk.

48 In de zaak **Salomonson c.s. tegen Nederland**¹⁷ was eertijds een enquête gelast naar het beleid van de bestuurders en commissarissen en naar de gang van zaken van het failliet gegane bedrijf Text Lite Holding N.V. Klagers, leden van de raad van commissarissen van het bedrijf, werden op basis van deze enquête waaruit bleek dat sprake was geweest van wanbeleid, op de voet van art. 2:354 BW aansprakelijk gesteld voor de kosten van de enquête. Klagers stelden dat art. 6, lid 1, EVRM geschonden zou zijn, in hoofdzaak omdat zij niet als partij betrokken waren bij de procedure die leidde tot het instellen van de enquête en ook niet als zodanig werden beschouwd gedurende het onderzoek, waardoor er geen sprake zou zijn geweest van een eerlijk proces. Het EHRM oordeelde evenwel dat art. 6, lid 1, EVRM hier toepassing miste, omdat tot op het moment dat klagers aansprakelijk werden gesteld voor de kosten van de enquête, de enquêteprocedure uitsluitend betrekking had op de vennootschap en niet op de individuele klagers, terwijl in de verdere procedure die leidde tot de aansprakelijkstelling van klagers voor de kosten van de enquête, aan klagers wel de mogelijkheid was geboden om als partij te participeren. Alle klachten, op één na, hielden verband met de enquêteprocedure en werden niet-ontvankelijk verklaard. Na deze beslissing van het EHRM volgde een bericht van klagers dat zij de zaak introkken. Hierop heeft het

EHRM de zaak conform art. 37, lid 1 onder a, EVRM van de rol geschrapt.¹⁸

In de zaak **Haas tegen Nederland**¹⁹ stelt klager dat artikel 14 EVRM (discriminatieverbod) juncto art. 8 EVRM (recht op familielevens) geschonden zou zijn omdat hij als onwettig, niet-erkend kind niet dezelfde rechten met betrekking tot een erfenis geniet als wettige, erkende kinderen. Bovendien stelt klager dat artikel 13 EVRM geschonden zou zijn, omdat hem geen effectief rechtsmiddel zou zijn geboden. De Hoge Raad²⁰ had namelijk het cassatieberoep van klager verworpen met de motivering dat ingrijpen de rechtsvormende taak van de rechter te buiten zou gaan. Daarbij overwoog de Hoge Raad dat het wetsvoorstel tot herziening van het afstammingsrecht weliswaar was ingediend, maar dat tijdens de behandeling van dit wetsvoorstel gebleken was dat de erfrechtelijke positie van het onwettige niet-erkende kind politiek zeer gevoelig lag, zodat het allerm minst duidelijk was welke rechtspolitieke keuze uiteindelijk zou worden gemaakt. Het EHRM verklaarde de klacht ontvankelijk. Indien de zaak niet wordt geschikt, zal het EHRM na onderzoek dus uitspraak doen over de gegrondheid van deze klacht en oordelen of sprake is van een schending van een mensenrecht.

In de zaak **Polman tegen Nederland**²¹ stelt klager dat art. 6, lid 1, EVRM geschonden zou zijn, omdat de Hoge Raad in zijn arrest niet duidelijk maakt of hij de door klager naar aanleiding van de conclusie van de procureur-generaal ingediende reactie in zijn beoordeling had betrokken. Het EHRM hield de beslissing over de ontvankelijkheid van deze klacht aan. De overige twee klachten die verband hielden met de toepassing door de Hoge Raad van de mogelijkheid tot verwerping van het cassatieberoep door een korte standaardmotivering op grond van art. 101a RO (thans: art. 81 RO) werden niet-ontvankelijk verklaard.

In de zaak **Wouterse c.s. tegen Nederland**²² werd in hoofdzaak geklaagd over het gedrag van de procureur-generaal bij het gerechtshof te 's-Gravenhage die met klager een schikking trof waarbij onduidelijkheden rezen over de gemaakte afspraken en verder onder meer over schending van de redelijke termijn ex art. 6, lid 1, EVRM.

¹⁸ EHRM 12 november 2002, nr. 40253/98.

¹⁹ EHRM 18 juni 2002, nr. 36983/97.

¹⁶ EHRM 5 maart 2002, nr. 44829/98, NJCM-Bulletin 2002, p. 771.

²⁰ HR 17 januari 1997, NJ 1997, 483.

¹⁷ EHRM 19 maart 2002, nr. 40253/98.

²¹ EHRM 9 juli 2002, nr. 48334/99.

²² EHRM 1 oktober 2002, nr. 46300/99.

Alleen de beslissing over de ontvankelijkheid van deze laatste klacht werd aangehouden. Alle overige klachten werden niet-ontvankelijk verklaard.

Uitspraken (judgments)

De zaak **Visser tegen Nederland**²³ betrof een schending van art. 6, lid 1 en lid 3 (d), EVRM (recht op eerlijk proces) wegens het gebruik van een anonieme getuigenverklaring tot bewijs. Anders dan de Hoge Raad²⁴ oordeelde het EHRM dat sprake was van een schending omdat de rechter-commissaris onvoldoende redenen had aangevoerd om te kunnen rechtvaardigen dat de getuige anoniem diende te blijven, terwijl het gerechtshof onvoldoende onderzoek hiernaar had gedaan alvorens de verklaring als bewijs te bezigen. De getuige had namelijk aangegeven anoniem te willen blijven uit vrees voor represailles van de medeverdachte van klager, die tegelijk met klager terecht stond op verdenking van het plegen van gewelddadige wederrechtelijke vrijheidsberoving. De vrees van de getuige was met name gebaseerd op de slechte reputatie die deze medeverdachte in het algemeen genoot en het feit dat het ook in deze strafzaak om een wraakactie ging. Onduidelijk was naar het oordeel van het EHRM gebleven in hoeverre de vrees van de getuige voor represailles door de medeverdachte voor hem persoonlijk had te gelden.

In de zaak **Wessels-Bergervoet tegen Nederland**²⁵ oordeelde het EHRM dat er sprake was van schending van art. 14 EVRM (discriminatieverbod) jo. art. 1 Eerste Protocol (bescherming eigendom). Klaagster diende een klacht in omdat zij net als haar man met 38% gekort werd op haar AOW-uitkering. De korting was een gevolg van het feit dat haar man gedurende een periode van negentien jaar in Duitsland had gewerkt en voor dat tijdvak een Duitse ouderdomsverzekering genoot. Klaagster meende dat haar rechten geschonden waren, omdat op grond van de voor haar geldende wettelijke regeling zij, als gehuwde vrouw van een echtgenoot die enige tijd in het buitenland had verbleven, gekort werd op haar AOW-uitkering, terwijl een gehuwde man in een vergelijkbare positie niet gekort zou zijn op zijn AOW-uitkering. Anders dan de Hoge Raad²⁶ oordeelde het EHRM dat voor dit verschil geen objectieve en redelijke rechtvaardiging bestond.

De Hoge Raad hechtte in zijn arrest belang aan het feit dat de wettelijke regeling ertoe strekte om een onwenselijke accumulatie van uitkeringen te voorkomen en dat op grond van de toenmalige maatschappelijke opvattingen er vanuit kon worden gegaan dat de man kostwinner was, zodat de wetgever redelijkerwijs geen uitzondering behoefde te maken voor het geval de vrouw kostwinner zou zijn. Het EHRM kende juist betekenis toe aan het feit dat de toenmalige regelgeving niet belette dat een gehuwde man in dezelfde omstandigheden als klaagster wel pensioenrechten kon accumuleren en aan het feit dat Nederland al vanaf 1954 aangesloten is bij het EVRM en het daarbij behorende Eerste Protocol. Daarnaast achtte het EHRM het relevant dat ten tijde van het toekennen van de AOW-uitkering, in casu in 1989, de betrokken bepalingen waren aangepast aan de modernere opvattingen over de gelijkheid tussen man en vrouw, maar dat niet was voorzien in een regeling om het discriminatoire effect van de eerdere regelgeving teniet te doen.

Terwijl het EHRM zich uitsprak over de gegrondheid van het verzoekschrift van klaagster, hield het de beslissing over de financiële genoegdoening aan klaagster aan en bood het partijen de gelegenheid om hierover onderling een regeling te treffen. Uit een latere uitspraak van het EHRM blijkt dat partijen inderdaad een schikking bereikten.²⁷

In de zaak **Yousef tegen Nederland**²⁸ werd geen schending van art. 8 EVRM (eerbiediging gezinsleven) aangenomen. Klager stelde dat art. 8 EVRM geschonden zou zijn omdat hem, als biologische vader en ondanks het bestaan van enig gezinsleven in de zin van het EVRM, erkenning van zijn dochter werd geweigerd. Bij de weigering tot erkenning door de nationale gerechtelijke autoriteiten speelde in de eerste plaats een rol dat klager na de geboorte van zijn dochter slechts één jaar met haar en haar moeder samenwoonde. Nadien onderhield klager gedurende zijn verblijf van tweeëneenhalf jaar in zijn geboorteland geen en na zijn terugkeer in Nederland slechts sporadisch contact met zijn dochter. In de tweede plaats speelde een rol dat de moeder van het meisje inmiddels was overleden en dat haar dochter, overeenkomstig het testament, in het gezin van haar broer was opgenomen. Om die redenen oordeelden de nationale gerechtelijke instanties, waaronder in laatste instantie de Hoge

²³ EHRM 14 februari 2002, nr. 26668/95, NJCM-Bulletin 2002, p. 441 (NJ 2002, 378; EHRC 2002, 27).

²⁴ HR 14 september 1992, NJ 1993, 54.

²⁷ EHRM 12 november 2002, nr. 34462/97.

²⁵ EHRM 4 juni 2002, nr. 34462/97, NJCM-Bulletin 2003, p. 45 (EHRC 2002, 60).

²⁸ EHRM 5 november 2002, nr. 33711/96, EHRC 2003, nr. 1.

²⁶ HR 29 mei 1996, NJ 1996, 556.

Raad,²⁹ dat een erkenning door klager in strijd zou zijn met de belangen van het kind, temeer omdat de erkenning zou kunnen leiden tot een wijziging in de verblijfplaats van het kind en een naams-wijziging tot gevolg zou hebben. Het EHRM oordeelde dat in deze kwestie inderdaad een belangenafweging diende plaats te vinden tussen de belangen van klager en die van het kind en dat, zo er al sprake zou zijn van enige strijd tussen de belangen van vader en kind, de belangen van het kind voorrang dienden te krijgen. Het EHRM concludeerde dat in de belangenafweging door de nationale gerechtelijke instanties de belangen van klager voldoende en zonder willekeur waren meegewogen.

50 In de zaak **Venema tegen Nederland**³⁰ had een kinderrechtter op verzoek van de Raad voor de Kinderbescherming de voorlopige ondertoezichtstelling uitgesproken en de uithuisplaatsing bevolen van de 11 maanden oude dochter van klagers. Aanleiding daartoe vormde het vermoeden van een aantal artsen dat de moeder leidde aan het Münchhausen by proxy syndroom, een psychische stoornis waarbij een ouder aandacht voor zichzelf eist door ziekte van het kind te veinzen, of soms door ziektesymptomen bij het kind te veroorzaken. In zeer ernstige gevallen kan dit leiden tot een levensbedreigende situatie voor het kind. In casu was de dochter van klagers opgenomen geweest wegens ademhalingsproblemen zonder dat de behandelend artsen daarvoor een fysieke oorzaak konden aanwijzen. Na herhaalde opname en overleg tussen artsen en de Raad voor de Kinderbescherming werd in een tijdsbestek van meer dan een half jaar besloten tot bovengenoemde kinderbeschermingsmaatregelen. Klagers stelden dat art. 6 EVRM (eerlijk proces) en art. 8 EVRM (eerbiediging gezinsleven) geschonden waren, omdat zij als ouders noch betrokken waren bij de procedure die leidde tot de kinderbeschermingsmaatregelen, noch bij het besluitvormingsproces dat aan deze procedure voorafging. Klagers raakten van één en ander eerst op de hoogte toen zij twee dagen na de beslissing van de kinderrechtter hun dochter uit het ziekenhuis wilde ophalen, maar hen de toegang tot hun dochter geweigerd werd. De ouders werden pas enkele dagen later tijdens een hoorzitting door de kinderrechtter voor het eerst gehoord. Eerst vanaf dat moment konden de ouders aan de

hand van verschillende psychiatrische rapportages het vermoeden van de artsen betwisten, hetgeen enkele maanden later tot de opheffing van alle maatregelen leidde.

De Hoge Raad³¹ kwam aan een inhoudelijke behandeling van de zaak niet toe. Het cassatieberoep van klagers werd niet-ontvankelijk verklaard omdat de maatregelen waren opgeheven, zodat klagers geen belang meer hadden bij hun cassatieberoep. Het EHRM oordeelde in deze kwestie dat wanneer een kind zich in een levensbedreigende situatie lijkt te bevinden, onmiddellijk dringende maatregelen genomen moeten kunnen worden. Het EHRM achtte het echter van essentieel belang dat ouders inzage krijgen in de informatie op basis waarvan de autoriteiten een beschermingsmaatregel nemen. Het EHRM concludeerde om die reden dat de diverse betrokken artsen of de Raad voor de Kinderbescherming de ouders hadden moeten betrekken in het besluitvormingsproces dat voorafging aan het verzoek aan de kinderrechtter tot het nemen van deze maatregelen. Door dit na te laten stelden de autoriteiten de ouders voor een voldongen feit; zij werden, zonder dat daarvoor een voldoende rechtvaardiging bestond, op geen enkele wijze in staat gesteld om de uitkomst van de procedure te beïnvloeden bijvoorbeeld door de betrouwbaarheid van de bijgebrachte gegevens te betwisten of informatie uit eigen bronnen daaraan toe te voegen. Het EHRM concludeerde tot schending van art. 8 EVRM.

²⁹ HR 8 december 1995, NJ 1996, 405.

³¹ HR 26 januari 1996, NJ 1996, 377.

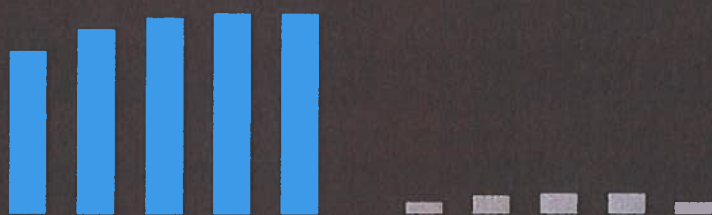
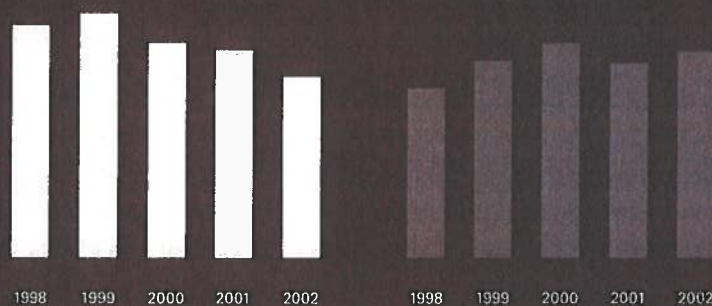
³⁰ EHRM 17 december 2002, nr. 35731/97, EHRC 2003, nr. 17.

Tabellen van de civiele kamer

hoofdstuk 7

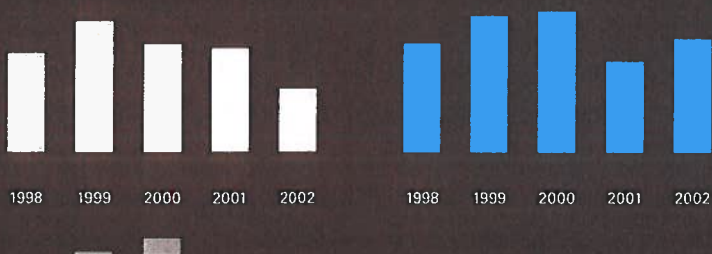
Tabel I> Ingekomen en afgedane zaken

A	1998	1999	2000	2001	2002
ingekomen	565	594	522	505	440
conclusies	412	478	521	472	501
uitspraken	397	450	478	489	488
intrek./royementen	30	46	51	52	30

B Onder de sub A genoemde aantallen zijn begrepen zaken afkomstig van het Gemeenschappelijk Hof van de Nederlandse Antillen en Aruba

	1998	1999	2000	2001	2002
ingekomen	22	29	24	23	14
uitspraken	24	30	31	20	25
ingetrokken	0	1	4	0	0

Tabel II> Verdeling naar soort zaken

Ingekomen	2001	2002	uitspraken	2001	2002
rolzaken	360	340	rolzaken	339	373
rekestzaken	145	100	rekestzaken	150	115
	505	440		489	488

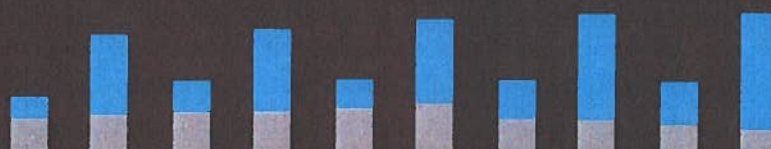
Tabel III> Aanhangige zaken per 31 december

	2000	2001	2002
rolzaken	618	599	539
rekestzaken	130	113	95
	748	712	634

Nb: De aantallen aanhangige zaken per 31 december 2000 wijken af van de aantallen die zijn vermeld in de Toelichting op de Jaarcijfers 1999-2000.

Tabel IV> Uitspraken in 3- of 5-formatie

	1998		1999		2000		2001		2002	
	3-	5-	3-	5-	3-	5-	3-	5-	3-	5-
rolzaken	52	188	75	193	68	197	92	247	101	272
rekestzaken	74	83	90	92	101	112	76	74	63	52
	126	271	165	285	169	309	168	321	164	324

Nb: In de Toelichting op de Jaarcijfers 1999-2000 is het totale aantal uitspraken in 2000 in 5-formatie wegens een onjuiste optelsom vastgesteld op 310 i.p.v. 309.

Tabel V> Toepassing van art. 81 (voorheen 101a) RO

	1999	2000	2001	2002
rolzaken	56	74	101	130
rekestzaken	42	57	50	44
	98	131	151	174

Artikel 81 RO luidt:

"Indien de Hoge Raad oordeelt dat een aangevoerde klacht niet tot cassatie kan leiden en niet noopt tot beantwoording van rechtsvragen in het belang van de rechtseenheid of de rechtsontwikkeling, dan kan hij zich bij de vermelding van de gronden van zijn uitspraak te dier zake beperken tot dit oordeel."

Aldus wordt toegestaan dat klachten, die in cassatie geen kans van slagen hebben en ook overigens niet van belang zijn, met een zeer korte motivering worden afgedaan.

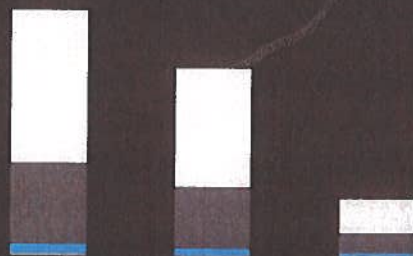
Tabel VI> Toepassing van art. 81 (voorheen 101a) RO t.o.v. het aantal verwerpingen van het cassatieberoep

	2001		2002	
	verwerpingen art. 101a RO		verwerpingen art. 81 RO	
rolzaken	204	101	235	130
rekestzaken	86	50	68	44
	290	151	303	174

Tabel VII> Resultaat van cassatieberoepen

	totaal	rolzaken	rekestzaken
2001			
verwerping	290	204	86
vernietiging	125	83	42
niet-ontvankelijk	27	15	12
overig	47	37	10
	489	339	150

	totaal	rolzaken	rekestzaken
2002			
verwerping	303	235	68
vernietiging	162	123	39
niet-ontvankelijk	17	12	5
overig	6	3	3
	488	373	115

Tabel VIII> Gemiddelde doorlooptijd in kalenderdagen

	2000	2001	2002
rolzaken	615	648	601
rekestzaken	330	289	318

Definitie: De gemiddelde doorlooptijd is berekend uit het aantal kalenderdagen dat per uitgesproken zaak is verstreken tussen de datum cassatiedagvaarding en de datum van uitspraak.

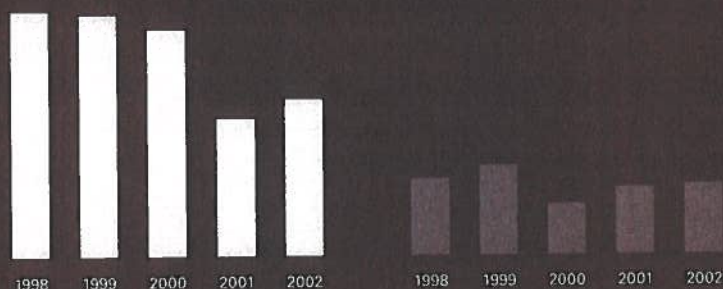
De gemiddelde doorlooptijd is wat betreft de rolzaken in 2002 iets teruggelopen ten opzichte van 2001, bij de rekestzaken geldt het omgekeerde. De civiele kamer maakt meer dan vroeger gebruik van de mogelijkheid die artikel 81 van de Wet RO biedt om zaken met een korte standaardmotivering af te doen.

Tabellen van de strafkamer

hoofdstuk 8

Tabel I> Ingekomen en afgedane zaken

A	1998	1999	2000	2001	2002
ingekomen	4426	4356	4085	2483	2825
schrift. conclusies	1382	1617	919	1209	1262
uitspraken	3570	4089	2901	3066	3271
intrek./royementen	161	185	1445	164	99

B Onder de sub A genoemde aantallen zijn begrepen zaken afkomstig van het Gemeenschappelijk Hof van de Nederlandse Antillen en Aruba

	1998	1999	2000	2001	2002
uitspraken	32	33	25	29	33

1998 1999 2000 2001 2002

* De hoogte van het aantal in de jaren 1999 en 2000 ingekomen zaken is in sterke mate beïnvloed door de binnenkomst van ongeveer 1.300 meststoffenzaken. In de daaraan voorafgaande jaren 1998 en 1999 werd het aantal binnenkomende zaken mede bepaald door ruim 1000 zaken per jaar die betrekking

hebben op toepassing van de Wet administratiefrechtelijke handhaving verkeerszaken (WAHV-zaken, ook wel Wet-Mulderzaken genoemd). Ingevolge wetswijziging, in werking getreden op 1 februari 2000, staat in die zaken niet langer cassatieberoep open bij de Hoge Raad maar hoger beroep bij het gerechtshof te Leeuwarden.

Wanneer met bovenstaande gegevens bij vergelijking tussen de verslagjaren 2001 en 2002 met voorgaande jaren rekening wordt gehouden, zijn de verschillen minder significant dan op het eerste gezicht lijkt.

* Er wordt slechts door het parket schriftelijk geconcludeerd in de zaken, waarin door een advocaat namens de verdachte of door het openbaar ministerie een schriftuur met cassatiemiddelen is ingediend.

Tabel II> Verdeling naar soort zaken

Ingekomen	2001	2002	Uitspraken	2001	2002
rolzaken	2296	2613	rolzaken, niet peken	1305	1223
beschikkingen	103	160	rolzaken, peken	1448	1797
herzieningen	67	50		2753	3020
WAHV-zaken	17	2			
	2483	2825	beschikkingen	108	172
			herzieningen	53	77
			WAHV-zaken	152	2
				3066	3271

* Onder 'rolzaken' wordt verstaan: zaken waarin beroep in cassatie is ingesteld tegen een einduitspraak in een strafzaak. Meestal gaat het hier om in hoger beroep gewezen arresten waarbij de verdachte tot straf is veroordeeld.

* Cassatieberoep tegen beschikkingen is slechts in beperkte mate toegelaten. Het gaat hier om strafrechtelijke beslissingen, die niet strekken tot een veroordeling van een verdachte wegens het plegen van een strafbaar feit. Een beschikking betreft bij voorbeeld de weigering tot teruggave van inbeslaggenomen voorwerpen.

* Herziening is, naast cassatieberoep, een apart rechtsmiddel tegen een onherroepelijke veroordeling dat bij de Hoge Raad moet worden aangevraagd. De Hoge Raad kan de aanvraag niet-ontvankelijk verklaren of gegrond oordelen. In het laatste geval wordt verwezen naar een gerechtshof dat de zaak

dan geheel opnieuw behandelt. Het aantal jaarlijks bij de Hoge Raad binnenkomende aanvragen tot herziening schommelt al jaren tussen de 50 en 70. Een dergelijke aanvraag wordt slechts bij uitzondering gegrond verklaard.

* Onder een 'peek' wordt verstaan: een zaak waarin cassatieberoep is ingesteld, maar waarin geen schriftuur met klachten door een advocaat is ingediend. Door een wetswijziging wordt – behoudens toepassing van een overgangsregeling – met ingang van 1 oktober 2000 de verdachte of het openbaar ministerie dan niet-ontvankelijk verklaard in zijn cassatieberoep.

* Er valt een verschuiving waar te nemen in die zin dat het aantal peken in de totale instroom van zaken een toenemende tendens vertoont. Hierdoor neemt de werklast van de strafkamer af. Dit effect is met de invoering van de hiervoor bedoelde wet beoogd.

Tabel III> Aanhangige zaken per 31 december

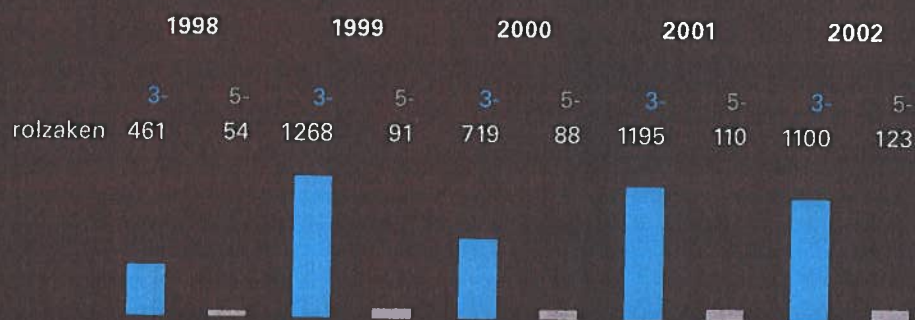
	2000	2001	2002
rolzaken	2846	2238	1736
beschikkingen	134	118	102
herzieningen	75	87	60
WAHV-zaken	135	0	0
	3190	2443	1898

* Door een samenstel van maatregelen op het gebied van personeelsvoorziening en -opleiding, leidinggeving en verbetering van informatie- en communicatiesystemen kon de Hoge Raad in de verslagperiode het aantal aanhangige zaken substantieel verminderen.

* De aantallen aanhangige zaken per 31 december 1999 en per 31 december 2000 zijn in de Toelichting op de Jaarcijfers 1999-2000 onjuist bepaald geweest. De nu gehanteerde aantallen per 31 december 2000 wijken dan ook af van die in de Toelichting op de Jaarcijfers 1999-2000.

Tabel IV> Uitspraken in 3- of 5-formatie bij niet-peken

* De Wet op de rechterlijke organisatie staat toe dat de Hoge Raad beslist met drie of met vijf raadsheren. In de strafkamer is als beleid ontwikkeld dat in het algemeen genomen met vijf raadsheren arrest wordt gewezen wanneer wordt beslist in afwijking van de conclusie van het parket, wanneer een principiële of controversiële vraag aan de orde is waarover de Hoge Raad zich nog niet of niet recentelijk heeft uitgesproken, wanneer de Hoge Raad afwijkt van zijn eigen eerdere jurisprudentie (zogenaamd 'om gaat'), wanneer de zaak sterk de publieke aandacht trekt of heeft getrokken en wanneer de zaak samenhangt met een zaak die een van bovenstaande kenmerken toont. In de overige zaken wordt met drie raadsheren beslist.

* De verdeling tussen zaken die met drie dan wel met vijf raadsheren wordt beslist, is ongeveer constant.

60

Tabel V> Toepassing van art. 81 (voorheen 101a) RO

* Artikel 81 RO luidt:

"Indien de Hoge Raad oordeelt dat een aangevoerde klacht niet tot cassatie kan leiden en niet noopt tot beantwoording van rechtsvragen in het belang van de rechtseenheid of de rechtsontwikkeling, dan kan hij zich bij de vermelding van de gronden van zijn uitspraak te dier zake beperken tot dit oordeel." Aldus wordt toegestaan dat klachten, die in cassatie geen kans van slagen hebben en ook overigens niet van belang zijn, met een zeer korte motivering worden afgedaan.

* Bij beschikkingen komen relatief veel peken en niet-ontvankelijkverklaringen voor, zodat er in beschikkingszaken weinig ruimte over is voor toepassing van art. 81 RO.

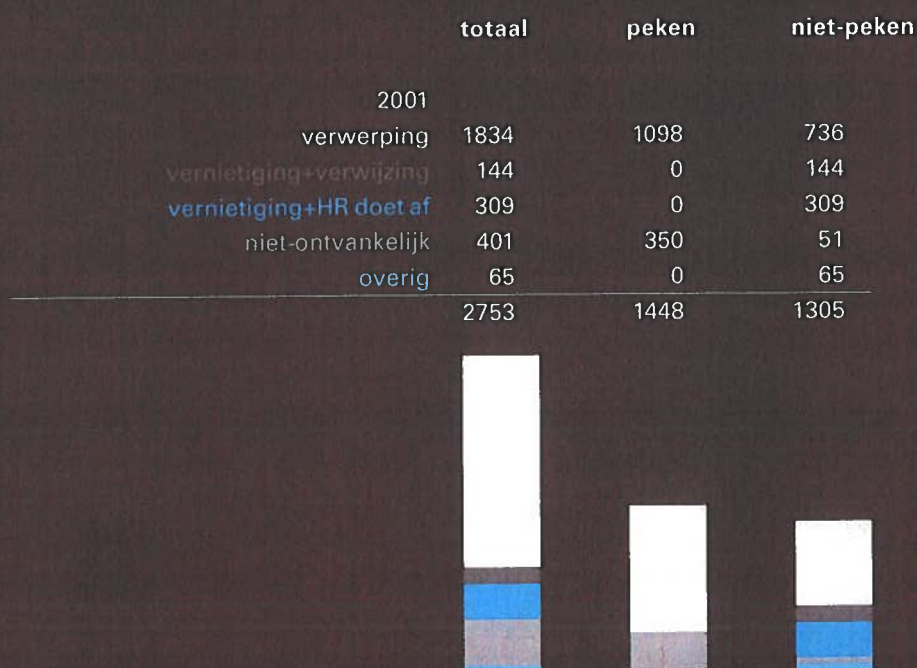
* In herzieningszaken is art. 81 RO niet van toepassing.

* In de tabel zijn alleen die uitspraken opgenomen waarin alle aangevoerde klachten met de toegestane verkorte motivering worden afgedaan. Daarnaast zijn er nog vele zaken waarin de afwijzing van een deel van de klachten aldus worden beoordeeld.

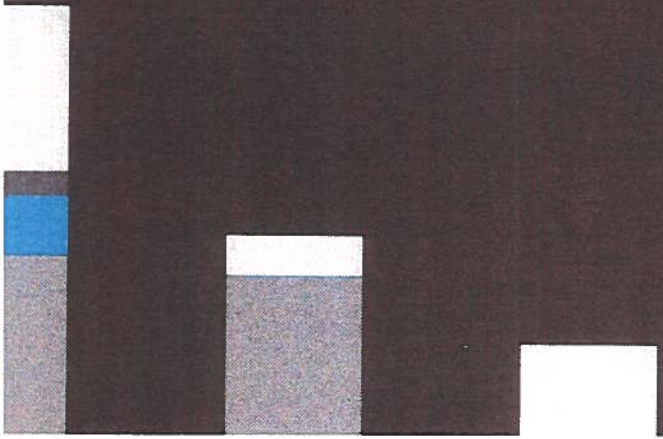
Tabel VI> Toepassing van art. 81 (voorheen 101a) RO t.o.v. het aantal verwerpingen van het cassatieberoep bij niet-peken

Tabel VII> Resultaat van cassatieberoepen in rolzaken

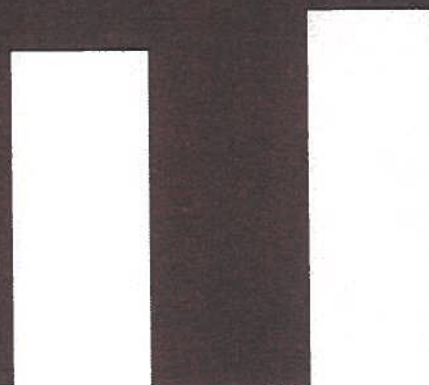

aal	peken	niet-peken
2	217	675
4	0	134
5	4	311
8	1576	92
1	0	11
0	1797	1223

Tabel IX> Aard van de rolzaken waarin uitspraak is gedaan

	2001	2002
gewone strafzaken	2514	2772
uitleveringen	138	133
WOTS-zaken	15	6
profijtontnemingszaken	83	109
cassaties in belang der wet	3	0
	2753	3020

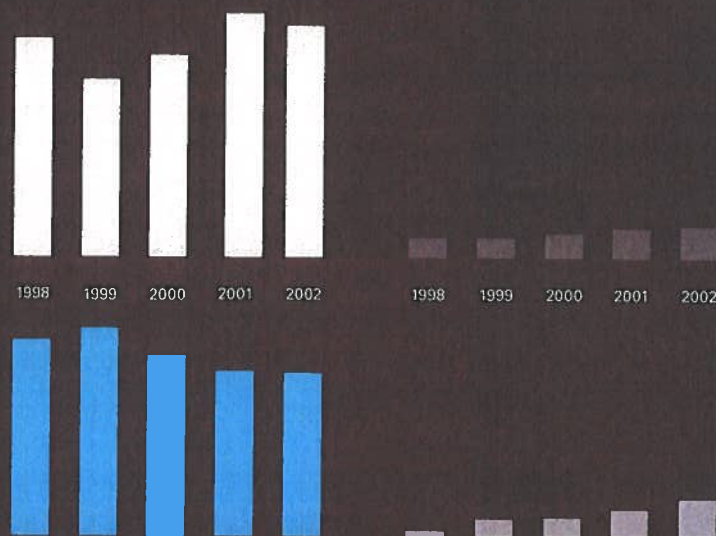

Tabellen van de belastingkamer

hoofdstuk 9

Tabel I> Ingekomen en afgedane zaken

A	1998	1999	2000	2001	2002
ingekomen	1055	857	975	1177	1118
conclusies	97	97	117	144	153
uitspraken	945	1002	872	797	789
intrek./royementen	30	87	94	134	186

De instroom van zaken, die vanaf 1997 afnam tot 857 zaken in 1999, kwam met een gemiddelde instroom in de twee verslagjaren van 1147 zaken weer op het niveau van het jaar 1997 (1126).

Het aantal door de procureur-generaal genomen conclusies nam aanzienlijk toe: van gemiddeld 107 (1999-2000) tot 148 (2001-2002), dit is een stijging met 36 percent.

Tabel II> Verdeling naar soort zaken

Ingekomen	2001	2002	uitspraken	2001	2002
belastingzaken	1105	1063	belastingzaken	752	737
onteigeningszaken	39	14	onteigeningszaken	30	26
ondernemingskamerzaken	10	2	ondernemingskamerzaken	4	9
CRvB-zaken	23	39	CRvB-zaken	11	17
	1177	1118		797	789

Tabel III> Aanhangige zaken per 31 december

	2000	2001	2002
belastingzaken	963	1192	1344
onteigeningszaken	13	25	8
ondernemingskamerzaken	9	13	2
CRvB-zaken	8	17	36
	993	1247	1390

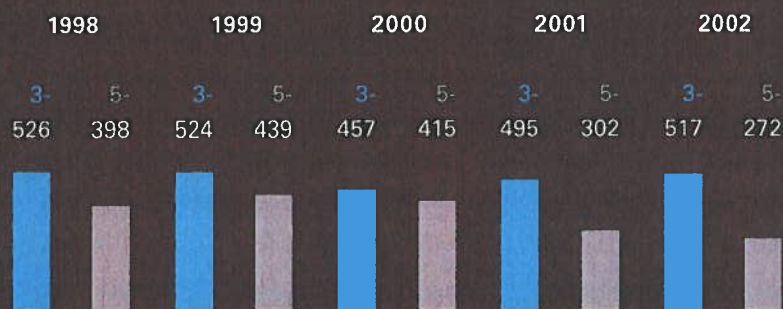

Door de forse toename van instroom in de verslagperiode – een toename van 463 zaken vergeleken met de periode 1999-2000 – groeide de werkvoorraad (het aantal aanhangige zaken per 31 december 2002) met bijna 400 zaken. Het aantal aanhangige zaken is nu ongeveer gelijk aan de hoeveelheid zaken die in een periode van 15 maanden binnenkomt.

Nb: Er heeft in 2001 een voorraadherziening plaatsgevonden die heeft geleid tot een ophoging van het aantal aanhangige onteigeningszaken met 8 stuks!

Nb: Vanaf 1 september 2002 worden de ondernemingskamerzaken niet meer behandeld door de belastingkamer maar door de civiele kamer. De op dat moment lopende ondernemingskamerzaken zijn en zullen worden verantwoord in de statistieken van de belastingkamer.

Tabel IV> Uitspraken in 3- of 5-formatie

Tabel V> Toepassing van art. 81 (voorheen 101a) RO

Alleen die uitspraken zijn opgenomen waarin alle cassatiemiddelen met toepassing van art. 81 (voorheen 101a) RO ongegrond zijn verklaard.

* Artikel 81 RO luidt:

"Indien de Hoge Raad oordeelt dat een aangevoerde klacht niet tot cassatie kan leiden en niet noopt tot beantwoording van rechtsvragen in het belang van de rechtseenheid of de rechtsontwikkeling, dan kan hij zich bij de vermelding van de gronden van zijn uitspraak te dier zake beperken tot dit oordeel." Aldus wordt toegestaan dat klachten, die in cassatie geen kans van slagen hebben en ook overigens niet van belang zijn, met een zeer korte motivering worden afgedaan.

Tabel VI> Toepassing bij belastingzaken van art. 81 (voorheen 101a) RO t.o.v. het aantal verwerpingen van het cassatieberoep

Tabel VII> Resultaat van cassatieberoepen in belastingzaken

Tabel VIII> Gemiddelde doorlooptijd in kalenderdagen

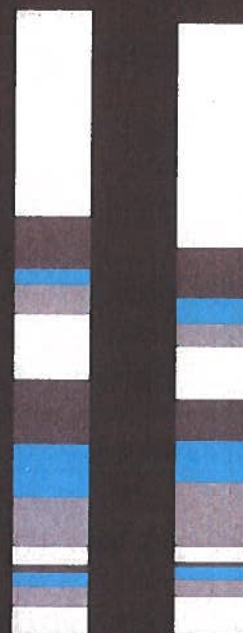
	2000	2001	2002
belastingzaken	437	419	491
ontelgeningszaken	231	258	281
ondernemingskamerzaken	296	510	462
CRvB-zaken	304	395	426

Definitie: De gemiddelde doorlooptijd is berekend uit het aantal kalenderdagen dat per uitgesproken zaak is verstreken tussen de datum waarop het dossier is ontvangen of – i.g.v. onteigeningszaken en ondernemingskamerzaken – het verzoek is gedaan om de zaak op de rol in te schrijven en de datum van uitspraak.

De doorlooptijd van belastingzaken – veruit het grootste bestanddeel van de behandelde zaken – is in de verslagperiode ongeveer gelijk gebleven, te weten gemiddeld 455 dagen. Overigens wil dit niet zeggen dat de inhoudelijke behandeling van deze zaken zoveel tijd vergt; het leeuwendeel van de doorlooptijd is toe te rekenen aan in de wet voorziene procedurele stappen en de daarmee gemoeide termijnen. In dit verband verdient opmerking dat met ingang van 1 september 1999 de mogelijkheid bestaat in cassatie ook conclusies van repliek en dupliek te nemen en incidenteel beroep in cassatie in te stellen.

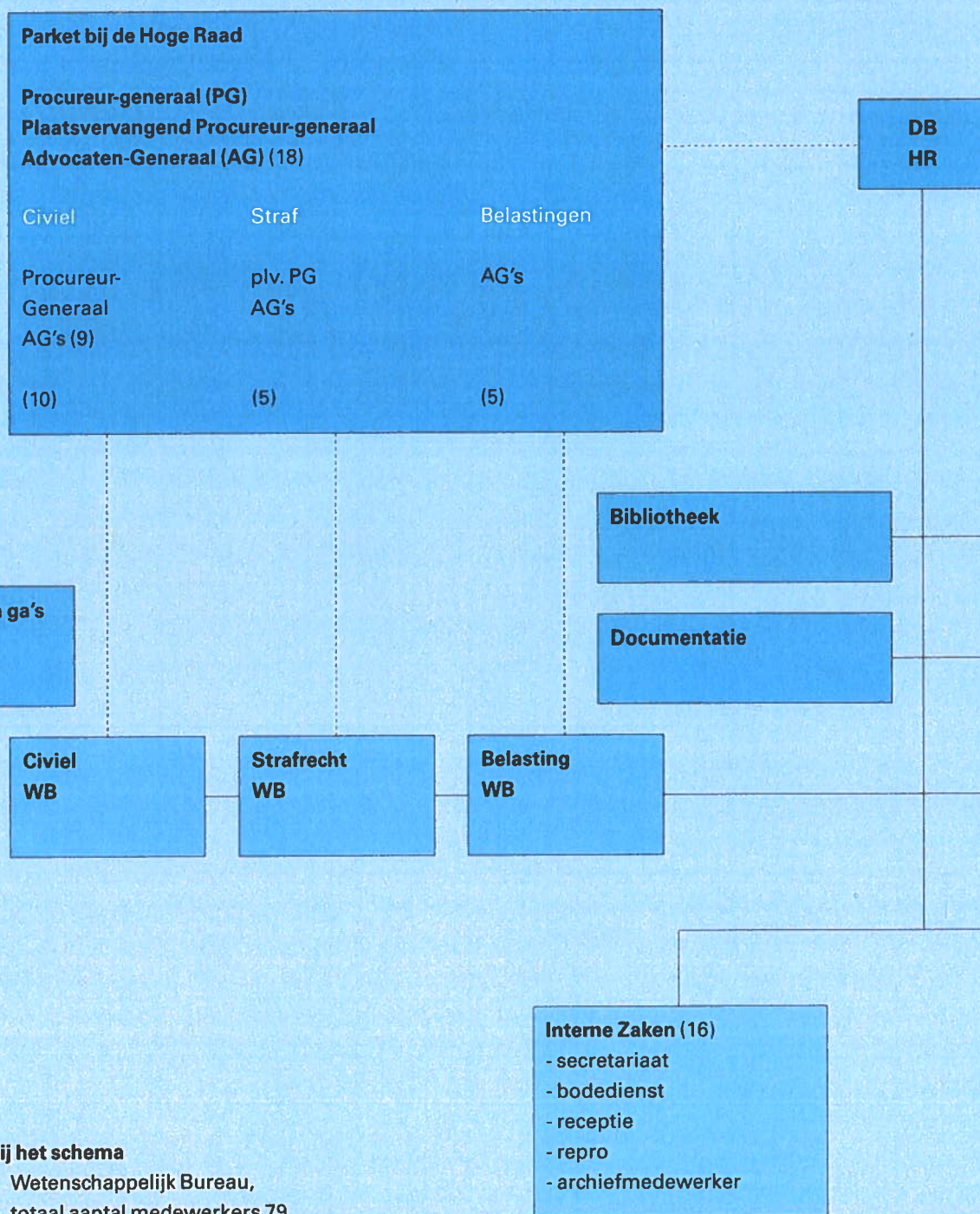
Tabel IX> Aard van de belastingzaken waarin uitspraak is gedaan

	2001	2002
inkomstenbelasting - niet winst	247	269
inkomstenbelasting - winst	64	61
vermogensbelasting	18	30
loonbelasting	36	28
vennootschapsbelasting	78	63
omzetbelasting	78	50
heffing lagere overheden, anders dan OZB	63	49
OZB en WOZ	60	78
motorrijtuigenbelasting	21	18
BPM	10	6
sociale verzekering	16	15
successierechten en belastingen van rechtsverkeer	25	21
anders	36	49
	752	737

Evenals in de vorige verslagperiode, is het aantal arresten betreffende heffingen van lagere overheden, met inbegrip van WOZ-beschikkingen, sterk toegenomen. In de periode 1999-2000 bedroeg het aantal van deze zaken in totaal 203; in de periode 2001-2002 was het totaal 250. Daardoor kwam het totaal aantal behandelde zaken op dit belastinggebied in de verslagperiode op 17 procent van het totaal. Juist bij deze zaken komen veel oneigenlijke cassatieberoepen voor, dat wil zeggen zaken waarin men feitelijke kwesties (bij de WOZ-beschikkingen: waarderingskwesties) aan een hogere rechter wil voorleggen en zich tot de Hoge Raad wendt wegens het ontbreken van een tweede feitelijke instantie in belastingzaken. Als gevolg van de beperkte taak van de Hoge Raad zijn die beroepen veelal tot mislukken gedoemd.

Organogram per 31 december 2002

Toelichting bij het schema

- WB** : Wetenschappelijk Bureau, totaal aantal medewerkers 79
- DB HR** : Directeur Bedrijfsvoering bij de Hoge Raad met mandaat op het gebied van de bedrijfsvoering
- Kab. chef** : kabinetschef
- i.b.d.** : raadsheer in buitengewone dienst

Hoge Raad der Nederlanden

President

Vice-presidenten (7)

Raadsheren (26)

Raadsheren i.b.d. (3)

Civiele kamer

Strafkamer

Belastingkamer

vice-presidenten (3)
raadsheren (8)

vice-presidenten(2)
raadsheren (8)

vice-presidenten (2)
raadsheren (10)

gerechtssecretaris

gerechtssecretaris

gerechtssecretaris

**Griffier /
Kabinetschef
president**

Planning & Control

Personeel & Organisatie

**Civiel
WB**

**Strafrecht
WB**

**Belasting
WB**

Administratie (44)

civiele zaken

strafzaken

belastingzaken

**Gerechts-
secretariaat**

Bijlage

Overleden

- 06-01-2001 Mr. S.K. Martens, oud-president
30-07-2002 Mr. C. Stol, oud-raadsheer

Ontslag leden Hoge Raad en Parket

- 01-03-2001 Mr. A.E. de Moor, raadsheer i.b.d.
01-04-2001 Mr. R.J.J. Jansen, vice-president
01-07-2001 Mr. Th.B. ten Kate, procureur-generaal
01-09-2001 Mr. W.H. Heemskerk, raadsheer
01-01-2002 Mr. F.H. Mijnsen, raadsheer
01-03-2002 Mr. M.R. Mok, plv. procureur-generaal
01-03-2002 Jhr. mr. W.J.C.M. van Nispen
tot Sevenaer, griffier

In dienst getreden

- 01-04-2001 Mr. Th. Groeneveld, advocaat-generaal
Jhr. mr. J.L.R.A. Huydecoper, advocaat-
generaal
01-09-2001 Mr. L.A.D. Keus, advocaat-generaal
Mr. J.C. van Oven, raadsheer
Mr. A.R. Leemreis, raadsheer
21-11-2001 Mr. W.A.M. van Schendel, raadsheer
01-03-2002 Mw. mr. E. Hartogs, griffier
Mr. D.W.F. Verkade, advocaat-generaal,
Mr. C.J.J. van Maanen, raadsheer
01-06-2002 Mr. J.A.C.A. Overgaauw,
plv. advocaat-generaal
01-09-2002 Mr. W.H. Vellinga, plv. advocaat-generaal

Overige mutaties

- 01-04-2001 Mr. J.W. van den Berge, was advocaat-
generaal werd raadsheer
Mr. G.J. Zuurmond, was raadsheer
werd vice-president
01-07-2001 Mr. A.S. Hartkamp, was advocaat-
generaal werd procureur-generaal
01-08-2001 Mr. G.G. van ErpTaalman Kip-
Nieuwenkamp, was raadsheer werd
vice-president
17-11-2001 Mr. A.M.M. Orie, werd raadsheer met
buitengewoon verlof
01-01-2002 Mr. R. Herrmann, was raadsheer werd
vice-president
01-03-2002 Mr. J.W. Fokkens, was advocaat-
generaal werd plv. procureur-generaal
01-09-2002 Mr. C.H.M. Jansen, was raadsheer werd
raadsheer i.b.d.

Samenstelling van de Hoge Raad per 31 december 2002

President

Mr. W.E. Haak

Vice-presidenten

Mr. W.J.M. Davids

Mr. E. Korthals Altes

Mr. C.J.G. Bleichrodt

Mr. P. Neleman

Mr. G.J. Zuurmond

Mw. mr. G.G. van Erp Taalman

Kip-Nieuwenkamp

Mr. R. Herrmann

Raadsheren in buitengewone dienst

Mr. N. Keijzer

Mr. J.L.M. Urlings

Mr. C.H.M. Jansen

Raadsheer met buitengewoon verlof

Mr. A.M.M. Orie

Griffier / Kabinetschef President

Mw. mr. E. Hartogs

Raadsheer

Mr. F.H. Koster

Mr. A.E.M. van der Putt-Lauwers

Mr. J.B. Fleers

Mr. F.W.G.M. van Brunshot

Mr. G.J.M. Corstens

Mr. H.A.M. Aaftink

Mr. A.G. Pos

Mr. D.H. Beukenhorst

Jhr. mr. O. de Savornin Lohman

Mr. L. Monné

Mr. D.G. van Vliet

Mr. A.M.J. van Buchem-Spapens

Mr. A. Hammerstein

Mr. J.P. Balkema

Mr. P.J. van Amersfoort

Mr. P.C. Kop

Mr. P. Lourens

Mr. A.J.A. van Dorst

Mr. C.B. Bavinck

Jhr. mr. B.C. de Savornin Lohman

Mr. E.J. Numann

Mr. J.W. van den Berge

Mr. J.C. van Oven

Mr. A.R. Leemreis

Mr. W.A.M. van Schendel

Mr. C.J.J. van Maanen

73

Samenstelling van de kamers van de Hoge Raad per 31 december 2002

Eerste kamer (civiele kamer)

Neleman

Van Erp Taalman Kip

Herrmann

Van der Putt-Lauwers

Fleers

Aaftink

Pos

Beukenhorst

O. de Savornin Lohman

Hammerstein

Kop

Gerechtssecretaris:

Van Hooff

Makdoembaks

Tweede kamer (strafkamer)

Davids

Haak

Bleichrodt

Koster

Corstens

Van Buchem

Balkema

Van Dorst

B. de Savornin Lohman

Numann

Van Schendel

Gerechtssecretaris:

Bakker

Okker-Braber

Verboon

Derde kamer (belastingkamer)

Korthals Altes

Zuurmond

Van Brunshot

Monné

Van Vliet

Van Amersfoort

Lourens

Bavinck

Van den Berge

Van Oven

Leemreis

Van Maanen

Gerechtssecretaris:

Cichowski

Boussak-Leeksma

Samenstelling van de Hoge Raad per 31 december 2002

President

Mr. W.E. Haak

Vice-presidenten

Mr. W.J.M. Davids

Mr. E. Korthals Altes

Mr. C.J.G. Bleichrodt

Mr. P. Neleman

Mr. G.J. Zuurmond

Mw. mr. G.G. van Erp Taalman

Kip-Nieuwenkamp

Mr. R. Herrmann

Raadsheren in buitengewone dienst

Mr. N. Keijzer

Mr. J.L.M. Urlings

Mr. C.H.M. Jansen

Raadsheer met buitengewoon verlof

Mr. A.M.M. Orie

Griffier / Kabinetschef President

Mw. mr. E. Hartogs

Raadsheer

Mr. F.H. Koster

Mr. A.E.M. van der Putt-Lauwers

Mr. J.B. Fleers

Mr. F.W.G.M. van Brunschot

Mr. G.J.M. Corstens

Mr. H.A.M. Aaftink

Mr. A.G. Pos

Mr. D.H. Beukenhorst

Jhr. mr. O. de Savornin Lohman

Mr. L. Monné

Mr. D.G. van Vliet

Mr. A.M.J. van Buchem-Spapens

Mr. A. Hammerstein

Mr. J.P. Balkema

Mr. P.J. van Amersfoort

Mr. P.C. Kop

Mr. P. Lourens

Mr. A.J.A. van Dorst

Mr. C.B. Bavinck

Jhr. mr. B.C. de Savornin Lohman

Mr. E.J. Numann

Mr. J.W. van den Berge

Mr. J.C. van Oven

Mr. A.R. Leemreis

Mr. W.A.M. van Schendel

Mr. C.J.J. van Maanen

Samenstelling van de kamers van de Hoge Raad per 31 december 2002

Eerste kamer (civiele kamer)

Neleman

Van Erp Taalman Kip

Herrmann

Van der Putt-Lauwers

Fleers

Aaftink

Pos

Beukenhorst

O. de Savornin Lohman

Hammerstein

Kop

Tweede kamer (strafkamer)

Davids

Haak

Bleichrodt

Koster

Corstens

Van Buchem

Balkema

Van Dorst

B. de Savornin Lohman

Numann

Van Schendel

Derde kamer (belastingkamer)

Korthals Altes

Zuurmond

Van Brunschot

Monné

Van Vliet

Van Amersfoort

Lourens

Bavinck

Van den Berge

Van Oven

Leemreis

Van Maanen

Gerechtssecretaris:

Van Hooff

Makdoembaks

Gerechtssecretaris:

Bakker

Okker-Braber

Verboon

Gerechtssecretaris:

Cichowski

Boussak-Leeksma

Samenstelling van het Parket bij de Hoge Raad per 31 december 2002

Procureur-Generaal

Mr. A.S. Hartkamp

Mr. J. Wortel

Mr. E.M. Wesseling-van Gent

Jhr. mr. J.L.R.A. Huydecoper

Plaatsvervangend Procureur-Generaal

Mr. J.W. Fokkens

Mr.Th. Groeneveld

Mr. L.A.D. Keus

Mr. D.W.F. Verkade

Advocaten-Generaal

Mr. L. Strikwerda

Mr. W.H. Vellinga

Mr. C.L. de Vries Lentsch-Kostense

Mr. J.A.C.A. Overgaauw

Mr. A.J.M. Machielse

Advocaat-generaal in buitengewone dienst

Mr. F.B. Bakels

Mr. J.K. Moltmaker

Mr. J.W. IJssink

Waarnemend Advocaat-generaal

Mr. F.F. Langemeijer

Mr. N. Keijzer, raadsheer in buitengewone dienst

Mr. J. Spier

Mr. N. Jörg

Mr. L.F. van Kalmthout

Kabinetschef Procureur-Generaal

Mr. P.J. Wattel

Mevr. mr. S. van den Oever

Samenstelling van de secties van het Parket bij de Hoge Raad per 31 december 2002

74 Civiele sectie

Hartkamp

Strikwerda

De Vries Lentsch

Bakels

Langemeijer

Spier

Wesseling

Huydecoper

Keus

Verkade

Strafrechtsectie

Fokkens

Machielse

Jörg

Wortel

Vellinga

Keijzer (raadsheer ibd)

Fiscale sectie

IJssink

Van Kalmthout

Wattel

Groeneveld

Overgaauw

Moltmaker (ibd)

Samenstelling van het ondersteunend apparaat per 31 december 2002

Directie en staf

Directeur Bedrijfsvoering
Drs. J.A.M.L. Abcouwer

Beleidsadviseur
P.J.M. van Leeuwen
Staffunctionaris
Drs. J.L. Spijkerman
Coördinator P&O
J.J.M. Voorendt
Coördinator A&I
Ing. R. Bisseswar

Bibliotheek

Bibliothecaris
Mevr. mr. M.J. Visbeek
Assistent bibliothecaris
vacature
Bibliotheekmedewerkers
P. Huttenhuis
Mevr. M.E.M. Verhoef
D.A. Figuee
A.J.W. Karelse

Documentalisten

Mevr. M.C.M. van der Hark
F.R. van Diggele

Wetenschappelijk Bureau

Civiele sectie
Mevr. mr. S. van den Oever
Mevr. mr. M.I.W.E. Hillen-Muns
Mr. J.A. van Dorp
Mevr. mr. drs. J.H. van Woudenberg
Mevr. mr. M.J. Alt-van Endt
Mevr. mr. M.M. Krijnen
Mevr. mr. A.E.B. ter Heide
Mevr. mr. P.M. Wamsteker
Mr. M.E. Bruning
Jkvr. mr. M.A.I.M.V. Michiels
van Kessenich
Mr. D.M. Thierry
Mr. P. de Meij
Mevr. mr. drs. C.H. Sieburgh
Mr. F.W.J. Meijer
Mevr. mr. K. Helmich
Mevr. mr. D.A. Schreuder
Mevr. mr. H.A. Hora Adema

Mr. B.J. Lenselink
Mevr. mr. B.J. van Dorp
Mevr. mr. G.N. Sanders
Mevr. mr. L.C. Dufour
Mevr. mr. F. Krijger
Mevr. mr. A.E. Janssen-Dek
Mevr. mr. M.M. Stolp
Mevr. mr. H.P. Visscher-Kuiken
Mevr. mr. drs. I. Brand
Mevr. mr. H.M. Wattendorff
Mevr. mr. K.I.J. Visser

Strafsectie

Mevr. mr. G.J.M. van Wijk
Mevr. mr. M.I. Veldt-Foglia
Mr. M.J.A. Plaisier
Mr. H.J. Fehmers
Mevr. mr. W.A.G.J.W. Ferenschild
Mevr. mr. H.J.M. Smid-Verhage
Mr. R. van Elst
Mr. W.J.V. Spek
Mr. P. Sloot
Mevr. mr. E.H. Schulten
Mr. F.P. Geelhoed
Mevr. mr. A. Dantuma-Hieronymus
Mevr. mr. A.M.G. Ellenbroek
Mevr. mr. C.H.R. Royakkers
Mr. R. Kuiper
Mevr. mr. J.S. Holthuis
Mevr. mr. M.M. Meessen
Mevr. mr. N. Vrijman
Mr. A. Dingemanse
Mevr. mr. C.W. Noorduyt
Mr. C.J. van der Wilt
Mr. W.M. Limborgh
Mevr. mr. drs. S.V. Pelsser
Mr. J.W. van Zuijlen
Mr. E.A. van der Giessen
Mr. M.K.T. Tjong
Mevr. mr. drs. A.M. Voorwinden

Belastingsectie

Mevr. mr. W.G. Heesakkers-
Kamerbeek
Mevr. mr. drs. Chr.Th.P.M. Zandhuis
Mevr. mr. I. Obbink-Reijngoud
Mr. P.E. Bolle
Mevr. mr. I. de Bruin

Mr. B.F.A. van Huijgevoort
Mevr. mr. F.G.F. Peters
Mr. R.A.V. Boxem
Mr. A.A. Fase
Mr. O.C.R. Marres
Mr. S.C.W. Douma
Mr. A.J.H. van Suilen
Mevr. mr. W.A. Mak
Mr. R.T. Wiegerink
Mevr. mr. J. Bandell-Hauptová
Drs. L.P. Claassen
Mevr. mr. S.K.A. Efstratiades
Mevr. mr. C.N.H. Lokerse
Mevr. mr. W.M.M.A. van der Vegt
Drs. P.C. van der Vegt
Mr. J. Snitker
Mevr. drs. L.M. Brouwer-Harten
Mevr. mr. A. Zonneveld
Mevr. mr. M.C.D. Embregts

Gerechtssecretarissen

J.M. van Hooff (belastingkamer)
A.R. Makdoembaks (civiele kamer)
S.P. Bakker (strafkamer)
I.W.P. Verboon
Mevr. mr. L.J.J. Okker-Braber
Mevr. A. Boussak-Leeksma
E. Cichowski

Administratie civiele zaken

M.W. Paardekooper
Mevr. A.E. Toet-Kleinrensink
Mevr. L. Sahebodin
Mevr. S.L.E. Aouisaoui-Bryson
Mevr. M.M. Dedace
Mevr. I. Soultani-Feldmane
W.E. van Wendel de Joode

Administratie belastingzaken

F. Treuren
F.A. Rahman
Mevr. G.J. Groenbos-Nieveld
Mevr. P. de Maat-Izeboud
Mevr. J.A. Vink
F.W.M. Munneke
H.J. Hovinga

Administratie strafzaken I

Mevr. W.M.A. Beer
Mevr. J.C. Wijngaarden-van Delden
Mevr. S.R. Gopie
Mevr. I. Vriens
Mevr. A. Gharbaran-Jagernath
S.C.K. Rahman
Mevr. E. de Kort
Mevr. L.A.U. Refos
Mevr. E. Schnetz
Mevr. E. de Waal
Mevr. M.E. Hazelhoff

Kabinet en secretariaat

Secretaressen president
Mevr. S.J. Smits-Kampf
Mevr. D. Schreuders-Valette
Secretaresse procureur-generaal
Mevr. R.C. Koster-Kolers
Secretaresse griffier
Mevr. C.W.M. Zonneveld
Secretaresse directeur bedrijfsvoering
vacature
Medewerker P&O
Mevr. A.C.Y.H. Hijstek

R. Knoester

M. van Ardenne
S.D. Pultoo (repro)

Archiefmedewerker
A.C.J. Kim

Automatisering

Junior netwerkbeheerder
E.G. Jonker
Applicatiebeheerder
R.J.W. van der Wilk

Administratie strafzaken II

D. Gelauf
Mevr. A. Berkhuijsen-van Geemen
Mevr. S. Marbus
A. Blankenspoor
Mevr. A. Genc
Mevr. K. Danen
Mevr. A. Mangal
Mevr. H.E.J. de Meijer-Oorschot
Mevr. S.N. Doppert
Mevr. A.N. Kariman
Mevr. E.M. Corasol

Interne Zaken

Hoofd interne zaken
P.J. Erwich
Receptie en telefooncentrale
Mevr. J.L. Philipsen
Medewerkers interne dienst
G. Veenstra
P.H. Mansveld
G.P. Beij
G. van Loenen

Helpdeskmedewerker
A.G. Spallitta
A. den Hartog

Beveiliging

Secure-it bv

Sodexho Catering

Mevr. S. van den Braak
Mevr. B. Coene-Holtkamp
Mevr. G.J. Peeters-Bouhuizen

Colofon

Hoge Raad der Nederlanden
Kazernestraat 52
Postbus: 20303, 2500 EH Den Haag
Telefoon: 070 - 361 13 11
www.hogeraad.nl

Uitgave: Hoge Raad der Nederlanden
Ontwerp: Vorm Vijf Ontwerpteam BNO, Den Haag
Druk: Ando bv, Den Haag
Binder: Hexpoor BV, Boxtel

Redactie

Mr. W.J.M. Davids
Mw. mr. E. Hartogs
Mw. J.J. Tempelman

HOGE RAAD
der Nederlanden